

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»

ΕΤΟΣ ΛΣΤ'

ΙΩΑΝ. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 - 115 21 ΑΘΗΝΑΙ — ΤΗΛ. 72.18.308

1/15 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1987

ΑΡΙΘ. 18

ΤΟ «ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙΝ, ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Με ιδιαίτερη τιμή και εulάβεια υποδέχθηκε ο λαός των 'Αθηνών, του Πειραιώς και των περιχώρων την ιεράν Εικόνα «'Αξιόν ἐστιν» και μυριάδες χριστιανών προσήλθαν με κατανύξη νά την άσπασθοῦν στό μητροπολιτικό ναό 'Αθηνών, όπου έξετέθη σέ λαϊκό προσκύνημα τόν περασμένο μήνα.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Τό «'Αξιόν ἐστιν» στήν 'Αθήνα. — Ευαγγέλου Δ. Θεοδώρου, 'Η Μητέρα του Γεννηθέντος Λυτρωτού. — Μητροπ. Πατρών Νικοδήμου, Μηνύματα Δεκαπενταγούστου. — Μητροπ. Σισανίου 'Αντωνίου, Περί τήν θείαν Γέννησιν του Σωτήρος Χριστού. — 'Ιωάννου Φουντούλη, 'Απαντήσεις σέ λειτουργικές, κανονικές και άλλες άπορίες. — Δημοσθ. Σαβράμη, 'Η Οικουμενική διάστασι τής Ζ' Οικουμενικής Συνόδου. — Πρωτοπρ. Κων. Γερασιμόπουλου, Τώρα του ξανοίγεσθε στό πέλαγος τής

ζωής. — 'Αλεξ. Μ. Σταυροπούλου, 'Η θρησκευτική ανάπτυξη του παιδιού. — 'Επίκαιρα. — Δημ. Φερούση, Τό βιβλίό. — Πρωτοπρ. 'Αντ. 'Αλεβιζοπούλου, Θρησκευτική έλευθερία. — 'Αθαν. Γ. Τσερνόγλου, 'Ο Πορφυροπόλεως 'Ιωάννης' συμπληρωματικά στοιχεία. — 'Αρχιμ. Χρυσ. Π. 'Αθαγιανού, 'Ο Μυτιλήνης 'Ιάκωβος ως λειτουργός. — Τά περιεχόμενα του τόμου έτους 1987. — Οί κατά τό 1987 Συνεργάται του «'Εφημερίου».

Η ΜΗΤΕΡΑ ΤΟΥ ΓΕΝΝΗΘΕΝΤΟΣ ΛΥΤΡΩΤΟΥ

Τοῦ κ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ
Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ἡ ἐπικειμένη ἐορτὴ τῆς Γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος δὲν δίδει μόνον ἀφορμὴν στὸ νὰ διώσωμε τὸ θεῖο Μυστήριον, κατὰ τὸ ὁποῖο, ὅπως φάλλοιμε τὴν Κυριακὴν μετὰ τὴν Χριστοῦ Γέννησιν, «ἀπορρήτω βουλῇ τίκτεται σαρκὶ ὁ ἄσαρκος· περιγράφεται νῦν σῶματι ὁ ἀπερίγραπτος... ἀρχὴν λαμβάνει ὁ φύσει ἄναρχος καὶ μόνος ὑπέρχρονος· ὁράται θρέφος ὁ ὑπερτέλειος...». Ἐπὶ πλέον ἡ ἐορτὴ αὕτη βοηθεῖ νὰ συνειδητοποιήσωμε τὴ συμβολὴ τῆς Παναγίας Μητέρας τοῦ Λυτρωτοῦ στὴν τελεσιουργία τοῦ Μυστηρίου τῆς Θείας Ἐνσαρκώσεως καὶ Ἐνανθρωπήσεως. Ἡ ὕμνολογία τῶν Χριστουγέννων συχνὰ - πυκνὰ ἀναφέρεται στὸ Μυστήριον αὐτό, τὸ ὁποῖο «οὐ φέρει ἐρευναν», ἀλλὰ «πίστει μόνῃ» δοξάζεται (σιτηρὸν Αἰῶν τῆς ἰδίας Κυριακῆς), διότι «ὅπου Θεὸς βούλεται, νικᾶται φύσεως τάξις» (Ὁρθρος Χριστουγέννων). Μὲ τὴν πίστι αὐτὴ ἡ Παρθένος Μαρία ἐξυμνεῖται ὡς ἡ «Θεογεννήτωρ» (Ὁρθρος 24ης Δεκεμβρίου)· ὡς ἡ «Θεοκνήτωρ» (Ὁρθρος Κυριακῆς μετὰ τὴν Γέννησιν)· ὡς «ἡ οὐρανῶν πλατυτέρα» (Ἐσπερινὸς Χριστουγέννων)· ὡς ἐκεῖνη, ἡ ὁποία «ἔτεκε τὸν Σωτῆρα» καὶ «ἀνέτρεψε τὴν πρώτην κατάραν τῆς Εὔας, ὅτι Μητὴρ γέγονε τῆς εὐδοκίας τοῦ Πατρὸς, βαστάζουσα ἐν κόλποις Θεὸν Λόγον σαρκωθέντα» (Ὁρθρος Χριστουγέννων)· ὡς ἡ «πλατυτέρα τῶν οὐρανῶν» (Ἐσπερινὸς Χριστουγέννων)· ὡς ἡ «ὑπερτέρα τῶν ἀγγέλων γενομένη» καὶ «γεννήσασα βουλῆς μεγάλῃς τὸν Ἄγγελον, ἄνθρωπον γενόμενον» (Ὁρθρος 24ης Δεκεμβρ.)· ὡς ἡ «ἐν τῇ ἀφλέκτῳ δάτῳ καὶ δροσοδόλῳ καμίνῳ προγραφεῖσα» καὶ «ἀσπόρως κυήσασα σεσαρκωμένον Θεόν» (Ὁρθρος Κυριακῆς μετὰ τὴν Χριστοῦ Γέννησιν)· ὡς ἡ «τὸν ἀγεώργητον βότρυον βλαστήσασα μυστικῇ ἄμπελος» καὶ ὡς ἡ «ἀθανασίας διαυγῆς πηγὴ» (Ὁρθρος 24ης Δεκεμβρ.)· ὡς ἡ «τῷ θείῳ τόκῳ θροτοῦς οὐρανίοις ἐνώσασα» καὶ ὡς ἡ δοξαζομένη καὶ «ἀκαταπαύστως ἐν ὕμνοις τιμωμένη» ὑπὸ τῶν δήμων τῶν ἀγγέλων καὶ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων (Ὁρθρος Κυριακῆς μετὰ τὴν Χριστοῦ Γέννησιν)· ὡς ἡ βοῶσα: «^εὦ τέκνον γλυκύτατον, πῶς τρέφω σε, τὸν τρέφοντα; Πῶς κρατῶ σε, κρατοῦντα τὰ πάντα νέματι; Πῶς δὲ σπαργανῶ

σπαργανούντα πᾶσαν τὴν γῆν ὀμίχλῃ;» (Ὁρθρος 24ης Δεκεμβρ.).

Ἡ δειγματοληπτικὴ παράθεσις τῶν ἀνθῶν αὐτῶν τῆς ὕμνολογίας τῶν ἐπικειμένων ἐορτῶν, ἡ ὁποία εἶναι σύμφωνος πρὸς τὴν λυρικωτάτην θεομητορικὴν ὕμνολογίαν ὀλοκλήρου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ - λειτουργικοῦ ἔτους, ἐκφράζει ποιητικῶς ὅτι ἐτόνισαν περὶ τῆς Παρθένου Μαρίας ὡς Θεοτόκου ἡ Δ', ἡ Ε' καὶ ἡ Στ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Κατὰ τὸν Κύριλλο Ἀλεξανδρείας, «οὐκοῦν εἰκότως καὶ Θεοτόκος καὶ Παρθενομήτωρ ἡ μακαρία δικαίως ἂν λέγοιτο. Οὐ γὰρ ἄνθρωπος φιλοῦς ἦν ὁ τεχθεὶς ἐξ αὐτῆς Ἰησοῦς» (Migne Ἐ.Π. 76,260). Καὶ κατὰ Ἰωάννη τὸν Δαμασκηνό, «δικαίως καὶ ἀληθῶς Θεοτόκον τὴν ἁγίαν Μαρίαν ὀνομάζομεν», «ὡς γὰρ Θεὸς ἀληθὴς ὁ ἐξ αὐτῆς γεννηθεὶς» (Migne Ἐ.Π. 94, 1028).

Τὸ μεγαλεῖον αὐτὸ τῆς Παναγίας ὡς Θεοτόκου καὶ ὡς Μητέρας τοῦ Σωτῆρος δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ κλονισθῇ οὔτε ὑπὸ τῶν Προτεσταντῶν. Αὐτὸς ὁ Λούθηρος ἐψάλλεν ὕμνους πρὸς τὴν Θεομήτορα. Κατὰ τὸ ταξίδι του πρὸς τὴν Worms συνέγραψε ἐριμνηεῖα τοῦ Magnificat, δηλαδὴ τῆς ὠδῆς τῆς Θεοτόκου (Λουκ α', 46-55) καὶ συχνὰ στὰ κηρύγματά του ἐξυμνοῦσε τὴν Θεοτόκον, ἐπαναλαμβάνων ὅτι διεκήρυξεν στὴν ἐριμνηεῖα του αὐτὴ: «Ὅταν ὀνομάζοιμε αὐτὴν Θεοτόκον, λέγει, κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ πῇ γι' αὐτὴν καὶ πρὸς αὐτὴν κάτι μεγαλειωδέστερον, ἀκόμη καὶ ἂν θὰ εἶχε τόσες πολλὰς γλῶσσες ὅσες εἶναι τὰ φύλλα τῶν δένδρων καὶ τὰ χόρτα, τὰ ἄστρα στὸν οὐρανὸ καὶ οἱ κόκκοι τῆς ἄμμου στὴ θάλασσα». Κατὰ παρόμοιον τρόπο ὁ μεταρρυθμιστὴς Ζβίγγλιος σ' ἓνα κήρυγμά του τονίζει: «Ὅσον περισσότερο ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους ἀξιάγεται ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, τόσον περισσότερο ἀξιάγεται τὸ κύρος καὶ ἡ δόξα τῆς Μαρίας διὰ τὸ ὅτι γέννησε σ' ἑμᾶς τὸν τόσον Μέγαν καὶ πλήρη Χάριτος Κύριον καὶ Λυτρωτὴν».

Ἀληθῶς εἶναι λυπηρὸν, ὅτι οἱ Προτεστάντες, ἀντίθετα πρὸς τὶς διακηρύξεις αὐτές, ἀμφισβητοῦν, ὅτι «πολλὰ ἰσχύει δέησις Μητρὸς πρὸς εὐμένειαν Δεσπότης» (Ἀκολουθία Μεγάλων Ὁρῶν 24ης Δεκεμβρίου).

ΜΗΝΥΜΑΤΑ ΔΕΚΑΠΕΝΤΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Δ' ΑΙ ΠΡΕΣΒΕΙΑΙ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Πατρῶν
κ. ΝΙΚΟΛΗΜΟΥ

7. ΜΕ ΒΑΘΕΙΑΝ ΑΓΑΠΗΝ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΣΩΤΗΡΑ ΧΡΙΣΤΟΝ

«Αἴτησαι, μήτεο ἐμή, καὶ οὐκ ἀποστρέψω σε» (Γ' Βασιλ. 2,20)

Εἰς τὰ διδλία τῶν Βασιλειῶν, τῆς Παλ. Διαθήκης, ἀναφέρεται ἡ ἐξῆς χαρακτηριστικὴ σκηνή· ὁ Βασιλεὺς Σολομῶν κάθεται ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ ἡ μητέρα του Βηρσαβεὲ τὸν ἐπισκέπτεται, διὰ γὰρ τοῦ ὑποδάλλῃ μίαν παράκλησιν διὰ λογαριασμὸν τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀδωνία. Μόλις ἡ Βηρσαβεὲ εἰσέρχεται εἰς τὴν βασιλικὴν ἐκείνην αἴθουσαν, ὁ Βασιλεὺς Σολομῶν προβαίνει εἰς θερμὰς πρὸς αὐτὴν ἐκδηλώσεις: σηκώνεται, προχωρεῖ διὰ γὰρ τὴν ὑποδεχθῆ, φιλεῖ τὴν μητέρα του, ἐν συνεχείᾳ τῆς δίδει ἰδιαιτέραν θέσιν ἐκ δεξιῶν τοῦ θρόνου του καὶ τῆς ἀπευθύνει τὸν λόγον· «*α ἴ τ η σ α ι, μ ἦ τ ε ρ ἐ μ ἦ, κ α ἰ ο ὐ κ ἀ π ο σ τ ρ έ ψ ω σ ε*». Ζήτησέ μου αὐτὸ ποῦ θέλεις καὶ δὲν πρόκειται γὰρ σοῦ τὸ ἀρνηθῶ.

1. Αὐτὴν τὴν ὥραιαν καὶ χαρακτηριστικὴν σκηνὴν τῆς Παλ. Διαθήκης ἡ χριστιανικὴ σκέψις δὲν ἐδυσκολεύθη γὰρ τὴν ἴδῃ καὶ ὡς συμβολικὴν. Καὶ τὴν συσχετίζει μὲ τὸ πρόσωπον τῆς Παναγίας Θεοτόκου.

Ἀκόμη ἐπιβλητικώτερον, φαντάζεται ἡ χριστιανικὴ ψυχὴ, ὅτι ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ Χριστοῦ προσέρχεται ἡ Παναγία Μητέρα Του, διὰ γὰρ διατυπώσῃ παρακλήσεις καὶ «πρεσβείας» ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ Ἐκεῖνος, ὁ Βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων, Τὴν δέχεται μετὰ ἐξαιρετικῆς τιμῆς καὶ ἀγάπης· καὶ εἶναι ἔτοιμος καὶ διατεθειμένος γὰρ εἰσακούσῃ τὰς παρακλήσεις Τῆς. Καὶ πράγματι τὰς εἰσακούει. Ἐὰν ὁ βασιλεὺς Σολομῶν δὲν εἰσῆκουσεν ἐν τέλει τὰς παρακλήσεις τῆς μητρὸς του, (διότι διέβλεπεν ἀνταγωνισμὸν καὶ διεκδικήσεις ἐπὶ τοῦ θρόνου του, ἐκ μέρους τοῦ ἀδελφοῦ του), ὁ Κύριος δέχεται μὲ εὐήκοον οὖς τὰς πρεσβείας τῆς Παναγίας Μητρὸς Του. Καὶ ὁ χριστιανικὸς λαὸς, καὶ τὰ ἐπὶ μέρους ἄτομα, ἔχομεν πλείστους λόγους γὰρ πιστεῦναι ὅτι αἱ παρακλήσεις μας, ἀπευθυνόμεναι μέσῳ τῆς Παναγίας Θεοτόκου, εὐρίσκουν πολλὴν ἀναπόκρισιν παρ' Αὐτοῦ.

Εἶναι εὐλόγον καὶ δέδαιον, ὅτι ἔνας ἰσχυρότατος δεσμὸς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν Παναγίαν Μητέρα Του, ἀποτελεῖ οὐσιαστικὸν καὶ ἀποφασιστικὸν λόγον, διὰ γὰρ γίνονται αἱ πρεσβείαι καὶ αἱ παρακλήσεις Αὐτῆς δεκταί. Αὐτὴν δὲ τὴν ἀγάπην, τὴν ὁποίαν ἔχει

ὁ Κύριος πρὸς τὴν Μητέρα Του, αὐτὴν καὶ ἡμεῖς ἐπικαλούμεθα· καὶ δι' αὐτῆς τῆς ἀγάπης καὶ μητρικῆς παρρησίας Τῆς ζητοῦμεν γὰρ ἐπικαλεσθῆ τὸν Υἱὸν Τῆς ὑπὲρ ἡμῶν.

2. Αὐτὸς ὁ δεσμὸς τῆς ἀγάπης εἶναι ἀπαραίτητον καὶ ἐπιβεβλημένον γὰρ συνδέη καὶ τοὺς χριστιανούς πρὸς τὸν Σωτῆρα Χριστόν. Ὅταν, κατὰ τὴν ἐσπέραν τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου ἀπηύθυνεν ὁ Κύριος τὰς τελευταίας συμβουλὰς καὶ νοουθεσίας πρὸς τοὺς μαθητὰς Του, μεταξὺ ἄλλων εἶπε καὶ τοῦτο· ὅτι «ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ πολλὰ ἐν τῇ ὀνόματί μου αἰτήσεσθε· καὶ οὐ λέγω ὑμῖν ὅτι ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα περὶ ὑμῶν· αὐτὸς γὰρ ὁ πατέρας φιλεῖ ὑμᾶς, ὅτι ὑμεῖς ἐμὲ πεφιλήκατε» (Ἰω. 16,26). Δηλαδή· θὰ ἔλθῃ ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποίαν σεῖς θὰ ἔχετε γὰρ ἀπευθύνετε αἰτήματα καὶ παρακλήσεις πρὸς τὸν οὐράνιον Πατέρα· καὶ δὲν χρειάζεται γὰρ σὰς εἶπω ὅτι ἐγὼ θὰ παρακαλέσω τὸν Πατέρα διὰ γὰρ σὰς ἀκούσῃ, διότι ὁ Πατὴρ μου σὰς ἀγαπᾷ· καὶ σὰς ἀγαπᾷ διότι σεῖς ἀγαπάτε Ἐμέ. Ἐφ' ὅσον σεῖς ἀγαπάτε Ἐμέ, εἶναι δέδαιον καὶ ἐπόμενον ὅτι ὁ Θεὸς σὰς ἀγαπᾷ· καὶ ὑπάρχουν αἱ καλύτεραι προϋποθέσεις διὰ γὰρ σὰς ἀκούῃ εὐμενῶς. Αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα καὶ τῆς ἄλλης διαβεβαιώσεως τοῦ Χριστοῦ· «ὁ ἀγαπῶν με ἀγαπηθήσεται ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου» (Ἰω. 14,21)· ὅποιος Μὲ ἀγαπᾷ, θὰ ἀγαπηθῆ ἀπὸ τὸν οὐράνιον Πατέρα Μου.

Ἀγταλαμβανόμεθα λοιπὸν, ἀγαπητοί, ποῖα προϋποθέσεις, μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀπαιτεῖται, διὰ γὰρ γίνονται εὐπρόσδεκτοι αἱ προσευχαὶ καὶ παρακλήσεις μας. Πρέπει γὰρ ἀγαπῶμεν τὸν Χριστόν ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς μας καὶ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας μας. Καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας μας καὶ γὰρ τὸ ἀποδεικνύωμεν ἐμπράκτως. Ὅχι μόνον μὲ τὴν πίστιν μας, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν τήρησιν τῶν ἐντολῶν Του. Διότι «ὁ ἔχων τὰς ἐντολάς μου καὶ τηρῶν αὐτάς, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με», εἶπεν ὁ Κύριος (Ἰω. 14,21). Ἐφ' ὅσον θὰ παρουσιαζώμεθα μὲ ἔργα, καὶ θὰ προβάλλωμεν μὲ αὐτὰ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην μας πρὸς τὸν Θεόν, μᾶς βεβαιώνει ὁ λόγος Του ὅτι γινόμεθα ἀγαπητὰ τέκνα Του καὶ ἀκούει τὰς προσευχὰς μας, ὅπως κάθε πατέρας ἀκούει τὰς παρακλήσεις τῶν ἀγαπητῶν παιδιῶν του.

Τὸ ζήτημα εἶναι, ἂν εἴμεθα πράγματι ἀγαπητὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Καὶ θὰ εἴμεθα, ἂν μᾶς συνδέῃ ἡ ἀγάπη ἢ ἐμπρακτὸς πρὸς τὸν Χριστόν, ἢ ἀγάπη ἢ ζῶσα, καὶ ἡ συνεπῆς χριστιανικὴ ζωὴ. Ἐν τῷ αὐτῷ περιπτώσει αἱ προσευχαὶ μας θὰ εἶναι εὐπρόσδεκτοι,

καὶ ἡ «μεσιτεία» τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα σωτήριος, καὶ αἱ πρεσβείαι τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου θὰ εἶναι δι' ἡμᾶς εὐεργετικά. Εἴθε νὰ εἶναι διὰ πάντας καὶ πάντοτε τοιαῦται.

8. ΜΕ ΥΠΟΜΟΝΗΝ

«Γινώσκοντες ὅτι τὸ δοκίμιον ὁμῶν τῆς πίστεως κατεργάζεται ὑπομονήν» (Ἰακ. 1,3).

Αἱ χριστιανικαὶ ἀρεταὶ δὲν εἶναι ἄσχετοι μεταξὺ τῶν. Ἔχουν συνήθως αἰτιώδη σύνδεσμον. Ἡ μία ἀρετὴ ἐπηρεάζει καὶ προάγει τὴν ἄλλην. Παρατηρεῖται δὲ πολλακίς κλιμακωτὴ ἄνοδος ἀπὸ τῆς μιᾶς βαθμίδος εἰς τὴν ἐπομένην. Καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἶναι ἀνοδικὴ καὶ προϊούσα ἡ χριστιανικὴ κατάρτισις καὶ ἐποικοδομὴ ἐν Χριστῷ.

Εὐνόητον ὅτι αὐτὴ ἡ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ πρόοδος τοῦ χριστιανοῦ ἀποτελεῖ πολὺ θετικὴν προϋπόθεσιν καὶ ἐνίσχυσιν διὰ τὴν εὐμενῆ ἀποδοχὴν τῶν προσευχῶν καὶ τῶν αἰτημάτων αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Κυρίου.

Διὰ τοῦτο, εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἀρετῶν, πού ὅπως ὑπεγραμμίσαιμεν εἰς τὰς προηγουμένας ἑκδόσεις, ἐλκύουν τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ καὶ τὰς εὐπροσδέκτους πρεσβείας τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, θὰ προσθέσωμεν μίαν ἀκόμη, τὴν ὑπομονήν. Καὶ θὰ τονίσωμεν μετὰ τοῦ Ἀδελφοθέου Ἀποστόλου ὅτι αἱ δοκιμασίαι καὶ τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς, ὅταν ἀντιμετωπίζονται μὲ πίστιν, τότε «ἡ πίστις κατεργάζεται τὴν ὑπομονήν». Καὶ θὰ συνεχίσωμεν τὴν κλίμακα μὲ τοὺς θείους λόγους τοῦ Ἀποστ. Παύλου «ὅτι ἡ θλιψὶς ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δόξιν καὶ δόξαν, ἡ δὲ δόξα ἐλπίδα, ἡ δὲ ἐλπίς οὐ κατασχύνει» (Ρωμ. 5, 4-5). Καὶ οὕτω, πάλιν κατὰ τὸν Ἀδελφόθεον, θὰ ἔχωμεν ὠλοκληρωμένον καὶ τέλειον τὸ ἔργον τῆς ὑπομονῆς [«ἡ δὲ ὑπομονὴ ἔργον τελειοῦν ἐχέτω» (Ἰακ. 1,4)].

★

1. Ἡ κλίμαξ τῶν ἀρετῶν ἔχει προτυπωθῆ εἰς τὴν Π. Διαθήκην (Γεν. 28,12), ὅπου γίνεται λόγος διὰ τὸ θαυμαστὸν ὄραμα τοῦ Πατριάρχου Ἰακώβ («ἰδοὺ κλίμαξ ἐστηρικμένη ἐν τῇ γῆ, ἥς ἡ κεφαλὴ ἀφικνεῖτο εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον ἐπ' αὐτῆς, ὁ δὲ Κύριος ἐπεστήρικτο ἐπ' αὐτῆς»).

Αὐτὴ ἡ «κλίμαξ», διὰ τῆς ὁποίας ἡ χάρις καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ κατέρχεται ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, συνδέεται καὶ μὲ τὴν Παναγίαν, κατὰ τὴν εὐστοχον φράσιν τοῦ ἱεροῦ ὕμνογράφου «χαῖρε κλίμαξ ἐπουράνιε, δι' ἧς κατέβη ὁ Θεός» (Ἀκθ. ὕμνος).

Ἀλλὰ, κατὰ τοὺς («νηπιτικούς») Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἰδιαίτερος τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Συναγτην, τὸν γνωστὸν ὡς συγγραφέα τῆς Κλίμακος, αἱ βαθμίδες τῆς κλίμακος βοηθοῦν τὸν χριστιανὸν νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸ ὕψος καὶ τὴν περιωπὴν τῆς ἀγιότητος. Διὰ νὰ διακινήται εἰς τὸν πνευματικὸν χῶρον ὅπου

«οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνουν καὶ καταβαίνουν» καὶ ἐπικοινωνοῦν μαζί μας ὡς «λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν» (Ἐβρ. 1,14). Καὶ διὰ νὰ συνειδητοποιῆ καὶ ἐδραιώσῃ τὴν θέσιν του ἐκεῖ ὅπου «ὁ Κύριος ἐπεστήρικτο», ἵνα ἐλέγχῃ —καὶ ἀγιάξῃ— τὴν ζωὴν μας. Ἐκεῖ ὅπου καὶ ἡ Ὑπεραγία Θεοτόκος συμπαρίσταται, μητρικῶς πρεσβεύουσα ὑπὲρ τῶν πιστῶν καὶ εὐσεβῶν τέκνων Ἰησῆ, ἵνα μὴ ὑστερήσουν εἰς τὴν «ἀνάβασιν» καὶ τὴν ἐν Χριστῷ τελείωσιν.

★

2. Πρόσβασις εἰς τὴν κλίμακα γίνεται πολλακίς «ἡ θλιψὶς», ἡ δοκιμασία, τὰ προβλήματα, αἱ ἀνάγκαι καὶ στενοχωρίαι μας. Πρῶτῃ δὲ βαθμίδι τῆς κλίμακος ἡ ὑπομονή. «Ἡ θλιψὶς ὑπομονὴν κατεργάζεται». Ἀλλὰ τοῦτο οὔτε αὐτονόητον εἶναι οὔτε παρατηρεῖται εἰς ὅλους καὶ πάντοτε. Ὁ βαθμὸς τῆς ὑπομονῆς ἔχει ἄμεσον σχέσιν μὲ τὸν βαθμὸν τῆς πίστεως μας. Ὅμως μπορεῖ νὰ συμβῇ καὶ ἀντιστρόφως ἡ ὑπομονὴ νὰ ἀποδῇ «τὸ δόκιμιον τῆς πίστεως», τ.ἐ. ἔδαφος καὶ κλίμα εὐδοκίμησεως τῆς πίστεως καὶ παράγων ἐνδυναμώσεως αὐτῆς τῆς πίστεως. Εἴτε οὕτως εἴτε ἄλλως· εἴτε ἡ ὑπομονὴ εἶναι καρπὸς καὶ ἐκδήλωσις τῆς πίστεως, εἴτε ἡ ἄσκησις τῆς ὑπομονῆς τονώνει ἐν τέλει καὶ τὴν πίστιν, ἡ κλίμαξ τῶν ἀρετῶν εἶναι διπλῆς κατευθύνσεως. Λειτουργεῖ καὶ πρὸς τὰ ἄνω καὶ πρὸς τὰ κάτω «εἰς πτωσίαν καὶ ἀνάστασιν». Ἡ ἀυξομείωσις τῶν ἀρετῶν εἶναι ἀμοιβαία. Περισσότερα πίστις φέρει μεγαλύτεραν ὑπομονήν· καὶ σταθερωτέρα ὑπομονὴ ἐδραιώνει καὶ πλάττει τὴν πίστιν.

Οὕτω «τὸ δοκίμιον τῆς πίστεως κατεργάζεται ὑπομονήν» καὶ ἡ τελεία «ὑπομονὴ [ἀποφέρει] δοκίμην». Καταρτίζει καὶ διαμορφώνει τὸν «δόκιμον» καὶ ὄντως πιστὸν χριστιανόν.

Περαιτέρω, ἡ τοιαύτη εὐδοκίμησις καὶ βάθυνσις τῆς πίστεως ἔχει σημαντικὰ ἀποτελέσματα· «ἡ δοκίμη [τρέφει τὴν] ἐλπίδα» τοῦ χριστιανοῦ. Καὶ «ἡ ἐλπίς οὐ κατασχύνει»· δὲν ἐντροπιάζει καὶ δὲν προδίδει τὸν φορέα αὐτῆς· «ὅτι δόκιμος γενόμενος λήψεται τὸν στέφανον τῆς ζωῆς» (Ἰακ. 1,12).

Καθ' ὃν χρόνον ἄλλοι «μὴ ἔχοντες ἐλπίδα» χριστιανικὴν βυθίζονται εἰς ἀπόγνωσιν, οἱ πραγματικοὶ χριστιανοὶ ἐμφανίζονται «τῇ ἐλπίδι χαίροντες, τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες». Καὶ, μὲ τὴν συνεργίαν καὶ τὰς πρεσβείας τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, εὐρίσκουν «σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τῇ ἐκβάσειν, τοῦ δύνασθαι αὐτοὺς ὑπενεγκεῖν» μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ πάντοτε. Προοπτικὴ τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς ὑπομονῆς εἶναι ἡ αἰσία ἐκθασίς τῶν πραγμάτων. Καὶ ἡ ἐσχάτη δικαιοσύνη τῆς ὑπομονῆς τοῦ πιστοῦ εἶναι πάντοτε βεβαία καὶ ἀδιάφυστος, «κατ' ἐλπίδα ζωῆς αἰωνίου».

9. «ΕΑΥΤΟΥΣ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΟΥΣ ΚΑΙ ΠΑΣΑΝ ΤΗΝ ΖΩΗΝ ΗΜΩΝ»

«Ἐύχεσθε ὑπὲρ ἀλλήλων» (Ἰακ. 5,16)

Εἰς τὴν γνώριμον, καὶ συνήθη κατὰ τὴν Θ. Λειτουργίαν, ἐπίκλησιν τῶν πρεσβειῶν «τῆς Παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου, Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας» ἢ Ἐκκλησία μᾶς προτρέπει: «ἐ α υ τ ο ὺ ς κ α ι ἀ λ λ ῆ λ ο υ ς κ α ι π ᾶ σ α ν τ ῆ ν ζ ω ῆ ν ἡ μ ῶ ν Χ ρ ι σ τ ῶ τ ῶ Θ ε ῶ π α ρ α θ ῶ μ ε θ α».

Αὐτὴ ἢ προτροπὴ μᾶς συνιστᾷ δύο τινα. Ἀφ' ἐνός γὰρ ἐπεκτείνωμεν τὰς προσευχὰς καὶ δεήσεις μας καὶ πέραν τοῦ ἑαυτοῦ μας, διὰ νὰ περιλάβωμεν καὶ τὰ αἰτήματα τοῦ ἀμέσου καὶ τοῦ εὐρύτερου περιβάλλοντος ἡμῶν· καὶ ἀφ' ἑτέρου γὰρ ἀναθέτωμεν εἰς τὸν Θεὸν «πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν», μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι δι' ἅλας τὰς ἀνάγκας καὶ τὰ προβλήματα μᾶς ἐνδιαφέρεται ὁ Κύριος, καὶ δὲν τοῦ εἶναι ἀδιάφορον οὔτε τὸ παρμικρὸν.

1. Δὲν εἴμεθα ξένοι καὶ ἄσχετοι πρὸς ἀλλήλους. Εἴμεθα ἀδελφοί, «ἐ ξ ἐ ν ὄ ς (Πατρὸς) π ᾶ ν τ ε ς» (Ἐβρ. 2,11). Καὶ δὴ ἀδελφοὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ «σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους» (1 Κορ. 12,27). «Οὕτως οἱ πολλοὶ ἐν σῶμά ἐσμεν ἐν Χριστῷ, ὁ δὲ καθ' εἰς ἀλλήλων μέλη» (Ρωμ. 12,5). Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει «εἴτε πάσχει ἐν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη» (1 Κορ. 12,26).

Εἴτε οἰκογενεῖαν ἀποτελοῦμεν, κανεὶς δὲν μπορεί νὰ μείνῃ ἀδιάφορος δι' ὅτι συμβαίνει εἰς κάποιο μέλος τῆς οἰκογενείας· εἴτε μᾶς συνδέουν φιλίας, συνεργασίαι, γνωριμίαι, καὶ πρὸ πάντων ὁ δεσμὸς τῆς ἀγάπης, παρακινούμεθα εἰς ἐκδήλωσιν ἐνδιαφέροντος ὁ ἕνας διὰ τὸν ἄλλον. Ἀλλὰ καὶ ὡς μέλη μᾶς καὶ τῆς αὐτῆς κοινωνίας, πρέπει νὰ κατανοοῦμεν ὅτι ὁ ἀντίκτυπος τῆς καταστάσεως κάποιου ἀτόμου, ἢ μερίδος ἀνθρώπων, εἶναι ἐπόμενονον πολλῶν καὶ νὰ φθάσῃ καὶ μέχρις ἡμῶν.

Ἐχομεν λοιπὸν ἀμοιβαίως ἀνάγκας καὶ ὑποχρεώσεις. Καὶ ἢ πρώτη καὶ ἄμεσος —καὶ ἀδάπανος— βοήθεια, ποῦ ὅλοι μποροῦν καὶ ὀφείλου νὰ προσφέρουν ἐξ ἀγάπης καὶ ἀλληλεγγύης, εἶναι αὕτη: «τ ῆ π ρ ο σ ε υ χ ῆ κ α ι τ ῆ δ ε ῆ σ ε ι... τ ᾶ α ἰ τ ῆ μ α τ α γ ν ω ρ ι ζ ῆ σ θ ω π ρ ὸ ς τ ὸ ν Θ ε ὸ ν» (Φιλιπ. 4,6). Πολλὲς φορές μάλιστα, ὅταν δὲν ὑπάρχῃ δυνατότης ἄλλης ἐμπράκτου βοήθειας, ἢ ὅταν «δὲν πιάνοῦν» τὰ λόγια καὶ αἱ συμβουλαι καὶ ἠθικαὶ παραινήσεις (πρὸς τὰ παιδιά μας, πρὸς συζύγους ἢ ἀδελφούς, πρὸς τὸν πλησίον ἐν γένει), τὸ ποθητὸν ἀποτελεσματὸ φέρει ἢ προσευχὴ. (Ἡ Μόνικα, ἡ μητέρα τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου, μὲ τὰ δάκρυα καὶ τὴν θερμὴν τῆς προσευχῆς τῆς ἠξιώθη νὰ ἴδῃ τὴν μετάνοιαν τοῦ υἱοῦ τῆς καὶ τὴν μεταστροφὴν του πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν δρόμον τῆς ἀγιότητος. Σοφὸς δὲ πνευματικὸς συνεβούλευε τοὺς γονεῖς νὰ λέγουν περισσότερα πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὰ παιδιά τους, ἀπὸ ὅσα λέγουν στὰ παιδιά διὰ τὸν Θεόν). Εἶναι λοιπὸν ἐπιβεβλημένον τὸ καθήκον: «Ἐύχεσθε ὑπὲρ ἀλλήλων» (Ἰακ. 5,16)· καὶ «ποιεῖσθε... προσευχὰς... ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων...»

ἵνα ἤρεμον καὶ ἠσύχιον βίον διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι» (1 Τιμ. 2, 1-2). Διὰ τοῦτο·

2. Ὅλα τὰ ζητήματα τὰ καλύπτει ἢ προσευχὴ τῆς Ἐκκλησίας. «Κ α ι π ᾶ σ α ν τ ῆ ν ζ ω ῆ ν ἡ μ ῶ ν» εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναθέτωμεν εἰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου.

Αἱ δύο τελευταῖαι δεήσεις τῆς «ἐκτενοῦς» σειρᾶς τῶν δεήσεων τῆς Ἐκκλησίας εἶναι καθοδηγητικαὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου.

Ἡ μία ἱκετεύει «ὑπὲρ πλεόντων, ὀδοιπορούντων, νοσούντων, καμνόντων, αἰχμαλώτων καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν». Κατονομάζει διαφόρους κατηγορίας καὶ ἀντιστοίχους ἀνάγκας ἀνθρώπων, ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἐνδεικτικῶς μᾶς καλεῖ νὰ «δεηθῶμεν».

Καὶ ἡ δευτέρα κατευθύνει τὰς προσευχὰς μας «ὑπὲρ τοῦ ρυσθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, ὀργῆς, κινδύνου καὶ ἀνάγκης», διὰ νὰ ζητήσωμεν παρὰ τοῦ Κυρίου νὰ περιφρουρήσῃ καὶ προστατεύσῃ «π ᾶ σ α ν τ ῆ ν ζ ω ῆ ν ἡ μ ῶ ν», ἀπὸ πάσης πλευρᾶς.

3. Μᾶς καλεῖ, τέλος, ὅπως «Τῆς Παναγίας ἀχράντου... (μετὰ πάντων τῶν ἁγίων) μνημονεύσωμεν».

Αὐτὴ ἢ «μνημόνευσις» τῆς Παναγίας (καὶ τῶν ἁγίων) ἔχει θεβαίως τὴν ἐννοιαν, νὰ ἐνατενίζωμεν πρὸς τὰ σεπτὰ αὐτῶν Πρόσωπα μετὰ πάσης εὐλαβείας καὶ τιμῆς, καὶ ἀναγνωρίσεως τῆς διακεκριμένης θέσεως καὶ παρρησίας αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ Κυρίου. Ἀλλὰ περισσότερο εἶναι ἱκετευτικὴ. Εἶναι ἐπίκλησις τῶν πρεσβειῶν τῆς Παναγίας, καὶ ἐν συνεχείᾳ «πάντων τῶν ἁγίων».

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐκδηλώνεται ὁ ἄρρηκτος δεσμὸς τῆς ἐνιαίας Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἐν οὐρανῷ «θριαμβεύσεως» καὶ ἐπὶ γῆς «στρατευομένης».

Ἐπικαλούμεθα τὰ ἐνδοξα μέλη τῆς Ἐκκλησίας («μνημονεύσαντες τῆς Παναγίας... ἐ ν ὄ ξ ο υ Δ ε σ π ο ἴ ν η ς ἡ μ ῶ ν... μετὰ πάντων τῶν ἁγίων»), διὰ νὰ ἐνισχύσῃ ἡμᾶς τοὺς ἀγωνιζομένους («στρατευομένους») ἐπὶ γῆς ἀδελφούς των μὲ τὰς πρεσβείας των. Αὐτὸ ποῦ ἔλεγε ὁ Ἄπ. Παῦλος, μπορεί καὶ πρὸς τὴν «θριαμβεύσαν» Ἐκκλησίαν, ὁ καθένας ἀπὸ ἡμᾶς, νὰ ἀπευθύνῃ, λέγων: «σ υ ν α γ ω ν ἰ σ α σ θ ἔ μ ο ι ἐ ν τ α ῖ ς π ρ ο σ ε υ χ α ῖ ς ὑ π ἔ ρ ἔ μ ο ῦ π ρ ὸ ς τ ὸ ν Θ ε ὸ ν» (Ρωμ. 15,30). Δηλ. Σεῖς ποῦ ἔχετε ἄμεσον πείραν τοῦ χριστιανικοῦ ἀγῶνος καὶ τῆς νίκης, ἐνισχύσατέ μας, τοὺς «στρατευομένους» ἀδελφούς σας, ἵνα στρατευώμεθα «τὴν καλὴν στρατείαν» (1 Τιμ. 1,18) καὶ φέρωμεν καὶ ἡμεῖς εἰς αἴσιον καὶ νικηφόρον τέλος τὸν ἀγῶνά μας. Στηριξατέ μας μὲ τὰς πρεσβείας σας, ὡς ἐνδοξοὶ ἀδελφοί μας, «παρρησίαν ἔχοντες πρὸς τὸν Σωτῆρα». Καὶ Σὺ, Ὑπεραγία Θεοτόκε, πρέσβευε ὑπὲρ ἡμῶν.

Δεόμεθά Σου, Κύριε: «Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου, Σῶτερ, σῶσον ἡμᾶς».

10. «ΤΑ ΚΑΛΑ ΚΑΙ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΑ ΤΑΙΣ ΨΥΧΑΙΣ ΗΜΩΝ»

«Ζηλοῦτε τὰ πνευματικὰ» (1 Κορ. 14,1)

Ἠρώτησαν τὸν Κύριον οἱ μαθηταὶ Του: «Κύριε, διδάξον ἡμᾶς προσεύχεσθαι» (Λουκ. 11,1). Καὶ ἔδωκε

τότε τὸν τύπον τῆς προσευχῆς —τὴν λεγομένην «Κυριακὴν προσευχήν»· τὸ γνωστότατον «Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς...».

Εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἡ διάταξις —ἡ σειρά— τῶν αἰτημάτων, ὅπως ἀναφέρονται εἰς τὴν ὑποδειγματικὴν αὐτὴν προσευχήν, ποὺ ἐδίδαξεν ὁ Κύριος, ὅταν εἶπεν· «οὕτως οὖν προσεύχεσθε ὑμεῖς» (Ματθ. 6,9). Πρέπει γὰρ προσέξωμεν αὐτὴν τὴν σειράν· καὶ νὰ τὴν ἔχωμεν ὑπ' ὄψει μας εἰς τὰς δεήσεις μας πρὸς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὰς παρακλήσεις μας πρὸς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον.

1. Προέταξεν ὁ Κύριος τρία αἰτήματα καθαρῶς πνευματικά:

«ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου,
»ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου,
»γενηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς».

Καὶ ἔθεσε κατόπιν τὰ ὕλικά αἰτήματα καὶ τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰς σχέσεις μας πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ τὰ δημιουργοῦντα προβληματισμούς εἰς τὴν ζωὴν μας:

«Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον
»καὶ ἄφευ ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν,
»καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν,
»ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ».

Εἶναι σαφὴς ἡ προτεραιότης ποὺ δίδει ὁ Κύριος εἰς τὰ πνευματικὰ θέματα. Καὶ ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔγνοιαν ἡ Ἐκκλησία μᾶς προτρέπει νὰ ζητοῦμεν ἀπὸ τὸν Θεὸν «τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα ταῖς ψυχῶν».

Θὰ τὸ τονίσῃ ἐπανειλημμένως εἰς τὰς ὁμιλίας Του πρὸς τὸν λαὸν ὁ Κύριος. Καὶ θὰ εἶπῃ ρητῶς· «ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ» καὶ θὰ προσθέσῃ, πρὸς καθυσύχασίν μας διὰ τὰς βιοτικὰς ἀνάγκας καὶ προβλήματα, ὅτι «καὶ ταῦτα πάντα», τὰ ἀπαραίτητα ὕλικά πράγματα, «προσθεθήσεται ὑμῖν» (Ματθ. 6,33).

Θὰ ἐπαναλάβῃ δὲ καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος «ὡς ἡλοῦτε τὰ πνευματικὰ» (1 Κορ. 14,1).

2. Οἱ προκατειλημμένοι ἐπικριτοὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἔτοιμοι νὰ εἶπουν μὲ δυσφορίαν, ὅτι τὸ Εὐαγγέλιον μᾶς παραπέμπει συνεχῶς εἰς τὸν πνευματικὸν χῶρον, διὰ νὰ λυθοῦν τὰ προβλήματα μας καὶ νὰ ἐξοικονομηθοῦν αἱ ἀνάγκαι μας. Καὶ ὅτι δῆθεν ἡ χριστιανικὴ ἀντίληψις εἶναι ξένη καὶ ἄσχετος πρὸς τὴν πραγματικότητα, διότι δὲν ἀντιμετωπίζει εὐθέως τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς. Ἄλλ' εἶναι παρεξήγησις τοῦτο, διὰ νὰ μὴ εἴπωμεν διαστρέβλωσις τῆς ἀληθείας. Ὁ Χριστός, χωρὶς νὰ ἀδιαφορῇ διὰ τὴν βιοτικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν πραγματικότητα, θέτει ζήτημα προτεραιότητος καὶ ὀρθῆς ἀξιολογήσεως τῶν πραγμάτων. Δὲν σπεύδει, ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν ὕλικῶν ἀναγκῶν καὶ ἀπαιτήσεων, νὰ δώσῃ ἐμβαλλωματικὰς λύσεις. Ἄλλὰ θεμελιώνει τὴν ζωὴν καὶ τὸ μέλλον τῶν ἀτόμων καὶ τῶν κοινωνιῶν ἐπὶ στερεῶν βάσεων καὶ ἐγγυήσεων.

Δὲν εἶναι ἀσφαλεῖς ἐγγυήσεις τὰ ὕλικά αγαθὰ. «Πλούσιοι ἐπτώχευσαν καὶ ἐπέπνευσαν, οἱ δὲ ἐκζητοῦν-

τες τὸν Κύριον οὐκ ἐλαττωθήσονται παντὸς ἀγαθοῦ» (Ψαλ. 33,11, πρβλ. καὶ Ψ. 61,11). Καὶ οἱ ἄνθρωποι καὶ αἱ καταστάσεις ἔρχονται καὶ παρέρχονται... «Μὴ πεποιθῆτε ἐπ' ἄρχοντας, ἐπὶ υἱοὺς ἀνθρώπων, οἳ οὐκ ἔστι σωτήρια» (Ψαλ. 145,3). Κυριαρχοῦν δὲ πολλὰς φορὰς τὰ συμφέροντα ἢ τὰ πάθη· καὶ οἱ ἄνθρωποι μεταβάλλονται εἰς ἀδίστακτα ἐνεργούμενα τῶν παθῶν των. Πῶς νὰ ὑπάρχῃ, ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας, τὸ αἶσθημα τῆς ἀσφαλείας;

Διὰ τοῦτο ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ ὑποδεικνύει ἄλλα στηρίγματα ἀσφαλέστερα. Στηρίγματα ἠθικὰ (ὅπως ἡ ἠθικὴ ποιότης τῶν ἀνθρώπων), καὶ πνευματικὰ (ὅπως ἡ πίστις, ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, ἡ προοπτικὴ τῆς αἰωνιότητος). Αὐτὰ ἔχουν τὴν προτεραιότητα. Διότι αὐτὰ ἐξασφαλίζουν ἀνωτέραν ποιότητα ζωῆς, ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς. Δὲν συμβαίνει δὲ τὸ ἀντίθετον, ὅπως εἰσηγοῦνται αἱ ὕλιστικαί θεωρίαι, ποὺ θεωροῦν ὅτι ὁ οἰκονομικὸς παράγων εἶναι ὁ ἀποφασιστικὸς ρυθμιστὴς τῆς ζωῆς. Διότι, μὴ ἀπατώμεθα, ὁ κυρίως ἀποφασιστικὸς εἶναι ὁ ἀνθρώπινος παράγων. Ἡ ἠθικὴ ποιότης τῶν ἀνθρώπων ρυθμίζει ἢ ἀπορρυθμίζει ὅλας τὰς πλευρὰς τῆς ζωῆς.

3. Ἕνας μόνον εἶναι ὑπεράνω ἀνθρώπων καὶ τοῦ σύμπαντος κόσμου. Ὁ Θεός. «Ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν» (Ψαλ. 103,32).

Τὸ Σύμπαν λειτουργεῖ μὲ τὴν νομοτέλειαν τῶν φυσικῶν νόμων, ποὺ Αὐτὸς ἔθεσεν, ὅταν τὰ «πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησε» (αὐτ. 24). Καὶ ὁ ἄνθρωπος, μὲ τὴν καλὴν ἢ κακὴν χρῆσιν τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προνομακῶς παραχωρηθείσης ἐλευθερίας του δὲν ἐκφεύγει μὲ τὸ ἀζημίωτον ἀπὸ τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν Του· ἀλλὰ «πάσα παράβασις καὶ παρακοή ἔλαβεν ἔνδικον μισθαποδοσίαν» (Ἐβρ. 2,2).

Ὅσον δὲ καὶ ἂν αἱ πρόοδοι τῆς ἐπιστήμης καὶ τὰ ἐπιτεύγματα τῆς τεχνικῆς μᾶς ἐχάρισαν πολλὰ ἐφόδια καὶ ἱκανὸν ἐξοπλισμὸν ἐναντίον πολλῶν κινδύνων, παραμένονε πάντοτε ἀνίσχυροι ἐμπρὸς εἰς τὰς μεγαλυτέρας ἀπειλὰς ποὺ μᾶς περιβάλλουν (ἀσθενείας ἀνιάτους, θεομηνίας, κ.ἄ. κινδύνους ὑπερβαίνοντας τὰ μέτρα τῆς ἀνθρωπίνης προβλέψεως καὶ ἀντιμετωπίσεως).

Καὶ πάντοτε θὰ ἔχωμεν τὴν ἀνάγκην τῆς προστασίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Παναγίας. Ἡ πίστις καὶ ἡ ἐλπὶς εἰς τὸν Θεὸν θὰ εἶναι τὸ ἀσφαλὲς καταφύγιόν μας.

Πολλοὶ ἄνθρωποι σήμερα μένουσιν μακρὰ ἀπὸ τὸν Θεόν. Καὶ ξεφεύγουν ἀπὸ τὸν νόμον Του. Ἀκολουθοῦν ὕλιστικὴν νοστρωσίαν καὶ πορείαν ἁμαρτωλὴν, σὲ πολλὰ ζητήματα τῆς ζωῆς των.

Ἄλλ' εἴμεθα χριστιανοί· ὀρθόδοξοι μάλιστα. Καὶ ὡς ἔθνος ἔχομεν θαυμαστάς ἐπεμβάσεις τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας, εὐεργετικὰς καὶ προστατευτικὰς. Δὲν θὰ πρέπει νὰ ἀλλοιωσωμεν τὴν ἐλληνορθόδοξον ταυτότητά μας, «διὰ πρόσκαιρον ἁμαρτίας ἀπόλαυσιν» (Ἐβρ. 11,25).

Μᾶς τὸ ζητεῖ ἡ Παναγία, ἡ κραταῖα προστασία μας εἰς πᾶσαν περίστασιν. Ἐπικαλούμεθα καὶ ἡμεῖς τὰς πρεσβείας Τῆς. Τὴν ἱκετεύομεν νὰ «περιφρουρή-

ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΘΕΙΑΝ ΓΕΝΝΗΣΙΝ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΧΡΙΣΤΟΥ*

Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Σισανίου
καὶ Σιατίστης κ. ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἡ σημασία τοῦ γεγονότος τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ εἶναι ὑψίστη διὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Τὴν μεγίστην ἀξίαν τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ ἐξαίρουν ἡδὴ κατὰ τὴν νύκτα τῆς Γεννήσεως εἰς ἐπήκοον «τῶν ἀγρουλοῦντων πομένων»⁵¹ οἱ Ἅγιοι Ἄγγελοι διὰ τοῦ ὕμνου ἐκείνου «δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία»⁵². Πράγματι, ὡς διδάσκει ὁ Ἀγγελικὸς οὗτος ὕμνος, ὁ Μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς θείας Ἐνσαρκώσεως Του εἰρήνευσε τὸν ἀμαρτωλὸν ἄνθρωπον μετὰ τοῦ Ἁγίου Θεοῦ. Τὴν δοξολογίαν ταύτην τῶν Ἁγίων Ἀγγέλων σχολιάζων, ὁ διὰ τὴν ἀκαταπόνητον φιλεργίαν του καὶ ἀντοχήν ἀποκληθεὶς χαλκέντερος⁵³ καὶ διὰ τὴν ὑπερόχον ἀρετὴν του ἀδαμάντινος⁵⁴, Ὁριγένης, εὐστοχώτατα, διὰ τὴν εἰρήνευσιν καὶ συνδιαλλαγὴν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, διὰ τῆς σαρκώσεως τοῦ Χριστοῦ⁵⁵, διδάσκει: «Διὰ δὲ τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς τὸ εἰρηνοποιηθῆναι διὰ τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ, εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ, παρίσταται. Ἐπεὶ γὰρ ἐξήτουν οἱ τοῦ Θεοῦ ἄγγελοι, ἐχθροὺς βλέποντες τοὺς ἀνθρώπους διὰ τὰς ἀμαρτίας, φίλους αὐτοὺς ποιῆσαι καὶ πεποιήκασιν τὰ παρ' ἑαυτοῖς, ἵνα αὐτοὺς θεραπεύσωσιν, οἱ δὲ οὐδὲν ἤττον οὐκ ἴαθησαν, ἰδόντες τὸν ἰασόμενον δοξάσοσι καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνην λέγουσιν»⁵⁶. Διὰ τοῦ ἐν λόγῳ ὕμνου προσδιο-

ρίζεται ἡ σπουδαιότης τῆς αἰτίας, τῶν ἀποτελεσμάτων καὶ τοῦ τελικοῦ σκοποῦ τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Ἡ αἰτία τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ πρὸς τοὺς πεπτωκότας ἀνθρώπους οἰκτιρῶν εὐδοκία τοῦ Θεοῦ, ἀποτέλεσμα δὲ ταύτης εἶναι ἡ πανταχοῦ τῆς γῆς εἰρήνη ὅπου οἱ ἄνθρωποι ἐγκολποῦνται τὴν διὰ τοῦ Χριστοῦ σωτηρίαν καὶ σκοπὸς τελικὸς εἶναι ἡ ἐν τοῖς ὑψίστοις δόξα τοῦ Θεοῦ.

Ὁ βαθυστόχαστος οὗτος ὕμνος, ὁ ὁποῖος πολλὰς δυσχερείας παρέχει εἰς τοὺς ἐρμηνευτὰς παλαιότερους τε καὶ νεωτέρους, ἐν ἀρχῇ περιέχει δόξαν ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τὸν Θεόν. Οἱ Ἄγγελοι, οἱ ὁποῖοι πολλὰκις ὕμνησαν τὸν Ὑψιστον δι' ἔργα Αὐτοῦ ἐνδοξα καὶ θαυμαστά, ὅτε εἶδον ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐνηθρόωθη, ὕμνουντες τὸν Θεὸν ἀποδίδουν εἰς Αὐτὸν τὴν ὑψίστην δόξαν: «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ». Καὶ ἀληθῶς ὑψίστην δόξαν παρέχει εἰς τὸν Θεὸν ἡ ἐνανθρώπησις «τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀγαπητοῦ»⁵⁷, ἐπειδὴ δι' αὐτῆς καὶ ἡ δικαιοσύνη ἱκανοποιήθη διὰ τῆς τιμωρίας τῆς ἀμαρτίας ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Θεανθρώπου, καὶ ἡ ἀγαθότης Αὐτοῦ καὶ ἐδοπλαγχνία ἱκανοποιήθη διὰ τῆς σωτηρίας καὶ δικαιοσεως δωρεὰν τοῦ ἀμαρτωλοῦ ἀνθρώπου.

Πάντα τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, τὰ ὁποῖα, ὡς ἀναφέρει ὁ θεόπτης Μωϋσῆς, ἐπλάσθησαν ὑπὸ «τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν»⁵⁸ «καλὰ λίαν»⁵⁹, ἐξυμνοῦν τοῦ Δημιουργοῦ τὴν παντοδυναμίαν καὶ ἀνέφικτον δόξαν. Ἄλλ' ὑπὲρ πάντα τὰ δημιουργήματα δόξαν παρέχει εἰς τὸν Θεὸν ἡ ἄκρα ταπεινότης καὶ συγκατάθεσις τοῦ Μονογενοῦς Αὐτοῦ Υἱοῦ: «ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἄρπαγμόν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλὰ ἑαυτὸν ἐκένωσεν μορφὴν δούλου λαβών, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος· καὶ σχήματι εὑρεθείς ὡς ἄνθρωπος ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ»⁶⁰. Ὁ Λυτρωτὴς τῆς ἀνθρωπότητος ἐταπεινώθη καὶ ἀτηρνήθη ἑαυτὸν ἵνα ἔξυπηρετήσῃ τὴν πνευματικὴν ὠφέλειαν τῶν ἄλλων. Ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου, ὡς διδάσκει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰς τὴν πρὸς Γαλάτας Ἐπιστολήν⁶¹, συνίστατο εἰς τὴν ἐπονείδστον τιμωρίαν τοῦ θανάτου. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας Θεοφύλακτος (1030; - 1126; μ.Χ.) σχολιάζων, παρατηρεῖ: «Ὅρα ἐπιτάσεις· δούλος ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ θάνατον ἐδέξατο καί, τὸ ἐτι μείζον τούτου, θάνατον ἐπονείδιστον· θανάτου δὲ σταυροῦ, τουτέστι, τοῦ ἐπικαταράτου, τοῦ τοῖς ἀνόμοις ἀφωρισμένου»⁶². Ἡ ἐναν-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 341 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 17 τεύχους

51. Λουκᾶ, 2,8.

52. Λουκᾶ, 2,14.

53. Βλ. Δημητρίου Μπαλάνου, ἐνθ' ἀν., σελ. 34.

54. Εὐσεβίου Καισαρείας, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, 6, 14, 10, Β.Ε.Π., σελ. 360, τόμος ΙΘ', Ἀθήναι, 1959.

55. Οἱ Ἅγιοι Ἄγγελοι διὰ τῆς δοξολογίας των, διακηρύττουν, ὅτι ἡ σάρκωσις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ὑπῆρξε νέα ἀποκάλυψις εἰς αὐτοὺς· νέα φανέρωσις εἰς αὐτοὺς τοῦ ἐν τῷ Θεῷ ἀνεξερεινήτου πλοῦτου, τῆς σοφίας, τῆς δυνάμεως, τῆς ἀγάπης. Ἡ ἀπειρος συγκατάθεσις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὁ Ὅποιος ἦδη ἐγένετο καὶ ἄνθρωπος, ὅπως ὑπῆρχεν ἀϊδίως καὶ Θεός, καὶ ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν διὰ τῆς κενώσεως καὶ συγκατέβη μέχρι τοῦ νὰ ἀναλάβῃ ὡς ἰδικὴν Του τὴν φύσιν ἡμῶν, ἦτο μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης τὸ ἄγνωστον εἰς τοὺς ἀγγέλους μυστήριον, τὸ ὁποῖον ἀνακαλυπτόμενον ἦδη κινεῖ αὐτοὺς εἰς δοξολογίαν καὶ αἶνον τοῦ παναγάθου καὶ πανσόφου Θεοῦ. Βλ. Παναγιώτου Τρεμπέλα, Ἰπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον, σελ. 95, ἐκδόσις τρίτη, Ἀθήναι, 1983.

56. Ὁριγένης, εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν, Ὁμιλία ΙΓ', σελ. 33, τόμος ΙΕ', Ἀθήναι 1958.

ση καὶ σῶση ἀπὸ πάσης προσβολῆς ἐναντίας τὴν νεολαίαν» καὶ τὴν ὄλην κοινωνίαν μας.

Αἱ μητρικαὶ εὐχαὶ καὶ εὐλογίαι Τῆς εἴθε νὰ μᾶς κατευθύνουν πάντοτε πρὸς «τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα ταῖς ψυχῶν ἡμῶν». Καὶ ἄς μὴ ἀμφιδάλλωμεν ὅτι «Κύριος οὐ στεροῖ ἡσθεὶς τὰ ἀκαθάρτα τοῖς πορευομένοις ἐν ἀκαθάρτῳ» (Ψαλ. 83,12).

57. Ματθαίου, 3,17.

58. Δανιήλ, 7,13.

59. Γενέσεως, 1,31.

60. Φιλιπησίους, 2, 6-8.

61. Γαλάτας, 3,13: «Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρτα· γέγραπται γάρ, Ἐπικατάρτατος πᾶς ὁ κρεμᾶμενος ἐπὶ ἔθλου», Ἐβραίους, 12,2.

62. Θεοφύλακτου Βουλγαρίας, Ἐξηγήσεις τῆς πρὸς Φιλιπησίους Ἐπιστολῆς, Κεφ. ΙΙ, ΜΡΓ., 124, 1165Α.

θρόωνης τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὁ κατὰ πάντα ὑποδειγματικός καὶ ἀπολύτως ἅγιος Του βίος, ἡ ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ ἱλαστήριος θυσία Του καὶ ἡ ἀπολύτρωσις τῆς ἀμαρτωλῆς ἀνθρωπότητος, τὴν ὁποίαν διὰ τῶν μέσων τούτων ἐξηγόρασε καὶ ἐξησφάλισε διὰ τοὺς πιστεύοντας εἰς Αὐτὸν εἶναι ἡ κορωνὴ τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ, ἡ ὑψίστη δόξα τῆς σοφίας Του καὶ ἀγαθότητος.

Τοιαύτην ἀξίαν ἀπέδωκεν ὁ Θεὸς εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, καὶ τοιαύτην ἔδειξεν ἀγάπην καὶ εὐσπλαχνίαν πρὸς τὴν πεσοῦσαν ἀνθρωπότητα. Οἱ Ἄγγελοι σφόδρα ἐχάρησαν καὶ ἐθαύμασαν ἐπὶ τῷ γεγονότι, διὰ τῆς δοξολογίας τῶν δὲ ταύτης, ὡς προσφύεστατα παρατηρεῖ ὁ ἡμέτερος ἀειμνήστος Καθηγητὴς Παναγιώτης Τρεμπέλας (1886 - 1977), διακηρύττον, ὅτι ἡ σάρκωσις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ὑπῆρξε νέα ἀποκάλυψις εἰς αὐτοὺς· νέα φανέρωσις εἰς αὐτοὺς τοῦ ἐν τῷ Θεῷ ἀνεξερευνήτου πλούτου τῆς σοφίας, τῆς δυνάμεως, τῆς ἀγάπης. Ἡ ἀπειρος συγκατάβασις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὁ Ὅποιος ἤδη ἐγένετο καὶ ἀνθρώπος ὁμοιος πρὸς ἡμᾶς ἐκτὸς τῆς ἁμαρτίας, ὅπως ὑπῆρχεν αἰδίως καὶ Θεός, καὶ ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν διὰ τῆς κενώσεως καὶ συγκατέβη μέχρι τοῦ νὰ ἀναλάβῃ ὡς ἰδικὴν του τὴν φύσιν ἡμῶν, ἦτο μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης τὸ ἄγνωστον εἰς τοὺς ἄγγέλους μυστήριον, τὸ ὁποῖον ἀνακαλυπτόμενον ἤδη κινεῖ αὐτοὺς εἰς δοξολογίαν καὶ αἶνον τοῦ Παναγίου καὶ Πανσόφου Θεοῦ⁶³. Ἄλλ' ἐνῶ οἱ Ἄγγελοι δεόντως ὑμνοῦν καὶ δοξολογοῦν τὸ μέγα τῆς ἐνσάρκου ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ μυστήριον, δυστυχῶς οἱ ἀμέσως ἐνδιαφερόμενοι ἄνθρωποι οὐδεμίαν φροντίδα λαμβάνουν, ὅπως ὠφεληθῶν ἐκ τῆς προτεινομένης καὶ δωρεᾶν καὶ ἐλευθέρως προσφερομένης σωτηρίας, ἀλλ' ὄλως τὸναντίον καταφρονοῦν καὶ αὐτῆς καὶ παντὸς προσπαθοῦντος νὰ καταστήσῃ τὰς ἀληθείας ταύτας γνωστὰς καὶ καταληπτάς.

Ἀποτέλεσμα τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ εἶναι καὶ ἡ εἰρήνη. Ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἡ εἰρήνη εἶναι κεντρικὴ ἔννοια εἰς τὸ κήρυγμα τῶν προφητῶν περὶ σωτηρίας καὶ περὶ τῆς προσδοκωμένης μεσσιανικῆς ἐποχῆς⁶⁴, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἀποκατασταθῇ ἡ διὰ τῆς ἁμαρτίας ἀπολεσθεῖσα παραδεισὸς εἰρήνη: «Καὶ συμβοσκομηθήσεται λύκος μετ' ἀρνός, καὶ πάρδαλις συναναπαύσεται ἐριφίῳ, καὶ μοσχάριον καὶ ταῦρος καὶ λέων ἅμα βοσκηθήσονται, καὶ παιδίον μικρὸν ἄξει αὐτούς...»⁶⁵. Ὁ προσδοκώμενος Μεσσίας μετ' τὸν τίτλον «ἄρχων εἰρήνης»⁶⁶ φέρει τὴν τελείαν καὶ αἰώνιαν εἰρήνην: «Καὶ τῆς εἰρήνης αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ὄριον»⁶⁷. «Ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη καὶ πληθὸς εἰρήνης...»⁶⁸. Ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ἡ λέξις εἰρήνη ἔχει κυρίως τὴν σημασίαν τῆς ὑπὸ τῶν προφητῶν τονισθείσης μεσσιανικῆς σωτηρίας: «Τοῦ κατευθῆναι τοὺς πόδας ἡμῶν εἰς ὁδὸν εἰρήνης... Καὶ ἐπὶ γῆς

εἰρήνη»⁶⁹. Ἡ ἀποκάλυψις ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ χαρακτηρίζεται ὡς «εὐαγγέλιον τῆς εἰρήνης»⁷⁰. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς «ἐλθὼν εἰρηγγελίσατο εἰρήνην τοῖς μακρὰν καὶ τοῖς ἐγγύς»⁷¹. Τοιοῦτοτρόπως «εἰρήνην ἔχομεν πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁷², ὁ Ὅποιος εἶναι ὁ «εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ»⁷³. Ἡ ἀληθὴς εἰρήνη, τὴν ὁποίαν κατὰ τὴν Γέννησιν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, εὐηγγελίσθησαν οἱ Ἄγγελοι εἰς τοὺς ποιμένας, εἶναι ἡ ἐν τῷ Χριστῷ καὶ διὰ τοῦ Χριστοῦ εἰρήνη. Ἡ εἰρήνη ἀποτελεῖ ἀγαθὸν μέγιστον διὰ τὴν ἀνθρωπότητα ὅπως ἐτόνισαν ἐπανειλημμένως τόσον οἱ θύραθεν ὅσον καὶ οἱ χριστιανοὶ συγγραφεῖς⁷⁴. Ἐκ τῆς κλασσικῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ἀναφέρομεν λαμπροὺς τινὰς στίχους ἐκ τοῦ ἀπολεσθέντος δράματος τοῦ Ἐδριπίδου (480 - 406 π.Χ.) «Κρεσφόντης»:

«Εἰρήνη βαθύπλουτε καὶ καλλίστα μακάρων θεῶν
ζήλω μοι σέθεν, ὡς χρονίζεις.
δέδοικα δέ, μὴ πρὶν πόνοις
ὑπερβάλλῃ με γῆρας,
πρὶν περ χαρίεσσαν προσιδεῖν ὥραν
καὶ καλλιχόρους αἰοῦδας
φιλοστεφάνους τε κόμους.
ἴθιμοι, πότνια, πόλιν.
τὰν δ' ἐχθρὰν στάσιν εἶργ' ἀπ' οἴκων
τὰν μαινομέναν τ' ἔριν
θηκτῷ τερπομένονι σιδάρῳ»⁷⁵.

Καὶ ὁ διασημότερος τῶν κωμωδιοποιῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος Ἀριστοφάνης (Ε' - Δ' π.Χ. αἰὼν) εἰς τὸ περίφημον ἔργον του «Εἰρήνη» περὶ τῆς εἰρήνης, λέγει: «Οὐχ ἦδεται δήπουθεν εἰρήνη σφαγαῖς, οὐδ' αἱματοῦται βωμός»⁷⁶. Ἐκ τῶν θεοφόρων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων ἀναφέρομεν τὸν Θεολόγον τῆς Ἐκκλησίας Ἅγιον Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνὸν (329 - 390 μ.Χ.), ὁ ὁποῖος εἰς τὸν περίφημον ΚΒ' Λόγον του περὶ εἰρήνης⁷⁷, πλέκων θαυμάσιον ἐγκώμιον εἰς τὴν εἰρήνην, λέγει: «Εἰρήνη φίλη, τὸ γλυκὺ καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα, —εἰρήνη φίλη, τὸ ἐμὸν μελέτημα καὶ καλλῶπισμα,— εἰρήνη φίλη, τὸ παρὰ πάντων μὲν ἔπαινούμενον ἀγαθόν, ὑπ' ὀλίγων δὲ φυλασσόμενον»⁷⁸.

Ἡ εἰρήνη ὅμως ἡ στηριζομένη ἐπὶ τῆς ἀθεΐας, τῆς

69. Λουκᾶ, 1,79, 2,14.

70. Ἐφεσίους, 6,15.

71. Ἐφεσίους, 2,17.

72. Ρωμαίους, 5,1.

73. Κολοσσαεῖς, 120. Βλ. καὶ Θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν, Τόμον 5, στ. 440 - 444. Ἄρθρον «Εἰρήνη» ὑπὸ Ἐδαγγέλου Θεοδώρου.

74. Βλ. Μκτθᾶιου, 5,9: «Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοὶ, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται». Φιλιππησίους, 4,7: «Ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν».

75. Βλ. Ἐπίσης Ἐδριπίδου, Ἐλένη στίχοι 1151 - 1154 καὶ τοῦ Αὐτοῦ, Ἰκέτιδες στίχοι 486 - 493.

76. Ἀριστοφάνους, Εἰρήνη, στίχοι 1019 - 1020.

77. Τοῦ θεοῦ Γρηγορίου ἐσώθησαν τρεῖς περὶ εἰρήνης λόγοι, ἦτοι ὁ ὑπ' ἀριθμ. Στ', ὁ ὑπ' ἀριθμ. ΚΒ' καὶ ὁ ὑπ' ἀριθμ. ΚΓ'.

78. Γρηγορίου Θεολόγου, Εἰρημικὸς Β' Λόγος ΚΒ', Α', Β.Ε.Π., σελ. 166, τόμος 59, Ἀθήναι, 1979.

63. Βλ. Παναγιώτου Τρεμπέλα, ἐνθ' ἀν., σελ. 95.

64. Ἠσαῖου, 57,19.

65. Ἠσαῖου, 11,6 κ.ἐξ.

66. Ἠσαῖου, 6,6.

67. Ἠσαῖου, 9,7.

68. Ψαλμός, 71,7.

κοινωνικής αδικίας, τῆς ἠθικῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς ἀποκρουστικῆς δειλοφυχίας, εἶναι «κτῆμα ἐπονείδιστον, πάντων αἰσχιστον καὶ βλαβερώτατον», καθὼς πολὺ προσφυῶς τὴν χαρακτηρίζει ὁ ἱστορικός Πολύβιος (204 - 120 π.Χ.)⁷⁹ ἐπικρίνων δριμύως τὸν, ἐπιχειμένης τῆς Περσικῆς κατὰ τῆς Ἑλλάδος εἰσβολῆς, ἐκδηλωθέντα μηδισμὸν τοῦ μεγίστου τῶν Λυρικῶν ποιητῶν τῆς ἀνθρωπότητος Πινδάρου (518 - 438 π.Χ.), ἔνεκα κακῶς ἐννοουμένων φιλειρηνικῶν διαθέσεων: «... εἰρήνη γὰρ μετὰ μὲν τοῦ δικαίου καὶ πρέποντος κάλλιστόν ἐστι κτῆμα καὶ λυσιτελέστατον, μετὰ δὲ κακίας ἢ δειλίας ἐπονείδιστον πάντων αἰσχιστον καὶ βλαβερώτατον».

Κατὰ τὴν δογματικὴν διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τὴν πῶσιν τῶν πρωτοπλάστων καὶ Γενναρχῶν τῆς ἀνθρωπότητος εἰς τὴν ἁμαρτίαν⁸⁰ ἡ ἀληθὴς εἰρήνη ἐφυγαδεύθη ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας. Τὴν θέσιν τῆς εἰρήνης κατέλαβον δυσμενῆ αἰσθήματα πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸ Ἅγιον Θέλημα Του, πόλεμος ἐσωτερικὸς πρὸς τὴν σιγῆν ἐξευρομένην συνείδησιν, ἥτοι τὴν φωνὴν τοῦ Θεοῦ καὶ δυοπιστία καὶ φθόνος καὶ ἔχθρα καὶ ἔρις πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους. Ἡ κατάσταση αὕτη εἶναι ἡ ἀληθὴς πηγὴ καὶ αἰτία πάσης κακοδαιμονίας καὶ ἀθλιότητος, ἡ ὁποία ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ. Ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐγένετο ἡ αἰτία τῆς ὑποδουλώσεώς του εἰς τὴν κακίαν, εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν, εἰς τὴν πλεονεξίαν, εἰς τὴν ἀκόλαστον φιλοδοξίαν καὶ εἰς τὰς κτηνώδεις ἐπιθυμίας καὶ ἡδονάς. Ὁ ἀνθρώπος ὁσημέρως καθίσταται δυστυχέστερος, ἡ δὲ εἰρήνη πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἰδίαν συνείδησιν εἶναι ἀνέφικτος, ἐν ὅσῳ ὁ ἀνθρώπος διατελεῖ δούλος εὐπειθῆς τῆς ἁμαρτίας, ἡ ὁποία δεσπάζει ἐν τῇ καρδίᾳ του. Ἐν ὅσῳ δ' ἐξακολουθεῖ ἡ τοιαύτη κατάσταση, ἀδύνατος καθίσταται καὶ ἡ πρὸς τοὺς συνανθρώπους του εἰλικρινῆς καὶ διαρκῆς εἰρήνη. Ἰδοὺ τί γράφει καὶ ὁ Ἀδελφόθεος Ἰάκωβος ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐπιστολῇ Του περὶ τῆς κρατούσης τότε ἀκαταστασίας καὶ συγχύσεως καὶ ταραχῆς μεταξὺ τῶν πιστῶν, κυρίως ἐκ τῆς προσπαθείας ὅπως ἱκανοποιήσουν οὗτοι τὰς ἐφραμάτους ἐπιθυμίας των: «Πόθεν πόλεμοι καὶ μάχαι ἐν ὑμῖν; Οὐκ ἐντεῦθεν, ἐκ τῶν ἡδονῶν ὑμῶν τῶν στρατευομένων ἐν τοῖς μέλεσιν ὑμῶν; Ἐπιθυμεῖτε, καὶ οὐκ ἔχετε φονεύετε καὶ ζηλοῦτε, καὶ οὐ δύνασθε ἐπιτυχεῖν μάχεσθε καὶ πολεμεῖτε, καὶ οὐκ ἔχετε διὰ τὸ μὴ αἰτεῖσθαι ὑμᾶς»⁸¹. Κατὰ τὸν θεῖον Ἰάκωβον ἡ αἰτία τῶν μεταξὺ χριστιανῶν ἐρίδων καὶ συγκρούσεων εἶναι αἱ ἡδοναί, ἥτοι τὸ ὅτι ἕκαστος θέτει ὡς σκοπὸν του τὰς ἡδονάς ἐπειδὴ, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, «δουλεύουσιν ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις»⁸². Ἡδονὴ ἐνταῦθα σημαίνει τὴν ἐφάμαρτον ἱκανοποίησιν ὄλων μὲν τῶν κατῶν ἐπιθυμιῶν, ἰδίᾳ δὲ τῆς φιλαρχίας, τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἐξουσίας, τῆς ὑπεροχῆς ἐπὶ τῶν ἄλλων καὶ τῆς ἐκδικήσεως κατ' αὐτῶν, τῆς ταπεινώσεως τῶν ἀντιζήλων. Ἐὰν ὁ μὴ δὲν ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς γῆς ἁμαρτία, οὐδεὶς θὰ ἀφῆ-

ρει τὴν ξένην ἰδιοκτησίαν, οὐδεὶς θὰ ἐφθόνηι τὸν πλησίον, οὐδεὶς θὰ ἐμίσει, οὐδεὶς θὰ ἠδίκει, τὰ δικαστήρια, αἱ φυλακαί, οἱ στρατοί, τὰ φονικά ὄπλα, οἱ νόμοι οἱ ἄρχοντες οὐδεμίαν θέσιν θὰ εἶχον, διότι μὴ ὑπαρχούσης τῆς ἁμαρτίας πάντα ταῦτα εἶναι ὄλως ἄχρηστα. Τὸ γεγονός τῆς ὑπάρξεως καὶ χρησιμότητος καὶ τῆς ἀπολύτου ἀνάγκης πάντων τούτων διὰ τὴν ὑπαρξιν καὶ διατήρησιν τῆς κοινωνίας εἶναι ὁ πειστικώτατος μάρτυς καὶ τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς ἐκτάκτου ἀναπτύξεως τῆς ἁμαρτίας ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ καρδίᾳ. Καὶ ἐν ὅσῳ βασιλεύει ἐν τῇ καρδίᾳ ἡ ἁμαρτία, οὐδεὶς ἀνθρώπινος νόμος καὶ οὐδεμία ἀνθρωπίνη προσπάθεια θὰ κατορθώσῃ νὰ ἰδρῦσῃ εἰλικρινῆ καὶ διαρκῆ εἰρήνην ἐπὶ τῆς γῆς. Πάντοτε, ὡς παρατηρεῖ ὁ ἀείμνηστος Ἀρχιμανδρίτης Σεραφεῖμ Παπακώστας, ἡ μακρὰν τοῦ Χριστοῦ εἰρήνη «ἐπράξει καὶ ἐκκολάπτει καὶ προπαρασκευάζει πολέμους καὶ συγκρούσεις καὶ πάλην τάξεων καὶ διαίρεσιν λαῶν καὶ δημιουργίαν ἀντιμαχομένων συνασπισμῶν»⁸³.

Ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐκδήλωσις τῆς ἀγάπης τοῦ ἐν Τριάδι Θεοῦ πρὸς τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἀνθρώπους, διότι δι' αὐτῆς ἀνυψώνεται ἡ ἀνθρωπίνη φύσις καὶ δοξάζεται. Ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ Κυρίου κατέστησε δυνατὴν τὴν συμφιλίωσιν μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ δημιουργοῦ, καὶ εἰσήγαγε τὴν εἰρήνην ἐπὶ τῆς γῆς. Διὰ τὴν συμφιλίωσιν καὶ εἰρήνευσιν τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἐγένετο διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ, ὁ Οἰκουμενικὸς Διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας Ἅγιος Κύριλλος (375 - 444 μ.Χ.), Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, σχολιάζων τὸ μήνυμα καὶ τὸν ὕμνον τῶν Ἀγγέλων⁸⁴, παρατηρεῖ: «Ἡμεῖς γὰρ οἱ τάλανες, τοῖς τοῦ δεσπότου θελήμασι τὰς ἑαυτῶν ἐπιθυμίας ἀνταναστήσαντες, πολεμίων ἐν τάξει γεγόναμεν αὐτῷ. Λέλυται δὲ τοῦτο διὰ τοῦ Χριστοῦ. Καὶ γὰρ ἐστὶν αὐτὸς ἡ εἰρήνη ἡμῶν, καὶ συνῆψεν ἡμᾶς δι' ἑαυτοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, τὴν ἐχθροποιὸν ἁμαρτίαν ἐκ μέσου τιθεὶς καὶ δικαίων ἐν πίστει καὶ καλῶν ἐγγύς τοὺς ὄντας μακρὰν. Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον, κτίσας τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην καὶ ἀποκαταλλάτων ἀμφοτέρους ἐν ἐνὶ σώματι πρὸς τὸν Πατέρα. Εὐδόκησε γὰρ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἀνακεφαλιώσασθαι τὰ πάντα ἐν αὐτῷ, συνεῖραί τε τοῖς ἄνω τὰ κάτω, καὶ ἀγέλην ἀποφῆναι μίαν, τοὺς τε ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς»⁸⁵. Διὰ τῆς συμφιλώσεως ὁ ἀνθρώπος μετὰ τοῦ Θεοῦ ἀνευρίσκει ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μέχρι τοῦδε ματαίως ἐπόθει ἄπειρον, ὡς καὶ τὴν εὐτυχίαν ἐκεῖνην καὶ χαρὰν καὶ ἱκανοποίησιν, ἀγαθὰ δηλαδὴ τὰ ὁποῖα οὔτε ἡ δόξα, οὔτε ὁ πλοῦτος, οὔτε ἡ ἡδονή, οὔτε ἡ ἐπιστήμη δύνανται νὰ προμηθεύσουν εἰς τὴν διψῶσαν ψυχὴν. Μετὰ τὴν συμφιλίωσιν τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ ἡ συνείδησις, ἡ ὁποία ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει εἶναι αὕτη ἡ φωνὴ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἡ ὡς ἐδίδαξεν ὁ ἐξοχώτερος Ἀθηναῖος ποιητῆς τῆς νεωτέρας Ἀττικῆς κωμωδίας Μένανδρος (342 - 291 π.Χ.) αὐτὸς οὗτος ὁ Θεός:

79. Πολύβιου, IV, 31, 5-8.

80. Γενέσεως, 3,6 κ.ἐξ.

81. Ἰακώβου, 4, 1-2.

82. Τίτου, 3,3.

83. Βλ. Ἀρχιμανδρίτου Σεραφεῖμ Παπακώστα, Ἡ Δοξολογία, σελ. 74, Ἀθήναι 1962.

84. Λουκᾶ, 2, 8-10.

85. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Ἐξηγήσεις εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν Ἐδαγγέλιον, MPG., 72, 493-496 DA.

«Βροτοῖς ἅπασιν ἡ συνείδησις Θεός»⁸⁶, διὰ τὴν νέαν ζωὴν, τὴν ὁποῖαν ἐγκαινιάζει εἰς πάντα ἄνθρωπον ἡ πλήρης ἀφοσίωσις εἰς τὸν Χριστόν, χαίρει καὶ συνευδοκεῖ. Ἡ συμφιλίωσις τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Ἁγίου Θεοῦ δὲν εἶναι τυπικὴ, ἀλλὰ πραγματικὴ τοιαύτη μεταξὺ τοῦ ἀποστάτου ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ἐξωργισμένου, λόγω τῆς παρακοῆς τῶν πρωτοπλάστον, Θεοῦ, οὕτως ὥστε τὴν προτέραν ἀποξένωσιν διαδέχεται πλέον συγκοινωνία πνευματικὴ μὲν καὶ ἀόρατος, ἀλλὰ πραγματικὴ μεταξὺ τοῦ Οὐρανοῦ Πατρὸς καὶ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, δυνάμει δὲ τῆς συγκοινωνίας ταύτης ἡ ἁμαρτωλὴ καρδιά ἐξαγνίζεται καὶ καθαρίζεται ἀπὸ τοῦ κονιορτοῦ τῶν παθῶν, αἱ ἐπιθυμίαι καὶ οἱ πόθοι αὐτῆς μεταβάλλονται καὶ ἐξαγιάζονται. Ὁ ἀναγεννηθεὶς, διὰ τῆς νέας του γεννήσεως ἐκ τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς καὶ διὰ τοῦ αὐτοῦ Ἁγίου Πνεύματος⁸⁷, ἄνθρωπος μισεῖ καὶ ἀποστρέφεται «τὴν εὐπερίστατον ἁμαρτιάν»⁸⁸, ἀσπάζεται δὲ καὶ ἐπιδιώκει τὸ θεῖον θέλημα, καὶ εἶναι πρόθυμος νὰ θυσιάσῃ τὰ πάντα καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν πολύτιμον ζωὴν του, ὅπως μείνῃ πιστὸς ὑπὲρ τοῦ «εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν»⁸⁹.

Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο, ἐὰν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι οἱ στενάζοντες ὑπὸ τὸ βάρος τῆς ψυχολέθρου ἁμαρτίας συνεφιλοῦντο μετὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ «ἐνὸς μεσίτου Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, ἀνθρώπου Χριστοῦ Ἰησοῦ»⁹⁰. Τότε εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους θὰ ἐπῆρχετο ἡ εὐλογητὴ μεταβολὴ καὶ ἀνακαινίσις καὶ ἀπολύτρωσις ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, διὰ παντὸς δὲ θὰ ἐξέλιπε πᾶσα αἰτία ἐρίδων καὶ πολέμων καὶ μαχῶν, εἰρήνη δὲ πανταχοῦ θὰ ἐβασίλευε καὶ ἀγάπη καὶ χαρὰ καὶ εὐτυχία. Ἡ θρησκεία τοῦ ἀπὸ Ναζαρετ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τοιοῦτον εὐτυχὲς τέλος ὁδηγεῖ τὴν ἀνθρωπότητα ὡς προεφήτευσε λεπτομερῶς καὶ ζωηρῶς καὶ ὁ «μεγαλοφωνότατος» καὶ «εὐαγγελιστῆς προφήτης» Ἡσαΐας: «Ἐκ γὰρ Σιών ἐξελεύσεται νόμος καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ, καὶ κρινεὶ ἀναμέσον τῶν ἐθνῶν καὶ ἐλέγξει λαὸν πολὺν, καὶ συγκόψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἄροτρα καὶ τὰς βιζύνας αὐτῶν εἰς δρέπανα, καὶ οὐ λήψεται ἔθνος ἐπ' ἔθνος μάχαιραν, καὶ οὐ μὴ μάθωσιν ἔτι πολεμεῖν»⁹¹. Ὁ αὐτὸς μεγαλάνυμος Προφήτης, ὁ ὁποῖος περιγράφει καὶ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ Χριστοῦ ὡς «ἀρχοντος εἰρήνης»⁹² καὶ μεγάλου εἰρηνοποιοῦ, διὰ τοῦ Ὁποίου θὰ κληροδοτηθῶν εἰς τὸν κόσμον ἀνυπολόγιστου ἀξίας ἀγαθὰ, ἦτοι εἰρήνη, ἀγάπη, συμφιλίωσις, ἀναγέννησις, ἀνακαινισμός, διὰ τῶν ὁποίων καρδίαι σκληραὶ καὶ αἰμοχαρεῖς θὰ μετεβάλλοντο παντελῶς πληροῦμεναι ἀγαθότητος καὶ καλωσύνης, ἀναφέρει: «Καὶ συμβοσκοηθήσεται λύκος μετ' ἀρνός, καὶ πάρδαλις συναναπαύσεται ἐριφίῳ, καὶ μωσχάριον καὶ ταῦρος καὶ λέων ἅμα βο-

σκηθήσονται, καὶ παιδίον μικρὸν ἄξει αὐτούς... καὶ οὐ μὴ κακοποιήσουσιν, οὐδὲ μὴ δύνωνται ἀπολέσαι οὐδένα ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου, ὅτι ἐνεπλήσθη ἡ σύμπασα τοῦ γυνῶνα τὸν Κύριον ὡς ὕδωρ πολλὸν κατακαλύψαι θαλάσσης»⁹³. Ἐκ τῶν προειρημένων ἐξάγεται ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς Γεννήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι «ἐπὶ γῆς εἰρήνη», καὶ διὰ τοῦτο δικαίως ὁ Προφήτης - Εὐαγγελιστῆς ὠνόμασεν Αὐτὸν «Ἄρχοντα εἰρήνης»⁹⁴.

Οἱ Ἅγιοι Ἄγγελοι ὑμνοῦντες τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ κατακλείουν τὸν θεοπέσιον ἐκείνον ὕμνον τῶν διὰ τῆς φράσεως «ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία», ἡ ὁποία δηλοῖ ὅτι ἡ ἐνοάρκωσις τοῦ Χριστοῦ προέκυψε ὡς πολῦτιμος καὶ λαμπρὸς καρπὸς εὐδοκίας ἐκ μερῶν τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι διατελοῦντες ἐν τῇ δουλείᾳ τῆς ἁμαρτίας καὶ ἐν αὐτῇ προκόπτοντες οὐ μόνον ἀνάξιτοι τοιαύτης εὐνοίας ἦσαν, ἀλλὰ πρὸ πολλοῦ δικαίως ἔπρεπε τελεσιδικῶς εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν νὰ εἶχον καταδικασθῆ. Ὁ ὄρος εὐδοκία, ὡς παρατηρεῖ δόκιμος τῶν Ἁγίων Γραφῶν σχολιαστής, τίθεται εἰς δῆλωσιν τῆς θείας εὐνοίας πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, προβαλλομένης οὐχὶ ὡς τοῦ ἀποτελέσματος, ἀλλ' ὡς τῆς αἰτίας τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων. Ἐπομένως οὐ μόνον συγχώρησις, ἀλλὰ καὶ πᾶσα εὐλογία, ἀπορρέουσα ἐκ τῆς ἀγαθῆς θελήσεως καὶ εὐνοίας τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους⁹⁵. Ὁ πολὺς Ὁριγένης σχολιάζων τὴν φράσιν εὐστοχώτατα, παρατηρεῖ: «Τὸ δὲ ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίας φασὶν ἀντί του' ἐπιθυμητικῶς ἔσχεν ὁ Θεὸς τοῦ εὐεργετησῆαι τοὺς ἀνθρώπους' εὐδοκεῖν γὰρ ἔστιν τό' σφόδρα ἐπιθυμητικῶς πρὸς τι ἔχειν»⁹⁶.

Ὁ Ὑψιστος Θεὸς ποικιλοτρόπως ἐξεδήλωσε πρὸς τὸν ἄνθρωπον τὴν εὐνοίαν του. Ὁ Πανάγαθος καὶ Πάνσοφος Θεὸς δὲν ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον, ὡς τὰ λοιπὰ ὄντα μὲ ἓνα λόγον, ἀλλὰ κατ' ἰδιαίτερον ὅλως τρόπον. Ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖται «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν»⁹⁷ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ κατακοσμεῖται δι' ὑπερόχων σωματικῶν, διανοητικῶν, πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν προσόντων, διὰ τῶν ὁποίων θὰ ἠδύνατο νὰ διέλθῃ τὸν ἐπὶ γῆς βίον του ἐν ἀληθείᾳ εὐτυχία προαγόμενος εἰς σοφίαν καὶ τηρῶν ἀμόλυντον τὴν ἀγνότητά του. Ὁ Ἅγιος Θεὸς διὰ τὸν ἄνθρωπον, τὴν κορωνίδα τῆς δημιουργίας, ἔπλασε καὶ τὰ λοιπὰ ὄντα κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε θὰ συνετέλουν πάντα εἰς τὴν εὐτυχίαν του, ἂν δὲν ἐπιπτεν ἐκ τῆς ἀγνότητος διὰ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς καὶ τῆς καταπατήσεως τοῦ δεδηλωμένου θελήματος τοῦ Θεοῦ. Τέλος ὁ Πανοικτίρμων Θεὸς τὸν πεσόντα ἄνθρωπον δὲν ἐτιμώρησεν εὐθὺς μετὰ τὴν παρακοήν, ἀλλὰ μακροθυμήσας ἀνέβαλεν ἐπὶ μακρὸν τὴν πλήρη ἐφαρμογὴν τῆς δρισθείσης δικαίας ποινῆς.

Πάντα ταῦτα περιφανέστατα ἀποδεικνύουν τὴν ἀ-

86. Μενάνδρου, Γνώμαι Μονόστιχοι, στίχος 17.

87. Πρβλ. Ἰωάννου, 3,5. Γαλάτας, 6,15. Τίτου, 3,5. Α' Πέτρου, 1, 3, 23. Ὁ Θεός, ὅπως εἶναι ὁ Δημιουργὸς τῆς φυσικῆς ζωῆς μας, οὕτως εἶναι καὶ ὁ Δημιουργὸς τῆς νέας μας ζωῆς ἐν Χριστῷ διὰ τῆς ἀναγεννήσεως.

88. Ἑβραίου, 12,1.

89. Ἑβραίου, 12,2.

90. Α' Τιμοθέου, 2,5.

91. Ἡσαΐου, 2, 3-4.

92. Ἡσαΐου, 9,6.

93. Ἡσαΐου, 11, 6-9.

94. Ἡσαΐου, 9,6.

95. Βλ. Παναγιώτου Τρεμπέλα, Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον, σελ. 96, Ἐκδόσεις Τρίτη, Ἀθήναι 1983.

96. Ὁριγένους εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν Ὁμιλία II', Β.Ε.Π., σελ. 33, τόμος ΙΕ', Ἀθήναι 1958.

97. Γενέσεως, 1,26.

γαθὴν εὐνοίαν τοῦ Οὐρανίου Πατρὸς πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Ἀλλὰ τὸ πλήρωμα τῆς εὐνοίας τοῦ Δημιουργοῦ πρὸς τὸν μικρόθεον ἄνθρωπον ἀποτελεῖ ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὁ Ὅποιος κλίνας οὐρανοὺς κατέβη εἰς τὴν γῆν⁹⁸, τὴν ἀθλίαν κοινωνίαν τῶν ἁμαρτωλῶν, ἡ ὁποία παρεχώρησεν ὅπως ἀνακλιθῆ ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου φάτνην⁹⁹ εὐτελοῦς πανδοχείου μικρᾶς καὶ ἀφανοῦς πολίχνης. Τοιαύτη ταπεινώσις καὶ συγκατάβασις ἐκ μέρους τοῦ Ἰησοῦ εἶναι τοσοῦτον θαυμασὴ καὶ ἀκατάληπτος, ὥστε δίκαιος οἱ ὑμνοῦντες Ἄγγελοι τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ ἐθεώρησαν ὡς τὴν μεγίστην καὶ κατ' ἐξοχὴν μοναδικὴν ἔνδειξιν τῆς ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους εὐνοίας.

Ἡ συγκατάβασις αὐτῆ τοῦ Δημιουργοῦ ὑπερβαίνει πᾶσαν γνωστὴν ἔνδειξιν ἀγάπης καὶ συμπαθείας μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, τῶν ὁποίων ἡ διάνοια ἀδυνατεῖ ἐπαρκῶς νὰ κατανοήσῃ. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον κυριολεκτικῶς θαμβᾷ τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὅτι ὁ Τίος τοῦ Θεοῦ ἐνηθροῦσθη οὐχὶ ἀπλῶς ὅπως διδάξῃ τοὺς ἀνθρώπους ὅσα ἠγνούουν περὶ τοῦ ἀληθοῦς χαρακτήρος τοῦ Θεοῦ καὶ περὶ τῆς πηγῆς τῆς ἀληθοῦς εὐτυχίας, οὔτε μόνον ὅπως ζῆσῃ ἐν μέσῳ αὐτῶν καὶ διὰ τοῦ Ἁγίου Βίου Του παράσχη εἰς αὐτοὺς ὑπόδειγμα τέλειον πρὸς μίμησην, οὔτε μόνον ὅπως ἀποκαλύψῃ εἰς αὐτοὺς τὰ ἄγνωστα τῆς μελλούσης ζωῆς, ἀλλὰ κυρίως, ὅπως ἀναλάβῃ ἐφ' ἑαυτὸν τὰς ἁμαρτίας καὶ πάθη τῶν φρικτῶν τῆς ἀτιμώσεως θάνατον ὑπὲρ ἡμῶν «δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων, ἵνα ἡμᾶς προσαγάγῃ τῷ Θεῷ»¹⁰⁰. Ὁ Κύριος ὑψώθη ἐκουσίως ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ καὶ ἔπαθε θάνατον ἐπονεϊδιστον διὰ τὰς ἁμαρτίας μας. Ὁ ἀπολύτως δίκαιος καὶ τελείως ἀναμάρτητος Ἰησοῦς Χριστὸς ἔπαθεν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, δι' ἡμᾶς τοὺς ἀδίκους καὶ ἁμαρτωλοὺς, διὰ νὰ μᾶς πλησιάσῃ καὶ μᾶς συμφιλιώσῃ πρὸς τὸν Θεόν. Ὑπὸ τοῦ Πρωτοκορυφαίου Ἀποστόλου τῆς Ἐλπίδος Πέτρου προβάλλεται τὸ παράδειγμα τοῦ Χριστοῦ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν¹⁰¹, πρὸς ἐνθάρρυνσιν καὶ προτροπὴν τῶν χριστιανῶν, ἵνα ἐν ὑπομονῇ ἀντιμετωπίζον τὰς παντοίας θλίψεις καὶ δοκιμασίας τῆς πολυμόχθου παρουσίας ζωῆς. Ὁ ἀναμάρτητος Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν ἐξηρέθη τῆς δοκιμασίας καὶ τῶν θλίψεων. Πῶς λοιπὸν ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ θὰ ἐξαιρεθῶμεν; Ἐὰν ὁ Τίος τοῦ Οὐρανίου Πατρὸς ὑπέμεινε ἀγογγύτως πάθημα διὰ νὰ ἐξιλεώσῃ τὰς ἰδικὰς μας ἁμαρτίας, ἐπιτρέπεται νὰ ξενιζώμεθα ἡμεῖς οἱ «ἀρχεῖοι δοῦλοι»¹⁰², ὅταν θλιβώμεθα πρὸς διόρθωσίν μας; Ἐὰν «ὁ ἄμνος τοῦ Θεοῦ»¹⁰³, ὡς ἀποκαλεῖ τὸν Ἰησοῦν ὁ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος ἐν τῇ δευτέρᾳ του περὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ μαρτυρίᾳ¹⁰⁴, ὁ ἀπολύτως ἀθῶος, ἄκακος καὶ πρᾶος¹⁰⁵, ἐδοκιμάσθη, πῶς ἀξιούμεν ἡμεῖς οἱ

ἐνοχοὶ νὰ ἀποφύγωμεν τὴν δοκιμασίαν; Ὁ Μέγας Βασίλειος (330 - 379 μ.Χ.) σχολιάζων τοὺς λόγους τοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ «ὁ ἄμνος τοῦ Θεοῦ», εἰς τὴν περίφημον ὁμιλίαν του εἰς τὸν ΚΗ' Ψαλμόν¹⁰⁶, παρατηρεῖ: «Ὁ μονογενὴς Τίος, «ὁ διδούς ζωὴν τῷ κόσμῳ»¹⁰⁷, ὅταν μὲν προσφέρῃ θυσίαν καὶ προσφορὰν ἑαυτὸν τῷ Θεῷ ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν¹⁰⁸ καὶ ἄμνος ὀνομάζεται τοῦ Θεοῦ καὶ πρόβατον. «Ἴδε γὰρ», φησὶν, «ὁ ἄμνος τοῦ Θεοῦ»¹⁰⁹, καὶ πάλιν «ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη»¹¹⁰. Ὁ Κύριος ὑπέμεινε καρτερικῶς καὶ ἀγογγύτως τὰς παντοίας θλίψεις καὶ δοκιμασίας καὶ τέλος καὶ αὐτὸν τὸν φρικτὸν καὶ ἐπονεϊδιστον σταυρικὸν θάνατον καὶ ἀκολούθως «εἰσηλθεν εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ»¹¹¹. Ἐπιτρέπεται λοιπὸν νὰ ἀνυπομονῶμεν καὶ ἀποδυσπετῶμεν, ἀφοῦ καὶ ἡμεῖς ἐπ' ὀλίγον χρόνον δοκιμαζόμενοι πρόκειται νὰ συμμετάσχωμεν τῆς δόξης Του; «εἶπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν»¹¹², διδάσκει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. Ὁ ἀληθὴς καὶ γνήσιος χριστιανὸς πρέπει νὰ εἶναι καὶ ἀγωνιστὴς καὶ νὰ ἀντιμετωπίζῃ μεθ' ὑποδειγματικῆς ὑπομονῆς τὰς πολλὰς θλίψεις τῆς παρουσίας ζωῆς. Ἀλλ' ὅτι δὴποτε καὶ ἂν θυσιάσῃ ὁ χριστιανὸς διὰ τὸν Χριστόν, δὲν θὰ τὸ ἀπολέσῃ, ἀλλὰ θὰ ἀπολαύσῃ τοῦτο μυριοπλάσιον. Τοὺς λόγους τούτους τοῦ Ἀποστόλου Παύλου σχολιάζοντες ὁ ἀντιπροσωπευτικώτερος συγγραφεὺς τῆς Ἀντιοχειανῆς Σχολῆς Θεόδωρος Ἐπίσκοπος Μοφουεστίας (350 - 428 μ.Χ.) καὶ ὁ οἰκουμενικὸς διδάσκαλος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος (354 - 407 μ.Χ.), εὐστοχότατα διδάσκουν: «Ἐὰν οὖν συμπάσχομεν τῷ Χριστῷ, τοῦτ' ἔστιν ἂν τὰ αὐτὰ πάσχειν αἰρησώμεθα, ἅπερ ὁ Χριστὸς τὴν ἀλήθειαν πρεσβεύων ἔπαθεν ἐκὼν, ἂν διωκόμενοι καρτερῶμεν καὶ ὅσα ὅμοια πάσχομεν ὑπὲρ εὐσεβείας»¹¹³. «Εἰ γὰρ ἐν τοῖς λυπηροῖς ἐκοινωνήσαμεν αὐτῷ πολλῷ μᾶλλον ἐν τοῖς χρηστοῖς»¹¹⁴. Ὁ Κύριος ὑπεβλήθη εἰς πάσας τὰς στερήσεις καὶ κακοπαθείας τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ἐδιώχθη, ἐμόχθησεν, ἐταλαιπωρήθη, ἐπλήρωσε «πᾶσαν δικαιοσύνην»¹¹⁵ καὶ τέλος ἔπαθεν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, «ἵνα ἡμᾶς προσαγάγῃ τῷ Θεῷ»¹¹⁶. Ἡ Γέννησις τοῦ Χριστοῦ ἐπομένως εἶναι ἡ ὑψίστη ἔνδειξις τῆς ἀξιοθαυμάστου εὐδοκίας τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γραφέντων ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ Γέννησις τοῦ Χριστοῦ εἶναι τὸ ἐνδοξότερον γεγονός τῆς Ἱστορίας. Ὁ Πανάγαθος Θεὸς ἅπαξ ἠδόκησεν ὅπως ἀποστείλῃ τὸν Μονογενῆ Τίον Του ὡς Σωτῆρα τῆς ἀνθρωπότητος. Εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐναπόκειται ἡ

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ εἰς τὴν σελίδα 367)

106. Μεγάλου Βασιλείου, Ὁμιλία εἰς τὸν ΚΗ' Ψαλμόν, 5, Β.Ε.Π., σελ. 49, τόμος ΝΒ', Ἀθῆναι 1975.

107. Ἰωάννου, 6,33.

108. Πρὸβλ. Ἐφεσίους, 5,2: «καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν προσφορὰν καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ εἰς ὁσμὴν εὐδοκίας».

109. Ἰωάννου, 1,29.

110. Ἠσαίου, 53,7. Πράξεων, 8,32.

111. Λουκᾶ, 24,26.

112. Ρωμαιοῦς, 8,17.

113. Θεοδώρου Μοφουεστίας, Ἑρμηνεῖα εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους Ἐπιστολήν, Κεφ. 8,17, MPG., 66, 824.

114. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ἑρμηνεῖα εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους Ἐπιστολήν, Ὁμιλία ΙΔ', γ', MPG., 60, 528.

115. Ματθαίου, 3,15.

116. Α' Πέτρου, 3,18.

98. Ἰωάννου, 3,13: «... ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ».

99. Λουκᾶ, 2,7: «... καὶ ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ».

100. Α' Πέτρου, 3,18.

101. Α' Πέτρου, 3,18-22.

102. Λουκᾶ, 17,10.

103. Ἰωάννου, 1,29.

104. Ἰωάννου, 1,29-34.

105. Βλ. Ἰερεμίου, 11,19: «ἐγὼ δὲ ὡς ἀρνίον ἄκακον ἀγόμενον τοῦ θύεσθαι οὐκ ἔγνων:». Ἠσαίου, 53,7: «καὶ αὐτὸς διὰ τὸ κακῶσθαι οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη καὶ ὡς ἄμνος ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφρονος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα».

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ, ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ

Τοῦ κ. **ΙΩΑΝΝΟΥ ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ**
Καθηγητοῦ Παν/μίου Θεσσαλονίκης

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ἀπὸ τὴν σελ. 342 τοῦ προηγούμενου τεύχους)

Σὲ μερικά χειρόγραφα συναντοῦμε καὶ συνδυασμὸ τοῦ ἀνωτέρω στίχου μὲ μικρὴ ἱερατικὴ εὐχὴ ἐμπνεομένη ἀπὸ τοὺς Ψαλμοὺς: «Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν στεφάνωσον τὸν δοῦλόν σου καὶ κατάστησον αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου» (Βατοπεδίου 322/934, Πάτμου 690, Σινᾶ 968) ἢ καὶ ἐλευθέρως: «Ὁ Πατὴρ εὐλογεῖ, ὁ Υἱὸς στεφανοῖ (ἢ στέφει ἢ θέτει), τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παραγίνεται καὶ τελειοῖ (ἢ ἀγιάζει ἢ ἐπισκιάζει ἐπ' αὐτοὺς ἢ συνευδοκεῖ καὶ διαμένει πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτῶν)» (*Ἀθηνῶν 849, Καΐρου 104, Κουτλουμουσίου 358, Κωνσταντινουπόλεως 60/63, Παντελεήμονος 364, Πάτμου 105, Σινᾶ 966). Σὲ νεώτερα τέλος χειρόγραφα ἀρχίζει νὰ ἐμφανίζεται σφράγις τῆς κεφαλῆς («χαράσσει σταυροῦ τύπον ἐπὶ τὴν κεφαλὴν») καὶ τύποι παρόμοιοι πρὸς τὸν σημερινό: «Στέφεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ δεῖνα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς...», — «Στέφεται ἡ δούλη τοῦ Θεοῦ δεῖνα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς...» (*Ἀθηνῶν 851, Πάτμου 105) ἢ «Στέφεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ δεῖνα στέφανον ἀγαλλιᾶσεως εἰς τὸ ὄνομα...» — «Στέφεται ἡ δούλη τοῦ Θεοῦ δεῖνα στέφανον ἀγαλλιᾶσεως εἰς τὸ ὄνομα...» (*Ἀθηνῶν 668, Μ. Παύρας 88). Ὁ πλησιέστερος πρὸς τὸν σημερινὸ τύπος θρίσκειται σ' ἓνα χειρόγραφο τοῦ 12' αἰῶνος (*Ἀθηνῶν 849), πού συνδυάζεται κάπως ἐλεύθερα καὶ τίς τρεῖς ἀνωτέρω παραδόσεις: «Στέφεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ δεῖνα τὴν δούλην τοῦ Θεοῦ δεῖνα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς. Ἀμήν. Καὶ τοῦ Υἱοῦ. Ἀμήν. Καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀμήν. Νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν». Ὁμοίως καὶ στὴν νύμφη: «Στέφεται ἡ δούλη τοῦ Θεοῦ δεῖνα τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ δεῖνα...». Καὶ συνεχίζει: «Ὁ Πατὴρ στέφει, ὁ Υἱὸς εὐλογεῖ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπισκιάζει αὐτοὺς, πάντοτε νῦν καὶ αἰεὶ... Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν δόξη καὶ τιμὴ ἑστεφάνωσας αὐτοὺς καὶ κατέστησας αὐτοὺς ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου». «Ὅλα αὐτὰ λέγονται ἅπαξ, ὅπως καὶ στὰ προηγούμενα χειρόγραφα οἱ παραπλήσιοι τύποι. Τὸ «στέφεται» στὸ χειρόγραφο αὐτὸ ἔχει πιά τὴν ἔννοια τοῦ «νυμφεύεται» καὶ «ὕπανδρεύεται».

Ἡ σημερινὴ μορφή θρίσκειται μόνο στὰ ἔντυπα, πού προβλέπουν καὶ τὴν τρις ἐπαναλήψι της, πού μπορεῖ νὰ ἐρμηνευθῆ, ὅπως ἤδη εἴπαμε, ἀπὸ τὴν ἔμφασι πού θέλησε νὰ δώσῃ ἡ λαϊκὴ εὐσέβεια στὸ τόσο ἐντυπωσιακὸ αὐτὸ σημεῖο τῆς ἱερολογίας τοῦ γάμου. Ἡ χειρόγραφος παράδοσις φαίνεται πὸς δικαίωνει τίς ἐπιφυλάξεις πού ἔμμεσα ἐκφράζει ὁ ἐρωτῶν, συγκρίνοντας μάλιστα τίς πολὺλογες ἐπαναλήψεις τῶν μνήστρων καὶ τοῦ γάμου πρὸς τὴν δωρικὴ ἀρχαιοπρεπῆ ἀπλότητα τῆς ἐπικλήσεως μιᾶ φορᾶ τῆς ἁγίας Τριάδος κατὰ τὸ θάπτισμα. Συμφωνεῖ καὶ ὁ Μητροπολί-

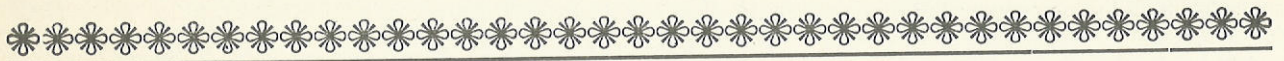
της Καισαρείας Ἀμβρόσιος Σταυρινός» («Ἡ ἱερολογία τοῦ γάμου», ἐν Κωνσταντινουπόλει 1923, σελ. 156), πού στὸν σχεδιαζόμενο ἀπ' αὐτὸν «μελλοντικὸν τύπον τῆς ἱερολογίας τοῦ γάμου», μετὰ ἀπὸ μελέτη τῶν χειρογράφων, προτείνει ὅπως «ἀντὶ τῆς βαττολόγου τριπλῆς ἀπαγγελίας τῶν λέξεων 'Στέφεται...' ἢ τούτων ἀπαγγελία νὰ γίνηται ἑφάπαξ μεθ' ὃ νὰ ψάλλητε τὸ 'Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν...'. Ἡ ἐπιστροφή ὅμως στὸ ὀρθὸ εἶναι, νομίζω, ἀρκετὰ δύσκολη.

Ἀλληλογραφία.

Αἶδεσ. Κωνστ. Μουστάκη. Τὸ θέμα τοῦ πῶς ἀρχίζουν καὶ πῶς κατακλείονται τὰ κατηχούμενα πρὸ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, ἀν δηλαδὴ ἀρχίζουν μὲ τὸ «Εὐλογητὸς ὁ Θεός...» ἢ μὲ τὸ «Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς...» κι ἂν κατακλείονται μὲ ἀπόλυσι ἢ καὶ μόνο μὲ τὸ «Δι' εὐχῶν...», ἔχει διεξοδικὰ ἐξετασθῆ στὴν ἀπάντησι στίς ὑπ' ἀριθμ. 191 καὶ 192 ἐρωτήσεις. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπανέλθουμε, ἀφοῦ μάλιστα δὲν ὑπάρχουν νέα στοιχεῖα πού νὰ θέτουν σὲ ἀμφιβολία τὰ πορίσματα τῆς τότε ἐξετάσεως τοῦ θέματος. Μὲ δυὸ λόγια: Οἱ κατηχήσεις, οἱ ἐξορκισμοὶ κ.λπ. πού προηγούνται τῆς καθ' αὐτὸ ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, δὲν ἀποτελοῦν «ἀκολουθία», ἀλλὰ προβαπτισματικὴς πράξις, πού ἔχουν μιᾶ σχετικὴ αὐτοτέλεια. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ στὰ χειρόγραφα δὲν ἐντάσσονται στὸ γνωστὸ πλαίσιο ἄλλων ἀκολουθιῶν. Ἀτυχεῖς καὶ ἐλλιπεῖς ἀπώπειρες δὲν ἔλειψαν, ὅπως θὰ ἰδῆτε στὴν ἀπάντησι ἐκείνη. Δὲν εἶναι ὅμως ὀρθές.

Αἶδεσ. Β. Σαρρή. Καὶ γιὰ τὸ θέμα τῆς διπλῆς τελέσεως τοῦ μεγάλου Ἀγιασμοῦ τῶν Θεοφανείων γράψαμε ἐπανειλημμένως (βλ. ἀπαντήσεις στίς ὑπ' ἀριθμ. 35, 79, 126, 158, 208, 221 καὶ 465, 457). Δυστυχῶς γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ λέγονται καὶ γράφονται πράγματα ἄκριτα καὶ ἀντιπαραδοσιακά, ἐν ὀνόματι θέβαια «τῆς παραδόσεως». Ὁ Ἀθανάσιος ὁ Πάριος, στὸν ὁποῖον ἀναφέρεσθε, ἔχει δίκαιο σ' ὅσα γράφει μὲ τίτλο «Ἀναίρεσις ὄσων ἀπὸ ἀνοησία καὶ ἀμάθεια λένε πὼς δὲν πρέπει οἱ χριστιανοὶ νὰ φυλάγουν τὸν μέγαν ἁγιασμόν...». Ὁ Πάριος χρησιμοποιεῖ λίγο σκληρὴ γλῶσσα, ἀλλὰ δὲν ἔχει ἄδικο.

Γιὰ ὅ,τι ἀφορᾶ στὸν «ΕΦΗΜΕΡΙΟ» πρέπει νὰ ἀπευθύνεσθε στὴ Διεύθυνση τοῦ Περιοδικοῦ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ», ὁδὸς Ἰωάννου Γεωργαδίου 14, 115 21 Ἀθήνα — Τηλ. 72.18.308.

Η ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΙ ΤΗΣ Ζ' ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

Τοῦ κ. ΔΗΜΟΣΘΕΝΗ ΣΑΒΡΑΜΗ

Δρος Θεολογίας, Φιλοσοφίας καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν,
Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Κολωνίας

Στὰ πῶς σημαντικὰ ἰωβηλαῖα πού γιόρτασε ἐφέτος (1987) ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἀνήκει ἡ συμπλήρωσι 1200 ἐτῶν ἀπὸ τῆς συγκλήσεως τῆς ἑβδομῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου, πού ἔγινε στήν Νίκαια τὸ 787. Ἀπὸ τὰ πολλὰ δὲ Συνέδρια, Σεμινάρια κ.λπ. πού ἀσχολήθηκαν με αὐτὴν τὴν Σύνοδο ἀξίζει νὰ προσέξουμε ἰδιαίτερα τὸ 8ο Θεολογικὸ Σεμινάριο μεταπτυχιακοῦ χαρακτήρα πού ὀργανώθηκε στὸ Ὁρθόδοξο Κέντρο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου —στὸ Σαμπεζῦ— ἀπὸ τὴν 27ῃ Ἀπριλίου μέχρι τὴν 10ῃ Μαΐου, με θέμα: «Ἡ εἰκόνα στὴν Θεολογία καὶ τὴν τέχνη».

Γιατὶ αὐτὸ τὸ Σεμινάριο ἀσχολήθηκε, μεταξὺ τῶν ἄλλων, με ἓνα πολὺ ἐπίκαιρο θέμα: με τὰ ἐνδεχόμενα διδάγματα, δηλαδή, τὰ ὁποῖα ἡ σύγκλησι τῆς ἑβδομῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου θὰ μπορούσε νὰ προσφέρει στὸν σύγχρονο οἰκουμενικὸ διάλογο τῶν Ἐκκλησιῶν. Μέσα στὰ πλαίσια μιᾶς «Γενικῆς Εἰσαγωγῆς στὸ Σεμινάριο», τόνισε π.χ. ὁ Μητροπολίτης Ἑλβετίας Δ α μ α σ κ η ν ὀ ς Π α π α ν δ ρ ἔ ο υ ὅτι: «ἀντιθέτως πρὸς τὴν κρατήσασα γνώμη, ἡ εἰκὼν δὲν ἀποτελεῖ στοιχεῖο ἀποκλειστικὰ τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως καὶ πνευματικότητος».

Ὅπως ἀποδεικνύει ἡ ἱστορία, ἀνέδειξε ἡ περίοδος τῶν εἰκονομαχικῶν ἐρίδων στὴν Ἀνατολή «τὴν στερεὰν καὶ ἀμετακίνητον ἔμμονὴν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως εἰς τὴν κοινὴν θεολογικὴν παράδοσιν περὶ τῆς εἰκόνας». Ἐκτὸς αὐτοῦ: «σὲ μιὰ κατ' ἑξοχὴν εἰκονομαχικὴ ἐποχὴ, ὅπως εἶναι αὐτὴ μέσα στὴν ὁποία ζοῦμε καὶ κατὰ τὴν ὁποία ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, ὁ ἄνθρωπος, συνθλίβεται ὑπὸ τὴν πίεσι τῶν διαφόρων ἰδεολογικο - φιλοσοφικῶν, κοινωνικο - πολιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν συστημάτων, χριστιανικὴ Ἀνατολή καὶ χριστιανικὴ Δύσις δὲν μποροῦν παρὰ νὰ συναντηθοῦν στὴν ἀπὸ κοινοῦ ἐμβάθυνση τῆς ἐνιαίας αὐτῆς περὶ εἰκόνας θεολογίας των».

Ὁ κ. Δαμασκηνὸς θεωρεῖ ὡς «σαφές» τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἑβδομῆ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἀποτελεῖ «χαρακτηριστικὴ ἔκφρασι τῆς βαθείας ἐνότητος τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως», καθὼς καὶ τὸ ὅτι —για τοῦτο τὸν λόγο— «ἡ σπουδὴ τῆς προρεῖ νὰ προσφέρει θετικὰ στοιχεῖα στὴν σύγχρονη προσπάθεια γιὰ τὴν ἀποκατάστασι τῆς ἐνότητος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου».

Μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα μίλησε ὁ γραμματέας τῆς Βατικανῆς Γραμματείας γιὰ τὴν Ἑνότητα τῶν χριστιανῶν πατὴρ Pierre Duprey, ὁ ὁποῖος ἀσχολήθηκε με τὸ θέμα: «Ἡ ἑβδομῆ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ὡς κανὼν γιὰ τὴν προσέγγιση τῶν Ἐκκλησιῶν». Πολὺ ἀξιοπρόσεκτο εἶναι ἐκεῖνο τὸ σημεῖο αὐτῆς τῆς ὁμιλίας, ὅπου ὁ ὁμιλητὴς τονίζει τὴν συνεργασία Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὴν διάρκεια τῆς εἰκονομαχικῆς ἐρίδας. Μιὰ συνεργασία πού, μεταξὺ τῶν ἄλλων, ὡδήγησε τὸν Πατριάρχη Νικηφόρο νὰ διακηρύξει ὅτι: «Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης ἀποτελεῖ παράγοντα ἀναντικατάστατο τῆς Συνόδου ὑπὸ τὴν ιδιότητά της ὡς Προέδρου τοῦ σώματος τῶν ἀπανταχοῦ χριστιανῶν ἐπισκόπων».

Ἐκτὸς αὐτοῦ ὑπογραμμίζει ὁ πατὴρ Duprey τὸν οἰκουμενικὸν χαρακτήρα μιᾶς Συνόδου καὶ τῶν παραγόντων, πού ἐξασφαλίζουν τὸν χαρακτήρα αὐτό, καθὼς καὶ τὴν ἀνάγκη μιᾶς ἀναγνωρίσεως τῆς ὀρθοδοξίας τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς, καθοδηγούμενων ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα στὴν ἀποκατάστασι τῆς παλαιᾶς τους ἐνότητος.

Ἡ οἰκουμενικὴ διάστασι τῆς ἑβδομῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου γίνεται —τέλος— αἰσθητὴ, με βάσι τὴν ἀνακοίνωσι τοῦ καθηγητοῦ Κωνσταντίνου Καλοκέρη, ὁ ὁποῖος, μέσα στὰ πλαίσια τῆς ὁμιλίας του: «Ὡρισμένες παραστάσεις τῆς ὀρθοδόξου ζωγραφικῆς ἐν σχέσει πρὸς τὸν οἰκουμενικὸν διάλογο», παρατηρεῖ ὅτι ἀναλύσεις χαρακτηριστικῶν βυζαντινῶν παραστάσεων μᾶς δείχνουν πολλὰ λεπτὰ σημεῖα διαφοροποιήσεως, στὰ ὁποῖα ἡ ἀνατολικὴ παράδοσι συχνὰ ὑπερέχει τῆς δυτικῆς ἀπὸ πλευρᾶς πιστότητας στὴν ἀπόδοσι τῆς δογματικῆς ἀλήθειας.

Μὲ βάσι αὐτὲς τὶς ἀναλύσεις προκύπτουν ὁμως καὶ πολλὰ στοιχεῖα συμπτώσεως τὰ ὁποῖα «εἶναι ἱκανὰ νὰ ἐνθαρρύνουν στὸ μέλλον μιὰ ἀμοιβαία προσέγγιση τῶν δύο Ἐκκλησιῶν στὸν τομέα, ὄχι μόνου τῆς τέχνης, ἀλλὰ καὶ τῆς βαθυτέρας συμπτώσεως στὸν θεολογικὸν διάλογο. Ὁ σεβασμὸς, τοῦ ὁποῖου τυγχάνουν ὀλοένα καὶ περισσότερο οἱ ὀρθόδοξες εἰκόνας στὴ Δύσι σήμερα εἶναι μιὰ ἀπόδειξι τοῦ ρόλου πού μπορεῖ νὰ παίξει ἡ ἀμοιβαία καλλιτεχνικὴ κατανόησι τῶν δύο παραδόσεων στὴν εὐρύτερη προσπάθεια γιὰ τὴν ἔνωσι τῶν χριστιανῶν».

ΤΩΡΑ ΠΟΥ ΞΑΝΟΙΓΕΣΘΕ ΣΤΟ ΠΕΛΑΓΟΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΖΩΗΣ

Τοῦ Πρωτοπρ. κ. ΚΩΝ. ΓΕΡΑΣΙΜΟΠΟΥΛΟΥ

Οἱ σκέψεις ποὺ ἀκολουθοῦν ἀπευθύνονται σὲ σᾶς, φίλοι νεόνυμφοι, τώρα μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς προετοιμασίας σας, γιὰ τὸ μεγάλο γεγονός τῆς ζωῆς σας, ποὺ εἶναι ὁ γάμος σας.

Στοργικὴ μητέρα ἢ Ἐκκλησία εἶναι δίπλα σας σὲ ὅλες τὶς ἐκφάνσεις τοῦ βίου σας. Ἰδιαίτερα τὴν ὥρα τούτη, ποὺ ξεκινάτε γιὰ τὴν καινούργια ζωὴ σας.

Εἴμεθα βέβαιοι ὅτι τὴν ψυχὴ σας, ὅλο τὸν ἐσωτερικὸ σας κόσμο αὐτὲς τὶς ὥρες γεμίζει ὁ ἀντίλαλος τῶν λόγων τούτων:

«Ἡ ὥρα τῆς τελέσεως τοῦ ἱεροῦ Μυστηρίου τοῦ γάμου σας ὀφείλει νὰ μείνῃ ἀλησιμόνητη στὸν αἰῶνα».

Σύμφωνα μὲ μιὰ παράδοσι τέτοιοι λόγοι ἀκούσθηκαν ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ εὐτυχισμένου ζεύγους τῶν νυμφίων τοῦ γάμου στὴν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας. Εἶχε τὸ ζεῦγος αὐτὸ τὴν ἐξαιρετικὴ εὐλογία νὰ παρίσταται στὴν ἔνωσί τους ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, ὁ Οὐράνιος νυμφαγωγὸς μὲ τὴν ἀειπάρθενον μητέρα του, τὴν Παναγία.

Παρίσταται ὅμως ἀοράτως καὶ ἐδῶ, στὸν γάμο τὸν δικὸ σας καὶ σὲ κάθε γάμο ποὺ τελεῖται ἔκτοτε στὸ Πανάγιό ὄνομά Του. Σᾶς εὐλογεῖ, ὅπως εὐλόγησε ἐκείνους. Τὸ σημαντικὸν εἶναι τὸ ὅτι στὸν γάμο ἐτέλεσε ὁ Σωτὴρ τὸ πρῶτο θαῦμα του. Τὸ νερὸ ποὺ ὑπῆρχε στὸ σπίτι μέσα στὶς λίθινες ὑδρίες τὸ μετέβαλε ὁ Κύριος σὲ οἶνο. Συντελέσθηκε ἐκεῖ ἕνα θαῦμα. Ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος ὑπογραμμίζει τὸ γεγονός. «Ὁ γὰρ Χριστὸς εἰς Γάμον παραγέγονεν καὶ οὐχ ἀπλῶς παραγέγονε, τὸ γὰρ ὕδωρ εἰς οἶνον μετέβαλεν».

Εἶναι τὸ πρῶτο θαῦμα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ Ἱερὸ Μυστήριον τοῦ γάμου ἕνα θαῦμα συντελεῖται. Ἐνώνονται γιὰ πάντα οἱ νεόνυμφοι καὶ εὐλογοῦνται ἀπὸ τὸν Θεῖον Νυμφίον γιὰ νὰ ἀποτελέσουν τὴ νέα οἰκογένεια, μιὰ οἰκογένεια Χριστιανικὴ.

Ἀπὸ τὴν ὥρα αὐτὴ παίρνετε πιά ἕνα νέο δρόμο. Ἀρχίζετε μιὰ νέα ζωὴ, τὴ ζωὴ τὴν οἰκογενειακὴν.

Παλαιὰ ὁ θεόπτης Μωυσῆς βρέθηκε κοντὰ σὲ μιὰ βᾶτο. Φλεγόταν ἀλλὰ δὲν καιγόταν. Ἄκουσε μιὰ φωνὴ ποὺ τοῦ ἔλεγε: «Ἄσπαι τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου. Ὁ γὰρ τόπος, ἐν ᾧ σὺ ἔστηκας, γῆ ἁγία ἐστίν».

Τὰ αὐτὰ λόγια θὰ μπορούσαμε νὰ ἐπαναλάβουμε καὶ τὴν ὥρα τούτη, ποὺ ἰδρύνετε τὴ νέα σας οἰκογένεια.

Μὲ τὴν εὐλογία τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ δὲν εἶναι ἕνας ξηρὸς τελετουργικὸς τύπος, μπαίνετε στὴν ἁγία γῆ, τοῦ Χριστιανικοῦ οἴκου!

Ἡ γῆ αὐτὴ ἡ ἁγία, ὅπου «ρέει μέλι καὶ γάλα» εἶναι ἡ γῆ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς χάριτος.

Μὲ τὸ γάμο σας εἰσέρχεσθε σὲ μιὰ νέα πραγματικότητα.

Σ' αὐτὴν ἀνήκετε πιά ὁ ἕνας στὸν ἄλλο. Συνδεθήκατε μὲ δεσμὸ ἀκατάλυτο. Ἀναλάβετε μὲ ἀμοιβαίότητα ἀγάπης καὶ ἀγῶνων νὰ κρατήσετε γερὰ τὴν καινούργια, τὴν μεγάλη σας ἀποστολή, καὶ νὰ δημιουργή-

σετε τὴ χριστιανικὴ σας οἰκογένεια. Κρατημένοι χέρι-χέρι θὰ μοιρασθῆτε τὶς χαρὲς καὶ τὶς λύπες τῆς ζωῆς, τὴν εὐτυχία καὶ τὸν πόνο, τὴν ἀναψυχὴ καὶ τὸν ἰδρώτα.

Αὐτὸ εἶναι τὸ θαῦμα τῆς Κανᾶ, ποὺ συντελεῖται στὸν εὐλογημένο ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία γάμο.

Μέσα στὴν σύγχρονη ἀκαταστασία καὶ τὴν ταραχὴ, στὸ γκρέμισμα τῶν θεσμῶν, ποὺ ἐπιχειροῦν οἱ ἀρνηταὶ μὲ τὴν καθημερινὴ προπαγάνδα καὶ τὶς λασπολογίες, κατὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν λειτουργῶν της, βάλλεται καὶ τὸ μεγάλο μυστήριον τοῦ γάμου, ζητοῦν νὰ μὴ ἀνθῆ καὶ νὰ μεγαλύνεται τὸ δένδρο τῆς ἀγάπης, μέσα στὴν ἱερὴ οἰκογενειακὴ ἐστία.

Κρατήστε λοιπὸν γερὰ τὴν ἀγάπη τὴ συζυγικὴ ποὺ σᾶς ἤνωσε ὁ Χριστὸς μὲ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου.

Σύνθημά σας στὴν καινούργια σας ζωὴ, πρέπει νὰ εἶναι τὸ «Κατανοοῦντες ἀλλήλους εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης» (Ἐβρ. 1,24).

Ὅταν ὑπάρχει αὐτὸς ὁ ἀγῶνας γιὰ κατανόησι καὶ ἀληθινὴ ἀγάπη, τότε ὁ καθένας ἀπὸ σᾶς τοὺς συζύγους θὰ ζητῆ νὰ μπῆ στὴν ψυχὴ τοῦ ἄλλου, νὰ τὸν νοιώσῃ βαθεῖά.

Μόνο μιὰ τέτοια οἰκογένεια μπορεῖ νὰ σταθῆ καὶ εὐτυχῆσῃ. Γιατί θὰ τὴν σκεπάξῃ ἡ χάρις καὶ ἡ εὐλογία τοῦ Χριστοῦ.

Ἀκούστε τί παραγγέλλει ὁ θεόπνευστος Ἀπόστολος: «Οἱ ἄνδρες ἀγαπάτε τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς».

Καὶ ἀκόμη: «Ὁφείλουσιν οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶν τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα».

Θεμέλιο λοιπὸν τοῦ χριστιανικοῦ γάμου εἶναι ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη. «Αὐτῆς τῆς ἀγάπης γνώρισμα εἶναι ἡ διάρκεια, ἡ σταθερότης καὶ τὸ ἄφθαρτο», γιατί τὴν ἐμπνέει, τὴν διατηρῆ, τὴν αὐξάνει ὁ Χριστὸς.

Ἡ καταπίεσις τοῦ ἐνὸς συζύγου ἐπὶ τοῦ ἄλλου, ἡ ἐξουθενώσις του, οἱ ἐγωῖσμοι καὶ τὰ πείσματα, σπάζουν τὸν ἱερὸ δεσμὸ, ὑπονομεύουν τὴν συζυγικὴ ζωὴ παύουν, ὅπου βασιλεύει καὶ κυβερνᾷ ὁ Θεὸς Νυμφαγωγὸς.

Μάλιστα. Ἡ μέχρις αὐτοθυσίας ἀγάπη τῶν συζύγων, μεταξύ τους καὶ πρὸς τὰ παιδιὰ τους, εἶναι τὸ συνεχεζόμενον θαῦμα τῆς Κανᾶ. Διότι ἐνώνονται οἱ δύο εἰς ἕνα!

Ἀρκεῖ μέσα στὴν καρδιά τῶν μελλονύμφων νὰ καίη τὸ ἀνακαινιστικὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ. Νὰ νεκρώνεται ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος μὲ τὶς πλάνες του, τοὺς ἐγωῖσμούς, τὸν ἀτομισμό καὶ τὰ πείσματα. Ἄς μὴ ἀπατώμεθα:

Δυὸ χιλιάδες τώρα χρόνια ἀπέδειξαν, ὅτι τὴν εὐτυχία στὸ γάμο μόνον ὁ Χριστὸς μπορεῖ νὰ τὴν δώσῃ.

Καὶ ἂν κλυδωνίζεται σήμερα γενικὰ ἡ οἰκογένεια, ὅμως ἡ ἀληθινὰ Χριστιανικὴ οἰκογένεια μένει ἀκλόνητη, δὲν ταρασσεται ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς κλυδωνισμούς.

Και αυτό γιατί έχει Κυβερνήτη, Ἀρχηγό και ἁγιαστή τὸν Χριστό.

Ὁ Χριστὸς ἀνύψωσε τὸν γάμο σὲ ἱερὸ μυστήριο. Καὶ ὁ Ἀπόστολός του εἶδε σ' αὐτὸν τὴν εἰκόνα τοῦ δεσμοῦ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησία του.

Εἶναι ὁ Νυμφίος και αὐτὴ ἡ εὐλογημένη Νύμφη του (Ἀπ. ιθ' 7. κα' 2,9).

Δὲν ἀκοῦτε τί λέγει ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν, ὁ θεὸς Παῦλος, μιλώντας γιὰ τὸ γάμο;

«Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν. Ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν». Εἶναι μέγα, διότι ἡ ἔνωση τῶν συζύγων μετὰ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου, παραβάλλεται μετὰ τὴν ἔνωση τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας!

Ἐνωθήκατε λοιπὸν, μετὰ τὸ ἱερὸ μυστήριον τοῦ γάμου. Εὐλογηθήκατε και ἁγιασθήκατε ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Θεόν. Ἀγιάσθηκα και ἡ νέα ζωὴ σας.

Ὁ δεσμός σας εἶναι πιά αἰώνιος, ἀκατάλυτος, ἀρρηκτος, πηγὴ εὐλογίας ἀστείρευτος.

Τὸ δακτυλίδι, ποὺ φέρνετε στὸ χέρι σας, εἶναι τὸ σύμβολο τῆς ἐνώσεώς σας. Συμβολίζει, ὅτι ἡ ἀγάπη, ποὺ πρέπει νὰ σας συνδέη, δὲν ἔχει τέλος.

Τὰ δακτυλίδια εὐλογήθηκαν μετὰ τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ, ἐπειδὴ ὁ Σταυρὸς εἶναι πηγὴ ἁγιασμοῦ και εὐλογίας.

Ἀλλὰ και ὁ πέπλος τοῦ γάμου σας συμβολίζει τὸν πέπλο τῆς ζωῆς σας. Θὰ ἐξέλθετε ἀπὸ τὸν ἱερὸν Ναόν, ἀπὸ τὸ λιμάνι αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ. Σὰς ἀναμένουν στὴν κοινὴν τὰ παντοῖα ρεύματα. Θὰ σηκώσετε τὴν ἀγκυραν και τὸ πλοῖο τῆς νέας οἰκογενείας θὰ ἀνοιχθῇ στὰ πέλαγα τῆς ζωῆς. Ἄνεμοι θὰ φυσῶν και θὰ κολπῶνουν

τὸν πέπλο τῆς ζωῆς σας. Θὰ συγαντήσετε σφοδρὲς θαλασσοταραχὲς και τρικυμίες.

Θὰ θρηθῆτε μπροστὰ σὲ μικρὰ και μεγάλα γεγονότα, ποὺ κάνουν τὴν ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου εὐτυχισμένη ἀλλὰ και ὄχι σπάνια τὴν γεμίζουν μετὰ κινδύνους, λύπες και πόνους.

Μὴ λησιμονεῖτε ὅτι ὁ Χριστὸς προσεύχεται στὸ ὄρος και παρακολουθεῖ τὸ πλοιάριό σας ποὺ ποντοπορεῖ ἕτοιμος νὰ ἐπέμβῃ, νὰ φθάσῃ κοντὰ σας, ὅπως ἔφθασε στὸ πλοῖο τῶν μαθητῶν του, στὴν Τιβεριάδα, ποὺ ἐκινδύνευε ἀπὸ τυφωνικοὺς ἀνέμους και «ἐπεβίβασθη αὐτοῦ και ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος».

Μὴ λησιμονεῖτε, λοιπὸν, ὅτι ὁ Χριστὸς συμπλέει μαζί σας, ὅπως συνέπλεε και μετὰ τοὺς Ἀποστόλους του, ποὺ ἡ τρικυμία ἀπειλήσε νὰ τοὺς καταποντίσῃ.

Ἐνα δλέμμα του, ἕνας λόγος του και ἡ θάλασσα γαληνεύει.

Στὸ Χριστὸ ὑπακούουν ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως. Εἶναι παντοδύναμος.

Σ' Ἐκείνον λοιπὸν και οἱ δικές σας καρδιὲς και ὁ νοῦς πρέπει νὰ εἶναι προσκολλημένα.

Προσέξτε τὰ ἱερά ἀναγνώσματα, ποὺ πλαισιώνουν τὸ Μυστήριον τοῦ γάμου.

Ἀποτελοῦν «τὸν καταστατικὸ χάρτη τῆς νέας ζωῆς τῶν νεογύμων». Καὶ ὄχι μόνον αὐτά. Ὁλόκληρη ἡ Ἁγία Γραφή εἶναι ἡ πολυτίμη πιξίδα τοῦ πλοίου σας. Κρατῆστε τὴν στὰ χέρια σας, ὅπως ὁ καλὸς Κυβερνήτης κρατεῖ τὸ πηδάλιο.

Ὁ Ἰδιὸς ὁ Χριστὸς θαδίζει μπροστὰ ὁδηγός, γιὰ νὰ μὴ καμφθῆτε ἀπὸ τίς δυσκολίες και τίς ἀντιξοότητες τοῦ καινούργιου βίου σας. Τόση εἶναι ἡ ἀγάπη του και ἡ φιλανθρωπία του!

ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΘΕΙΑΝ ΓΕΝΝΗΣΙΝ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΧΡΙΣΤΟΥ

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ἀπὸ τὴν σελίδα 363)

ἀποδοχὴ ἢ μὴ τῆς σωτηρίας, ἢ ὁποῖα προσφέρεται δωρεὰν πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ δεχόμενος τὴν πρόσκλησιν τῆς σωτηρίας, ἀπαλλάσσεται τῆς ἐνοχῆς τῆς ἁμαρτίας, δικαιοῦται, ἀναγεννᾶται, ἀγιάζεται, ἀγαπᾷ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους και μάλιστα και αὐτοὺς τοὺς ἐχθροὺς του και εἰρηνεύει πρὸς αὐτοὺς προσπαθῶν νὰ γείνη ὠφέλιμος.

Ἄς ὠφεληθῶμεν λοιπὸν και ἡμεῖς ἐκ τῆς εὐδοκίας ταύτης τοῦ Ὑψίστου, ἐν ὅσῳ εἶναι ἀκόμη καιρὸς και ἄς καταφύγωμεν πρὸς τὸν ὑπὲρ ἡμῶν σαρκωθέντα και παθόντα και ταφέντα «και τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστάντα»¹¹⁷ Χριστόν, ἵνα λάβωμεν παρ' Αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν Θεόν και τὴν συνειδήσιν ἡμῶν διαλλαγὴν και εἰρήνην και τὴν μετατροπὴν τῶν καρδιῶν ἡμῶν ἀπὸ ἁμαρτωλῶν και ἄγριων εἰς ἁγίας και εἰρηνικάς. Ἐὰν δὲν ἐπαφελθῶμεν ἐγκαίρως τῆς μοναδικῆς ταύτης εὐκαιρίας, θὰ ἔλθῃ ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποῖαν θὰ ποθῶ-

μεν εἰρήνην, ἀλλ' οὐδαμοῦ θὰ εὐρίσκωμεν αὐτήν, διότι ὁ Οὐράνιος Πατήρ, ἅπαξ εὐδοκήσας νὰ ἀποστείλῃ τὸν Υἱὸν Αὐτοῦ ὡς Σωτῆρα, θέλει ὅπως ἐν τῷ μέλλοντι, κατὰ «τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην και ἐπιφανῆ»¹¹⁸, ἀποστείλῃ Αὐτὸν ὡς ἀδέκαστον Κριτὴν, ὁ Ὅποῖος ἐν ἀπαραμίλλῳ εὐθύτητι και δικαιοσύνῃ θὰ ἀποδώσῃ ἐκάστω κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

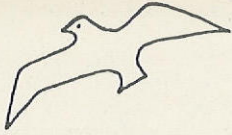
Ἐκ δὲ τοῦ ἀγγελικοῦ ὕμνου τοῦ ψαλλέντος ἐπὶ τῷ πανευφροσύνῳ κοσμοϊστορικῷ γεγονότι τῆς ἐνοσάρκου ἐπιφανείας τοῦ Κυρίου και Θεοῦ και Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ ἄς διδαχθῶμεν ἀναβλέποντες πρὸς Αὐτὸν ὡς εἰς πηγὴν και δότηρα τῆς ἀληθοῦς εὐτυχίας μας και εἰρήνης και τοιουτοτρόπως θὰ ὁδηγηθῶμεν και ἡμεῖς ν' ἀποδώσωμεν τὴν ὑψίστην δόξαν εἰς τὸν Θεόν, ὁ Ὅποῖος ἠδύοκησεν ὅπως ἀποστείλῃ τὸν Υἱὸν Αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς και περιβάλῃ Αὐτὸν «μορφὴν δούλου»¹¹⁹, ἵνα «ζητήσῃ και σώσῃ τὸ ἀπολωλός»¹²⁰.

118. Πράξων, 2,20.

119. Φιλιππησίους, 2,7.

120. Λουκᾶ, 19,10.

117. Λουκᾶ, 24,7.

ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΕΙΣ

Ἡ θρησκευτικὴ ἀνάπτυξη τοῦ παιδιοῦ

Ψυχολογικὴ προσέγγιση

ΤΟΥ κ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
Ἐπ. Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ψυχολογικὰ δεδομένα γιὰ τὴ σχέση τοῦ παιδιοῦ μὲ τὸ Θεό.

α) Ἡ λεγόμενη θρησκευτικὴ ψυχολογία τοῦ παιδιοῦ παρουσιάζει ὀρισμένο ἀριθμὸ κριτηρίων ποὺ συναντοῦν ἐξἄλλου τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς παιδικῆς νοοτροπίας (π.χ. τὸν ἀνιμισμὸ, τὸν ἀρτιφισιαλισμὸ), μόνον ποὺ ἐδῶ λειτουργοῦν μ' ἓναν ἰδιαίτερο τρόπο.

— ἀνιμισμὸς: εἶναι ἡ τάση νὰ θεωροῦμε ὅτι τὰ πράγματα ἔχουν ζωὴ καὶ προθέσεις· ἡ γλώσσα μας εἶναι ἀνιμιστικὴ καὶ εὐνοεῖ αὐτὴ τὴ στάση, π.χ. ὁ ἥλιος σηκώνεται, τὸ χιόνι ἀπλώνει τὸ ἄσπρο του πανωφόρι.

— ἀρτιφισιαλισμὸς, (κατασκευασιμότητα, Artificia-
lisme): ὅτι ὑπάρχει, ἀντικείμενα καὶ φυσικὰ φαινόμενα κατασκευάζονται ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο καὶ γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Ὁ ὀρισμὸς τῶν λέξεων ἀπὸ τὴ χρῆση τους μπορεῖ νὰ ἐρμηνεύει αὐτὴ τὴν τάση· ὁ ἥλιος ἔχει γίνεи γιὰ νὰ μᾶς ζεσταίνει.

β) Τὴν θρησκευτικὴ ψυχολογία τοῦ παιδιοῦ φαίνεται νὰ τὴν χαρακτηρίζει ὁ ἀνθρωπομορφισμὸς καὶ ἡ λεγόμενη μαγικὴ νοοτροπία ποὺ τὴν ἀπαντοῦμε μὲ ἀποχρώσεις σημαντικὰ διαφορετικὲς στὸν πρωτόγονο ἀκόμα καὶ ὡς ἐνήλικα, καὶ σὲ ὀρισμένους ψυχικὰ ἀσθενεῖς.

— ἀνθρωπομορφισμὸς: στὴν θεότητα ἀποδίδουμε ἀνθρώπινη μορφή, αἰσθήματα καὶ πάθη. Κατ' ἐπέκταση ἀποδίδουμε σὲ ὄντα καὶ πράγματα ἰδιότητες ἀνθρώπινες· ἡ σφήκα εἶναι κακιά γιὰτὶ τσιμπάει.

— μαγικὴ νοοτροπία: προϋποθέτει μίαν παντοδυναμία τῆς σκέψεως καὶ τῆς ἐπιθυμίας. Μὲ τὸ νὰ σκεφθοῦμε ἢ νὰ ἐπιθυμήσουμε μίαν πράξη εἶναι σὰ νὰ ἐκτελεῖται ἡ πράξη αὐτὴ καὶ νὰ ἔχουμε καὶ τὸ ἀποτέλεσμα. Αὐτὸ ἔχει σὰ συνέπεια νὰ συνδέουμε αὐθαίρετα τὰ φαινόμενα σὲ σχέση αἰτίας καὶ ἀποτελέσματος·

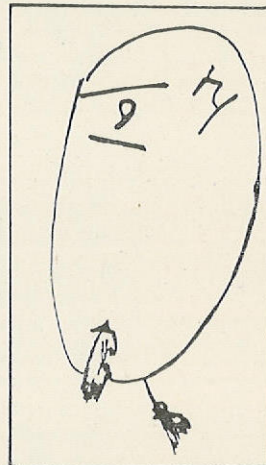
σὲ μίαν παράβαση ἐπακολουθεῖ αὐτόματα ἡ τιμωρία. Ἐκτελοῦμε μαγικὲς πρακτικὲς ἢ ἀναφωνοῦμε μαγικὲς ἐκφράσεις γιὰ ν' ἀποφύγουμε μίαν τιμωρία, μίαν δυστυχία, μίαν δυσάρεστη κατάσταση.

γ) Ὁ ἀνθρωπομορφισμὸς καὶ ἡ μαγικὴ νοοτροπία μπορεῖ νὰ θεωρηθοῦν ὅτι συνιστοῦν στάδια ἐξελισσόμενα σὲ συνάρτηση μάλιστα τῆς σχέσεως τοῦ παιδιοῦ μὲ τὶς γονεϊκὲς μορφὲς καὶ αὐτὲς τῶν ἐνηλίκων.

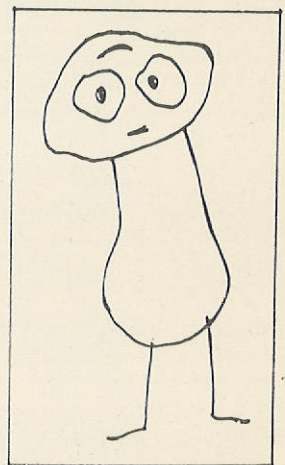
δ) Τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῶν ποικίλων σταδίων τῆς ἀναπτύξεως στὰ διαφορετικὰ ἐπίπεδα τοῦ ψυχισμοῦ (ὅπως τὸ ψυχοκινητικὸ, συναισθηματικὸ, διανοητικὸ, κοινωνικὸ κ.λπ.) ἔχουν ἀναπόφευκτα ἀπὸ τὴν ἀπὸ τὸ καθόλου βίωμα τοῦ ὑποκειμένου, ὅταν θεωρηθεῖ στὶς διαδοχικὲς φάσεις τῆς ἀναπτύξεως.

Τρεῖς παρατηρήσεις

Στὴ συνέχεια κρίνουμε ἀπαραίτητο νὰ κάνουμε τὶς ἐξῆς τρεῖς παρατηρήσεις, ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἐφαρ-

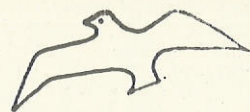

Ἄγῶρι 4 ἐτῶν, 4 μηνῶν.

Κορίτσι 5 ἐτῶν, 3 μηνῶν.

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 345 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 17 τεύχους.

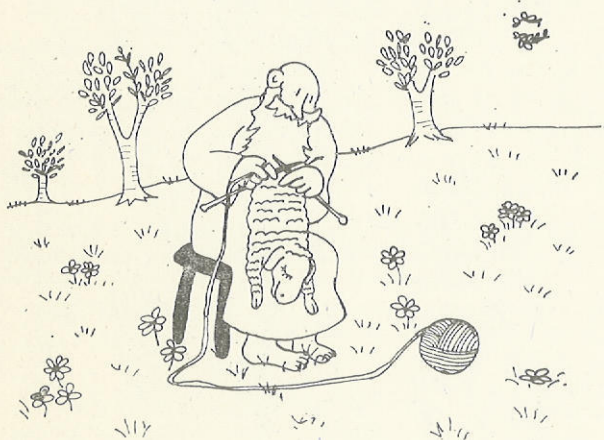
μογή τῶν ἀνωτέρω δεδομένων στοῦ ποιμαντικό-παιδαγωγικό-κατηχητικό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας.

α) Εἶναι πράγμα φυσικό καί ὁμαλό νά προσέρχεται τὸ παιδί στήν κατήχηση μέ τή νοοτροπία πού προσιδιάζει στήν ἡλικία του. Ὁ κατηχητής ἔχει κάποτε τὸ αἶσθημα ὅτι τὸ παιδί «παραμορφώνει» τὸ μήνυμα.

— Στὴν πραγματικότητα, ἡ εἰκόνα τοῦ παιδιοῦ, ἡ ἰδέα πού σχηματίζει π.χ. γιὰ τὸν Θεὸ πού τοῦ μιλάμε, δὲν εἶναι πιὸ λανθασμένη ἀπὸ τὴν μορφή τοῦ ὑδροκέφαλου ἀνθρώπου πού ἀποτυπώνει στὸ χαρτί, ὅταν τοῦ υποδείξουμε νά ζωγραφίσει τὸν πατέρα του (βλ. σχέδιο 1).

Πρόκειται ἀπλῶς γιὰ μιὰ πρώτη ἀντίληψη, μιὰ προιδέαση, ἓνα πρόπλασμα. Τὸ ἴδιο ἰσχύει κοί γιὰ τὸν ἀρτιφισαλισμό:

— Ὁ Θεὸς γίνεται ἀντιληπτός σὰν κάποιος πού κατασκευάζει τὰ δημιουργήματα, πού φυσάει τὰ σύννεφα γιὰ νά τὰ κάνει νά προχωρήσουν ἢ πού ποτίζει μέ τὴ βροχή τὰ βουνά ὅπως ὁ κηπουρός τίς ντομάτες του (βλ. τὸ σχέδιο 2 πού συνδυάζει τὸν ἀρτιφισαλισμὸ μέ τὸν ἀνθρωπομορφισμό).

Ἐξώφυλλο βιβλίου τοῦ Jean Biffel.

Αὐτὸ δὲν θά βλάψει τὴν μεταγενέστερη παράσταση περὶ Θεοῦ παρά μόνο τότε, ὅταν τίποτα δὲν θά ἐπιτρέψει μιὰν ἐξέλιξη... Αὐτό, ἂς ποῦμε, ὅτι θά παραμείνει «ὁμαλό» στὶς παθολογικές κυρίως περιπτώσεις διανοητικῆς ἀνεπαρκείας βαρεῖας μορφῆς.

β) Τὸ ἴδιο συμβαίνει τόσο μέ τὸν ἀ ν θ ρ ω π ο μ ο ρ φ ι σ μ ὸ ὅσο καί μέ τὴ μαγική σκέψη καί νοοτροπία, πού ἄλλωστε συνδέονται πολὺ στενά.

— «Πῶς ὅμως εἶναι δυνατόν νά συμβῆ ἄλλως, ἐφ' ὅσον εἰς τὸν κόσμον τῶν ἐκ πείρας γνώσεων αὐτῶν (τῶν παιδίων) οἱ φορεῖς τῆς δυνάμεως καί τῆς ἀγάπης εἶναι ἄνθρωποι; Ἐπὶ πλέον, διδάσκεται συνήθως, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι εἰς τὴν πραγματικότητα ἐν πρόσωπον ἀρσενικοῦ γένους. Ὡς ἐκ τούτου, ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαιρέσεων, τὰ παιδιὰ φαντάζονται τὸν Θεὸν ὡς ἓνα γέροντα ἢ ὡς ἓνα πλούσιον ἢ ὡς ἓνα ὑπεράνθρωπον ἢ βασιλέα. Καί συχνά, ἀν καὶ τοῦτο δὲν εἶναι τόσο γενικόν, ὅσον ὁ Φρόυντ ὑποστηρίζει, ὁ Θεὸς ἔχει τὰ χαρακτηριστικά τοῦ φυσικοῦ πατρὸς» (Allport 1960, σ. 54-55).

Ὅπως συμβαίνει τὸ ἴδιο καί μέ τρόπο πιὸ θεμελιακὸ μέ τὸν παιδικὸ ἐγωκεντρισμὸ ὑπὸ τὴν ἔννοια πού δίδει ὁ Piaget σ' αὐτὸν τὸν ὄρο. Τὸ παιδί βλέπει φυσικὰ ὅλα τὰ πράγματα ἀπὸ τὴ δική του ὀπτική γωνία καί ἔτσι τὰ ἐπαναφέρει ὅλα, τὸν Θεὸ καί τὸ κάθε τι, πίσω στὸν ἑαυτὸ του.

— Ὁ Piaget ἀναφέρει ὅτι τὸ μικρὸ παιδί ἐνίοτε πιστεύει ὅτι ὁ ἥλιος υἰάσσεται μέ μοναδικὸν σκοπὸν νά τὸ ἀκολουθῆ, ὅπου πηγαίνει, διὰ νά βλέπῃ, ἀν εἶναι ἄτακτον ἢ φρόνιμον. Πολλὰ παιδιὰ νομίζουν, ὅτι ἡ καταιγὶς ἐκσπᾶ, διὰ νά τιμωρήσῃ αὐτὰ προσωπικῶς, ἀκριβῶς ὅπως πιστεύουν, ὅτι ὁ «Ἀη-Βασίλης», τὸν ὁποῖον συχνὰ ἐξομοιώνουν πρὸς τὸν Θεόν, ἰδιαίτερος προσέχει τὰ προσωπικά αὐτῶν ἐνδιαφέροντα.

Ὁ Kurky ἀναφέρει ἐν ἐνδιαφέρον παράδειγμα «ἐγωκεντρικῆς ὀρθολογιστικῆς ἐπινοήσεως» σχετικῶς μέ μιὰν παιδικὴν θρησκευτικὴν σύγκραυσιν: Ἐνα ἀγόρι, ἀνατραφέν μέ αὐστηρὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις, ἤσθάνετο ὅτι ἦτο ἀμάρτημα νά κυλᾶ τὴν χειρῶμαζάν του θορυβῶδῶς γύρω εἰς τὴν αὐλήν, παιγνίδι τὸ ὁποῖον ἐπροτιμοῦσε περισσότερο ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα. Διὰ νά ἀποφύγῃ τὸ αἶσθημα ἐνοχῆς ἐφαντάσθη τὸ παιδίον Ἰησοῦν, ὅπως τὸν ἑαυτὸν του, ἡλικίας ἐξ ἐτῶν καί ἐτοποθέτησεν Αὐτὸν νοερῶς εἰς τὴν χειρῶμαζάν του· οὕτως ἐπαίξε θορυβῶδῶς καί συνεχῶς μαζί Του χωρὶς τὸ αἶσθημα τῆς ἐνοχῆς, πρὸς ἀμοιβαίαν τέρψιν (Allport 1960, σ. 53).

Αὐτὸ δὲν συνιστᾶ οὔτε λάθος οὔτε σφάλμα, ἀπλῶς συνιστᾶ ἓνα στάδιο ἢ στάδια πρὸς μιὰ θεώρηση πού θά ἐπιτρέψει νά τοποθετήσῃ τὸν Θεὸ, ὄχι μόνο σὰν κάποιον πού ξεπερνάει κατὰ πολὺ καί τὸν πιὸ δυνατό ἄνθρωπο, ἀλλὰ πού τὸν ὑπερβαίνει ἀπείρως καί κάνει ὥστε νά θεωρήσῃ τὴν θρησκευτικὴν σχέση ὡς προαρ-

σμένη να υπηρετήσει τον Θεό και όχι να Τόν υποδουλώσει και να Τόν υποτάξει.

γ) Τι πιο φυσικό λοιπόν από το να δεχθούμε ότι οι γονείς και κυρίως ο πατέρας, αλλά επίσης όλοι οι ενήλικες παίζουν ένα ρόλο σε μια τέτοια εξέλιξη; 'Αλλά δεν μπορούμε να προσυπογράψουμε έντελως τη θέση του P. Bovet και ακόμα λιγότερο εκείνη του S. Freud, σύμφωνα με την οποία το ανθρώπινο όν δεν θα έφθανε στην έννοια (ή την «αυταπάτη»), υπό την φροϋδική έννοια του όρου που δεν σημαίνει σφάλμα) της θεότητας παρά χάρη σε μια απογοήτευση που αφορά στην εικόνα του γήινου πατέρα (ή εκείνου που τον αναπληρώνει).

Όπωςδήποτε έχουμε τη γνώμη ότι ο γήινος πατέρας (ή ακόμα γενικότερα ο γεννήτωρ, parens = πατέρας ή μητέρα) μπορεί να αποτελέσει ένα σύμβολο που επιτρέπει να φθάσουμε σε μια όριση σύλληψη της θείας πατρότητας και στον Θεό, για τον οποίο ο 'Απόστολος Παύλος λέγει ότι απ' 'Εκείνον «πᾶσα πατρία ονομάζεται» ('Εφεσίους γ' 15). Δεν νομίζουμε όμως ότι ο πατέρας — ή ο «γεννήτωρ» — είναι εντούτοις ανάγκη ν' απογοητεύσει, αλλά μόνο ν' αφήσει να διαφανούν μαζί με τις ικανότητές του και τα όριά του. Συμφωνούμε με την άποψη του Costi Bendaly (1982), όταν λέγει, ότι «όσο και να έχει τις ρίζες της στις άσυνειδητες γονεϊκές εικόνες που προέρχονται από την παιδική ηλικία, μία αυθεντική θρησκευτική στάση δεν μπορεί εντούτοις να συρρικνωθεί μόνο σ' αυτές. Τις αναλαμβάνει, βέβαια, αλλά και τις μεταξιώνει σε σύμβολα μιᾶς συναντήσεως με τόν "Όλως-Άλλο, που δεν ολοκληρώνεται όμως ποτέ».

Γονεϊκές εικόνες και πατρότητα του Θεού.

Ποιά μπορεί να είναι η σημασία της απουσίας των γονέων ή των εμπειριών από κακούς γονείς για τη διαμόρφωση των σχέσεων του παιδιού ή του ενήλικου μ' ένα Θεό πατέρα; Χρειάζεται μεγάλη προσοχή για να μη περιπέσουμε σε ακρότητες ως προς το ζήτημα αυτό. Γιατί υφίσταται ο κίνδυνος είτε να μη λάβουμε καθόλου υπόψη ή να μη παρατηρήσουμε τυχόν ελλείψεις της πατρικής ή γονεϊκής παρουσίας και τις τυχόν επιπτώσεις τους πάνω στην εικόνα του Θεού, είτε να τις λάβουμε υπερβολικά υπόψη.

Σε τέτοιο σημείο, ώστε μερικοί να φθάνουν να υποστηρίζουν, ότι είναι αδύνατο να αποκαλύψουμε τόν Θεό της 'Αγάπης, τόν Θεό Πατέρα σ' εκείνο το παιδί από το οποίο έλειψε το ευεργέτημα να έχει «άληθινούς γονείς».

'Ακολουθώντας την ίδια τακτική θα έπρεπε ενδεχομένως να αναμείνουμε να εξαφανιστεί μια ψύχωση για να επιχειρήσουμε μια κατήχηση σε ένα ψυχωσικό άτομο — και τί θα γινόταν με τα πρόσωπα εκείνα για τα οποία δεν υπάρχει πρόγνωση ότι θα θεραπευθούν;

Σύμφωνα όμως με μία θεωρία που μόλις αναφέραμε ή απουσία, ή έλλειψη της πατρικής μορφής είναι όρος για να φθάσουμε στον Θεό.

Θα μπορούσαμε να επισημάνουμε τρεις κύριες στάσεις ως προς το ζήτημα που συζητούμε.

- α) 'Η πρώτη άπαισιόδοξη: τίποτε δεν μπορεί να γίνει όταν ένα παιδί δεν έδοκίμασε τη γονεϊκή αγάπη και δεν έθαύμασε τούς γεννήτορές του ή έστω και τὰ υποκατάστατά τους.
- β) ή δεύτερη, άπισιόδοξη: υποστηρίζει, ότι τίποτε άλλο δεν μπορεί να ενοήσει την αναζήτηση αν όχι την ανακάλυψη του Θεού Πατέρα όσο ή στέρηση του επίγειου πατέρα και μητέρας.
- γ) ή τρίτη τέλος, τών άδιόφων, που θεωρούν ότι αυτή ή κατάσταση δεν μπορεί να έχει κανενός είδους επιπτώσεις στην κατήχηση ή διαπαικηση, δεδομένου ότι ο ούράνιος Πατέρας είναι τελείως άλλης τάξεως από τόν επί γής πατέρα ή μητέρα.

Καμμία όμως από τις αναφερθείσες τρεις στάσεις δεν φαίνεται να ικανοποιεί άληθινά.

- α) Στην πρώτη μπορούμε ν' αντιτάξουμε, ότι ο Θεός στην υπερβατικότητά του, δεν έχει ανάγκη από γήινες γονεϊκές μορφές για να γίνει καταληπτός: ή ανθρώπινη πατρότητα προέρχεται, σύμφωνα με τόν 'Απόστολο Παύλο, από τόν Θεό και δεν συμβαίνει τὸ αντίθετο ('Εφεσίους γ' 15).
- β) Στην δεύτερη θέση μπορούμε ν' αντιστρέψουμε πὸς μία αναζήτηση του Θεού που δεν θα θεμελιωνόταν παρά πάνω σε μια απογοήτευση ή σε ένα κενό, θα κινδύνευε πολύ στο να οδηγήσει σ' έναν πατέρα της αναπληρώσεως, της εικασίας, για τόν οποίο θα μπαίναμε στον πειρασμό να χρησιμοποιήσουμε την ίδια λέξη του Φρόντ μιλώντας για ένα «πατέρα της αυταπάτης».
- γ) Στην τρίτη θέση, τέλος, θα μπορούσαμε να απαντήσουμε πὸς ή απογοήτευση του παιδιού, ως προς τούς γεννήτορές του, πολύ περισσότερο μιᾶς εγκατάλειψη, μιᾶς απόρριψη, κακή μεταχείριση, θα ξεπηδήσουν αναγκαστικά στον έσωτερικό του κόσμο, τη στιγμή που θα τὸ κάνουμε λόγο για τόν Θεό σαν πατέρα: Θα ήταν σὰ να πέφταμε στον άγγελισμό αν σκεφτόμαστε διαφορετικά. Θα πρέπει λοιπόν, να θεωρήσουμε, ότι ή στέρηση ενός όμαλου οικογενειακού περιβάλλοντος είναι δυνατό να έχει πραγματικές επιπτώσεις πάνω στην εικόνα που θα σχηματίσει τὸ άτομο αναφορικά με την θεία πραγματικότητα και τὸ σχέδιο αγάπης του Θεού του.

Παραθέτω ένδεικτικά τὸ παράδειγμα που αναφέρει ο G. W. Allport (1960, σ. 55· βλ. και Β. Θερού 1985, σ. 104) ενός παιδιού έξι ετών. Με έκδηλον προσωπική προσπάθεια ήρνήθη αϊφινιδίως να εἴπη τὸ «Πάτερ ἡμῶν». 'Ὡς δικαιολογίαν προέβαλεν, ότι ο Θεός, ο οποίος φαίνεται να είναι καλός,

δὲν ἔμπορεῖ νὰ ὁμοιάζῃ μὲ τὸν ἐπίγειον αὐτοῦ πατέρα, ἕνα μέθυσον καὶ ἀρηγτὴν τῆς θρησκείας. Καὶ συνεχίζων σχολιάζει ὁ Allport: τὸ παιδί δὲν εἶχεν εἰσέτι μετατοπίσει τὴν συγκεκριμένην εἰκόνα τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας εἰς τὴν περισσότερον ἀφηρημένην ἔννοιαν, κατάλληλον διὰ τὴν μετέπειτα ζωὴν.

Τὸ νὰ λάβουμε ὅμως ὑπόψη αὐτὸ τὸ μειονέκτημα δὲν ἀπαιτεῖ μὲ κανένα τρόπο νὰ ἀπαρνηθοῦμε μιὰν Ἀποκάλυψη, ποὺ ὅχι μόνο θὰ τὴν ἐχόμαστε γιὰ τὸ συγκεκριμένο πρόσωπο, ἀλλὰ ποὺ ἀντικειμενικὰ εἶναι ἀληθινὴ ἂν τὴν δοῦμε κάτω ἀπὸ τὴν ὀπτικὴ γωνία καὶ προοπτικὴ τοῦ κατηχητή: πῶς θὰ μπορούσε συνεπῶς νὰ τὴν ἀρνηθεῖ ὁ τελευταῖος; Διαπιστώνεται, πάνω στὰ πράγματα, πῶς ὅταν αὐτὴ ἡ Ἀποκάλυψη προσφέρεται μὲ τρόπο ἀκριβῆ καὶ λεπτὸ ὅχι μόνο δὲν πέφτει στὸ κενό, δὲν τραυματίζει τὸ ἄτομο, δὲν ὑφίσταται τίς παραμορφώσεις ποὺ θὰ φοβόμαστε, ἀλλ' ἀντίθετα καθιστᾷ τὸ παιδί ἢ τὸν ἔφηβο εὐτυχισμένο καὶ τὸν βοηθεῖ ν' ἀνθίσει. Τὴ χαιρέται βαθεῖα χωρὶς ἐντοῦτοις νὰ τὸ κάνει θέμα μιᾶς ψευδο-μυστικιστικῆς ἐξάρσεως. Γι' ἀκόμα μιὰ φορὰ ἀποδεικνύεται ἀκριβῆς ὁ εὐαγγελικὸς λόγος ὅτι ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώνει (Ἰωάννου ἡ' 32).

Ἐκ πείρας θὰ μπαίναμε στὸν πειρασμὸ νὰ δικαιολογήσουμε τὸν Γιούγκ (C. G. Jung) καὶ νὰ μιλήσουμε γιὰ βασικοὺς ἀρχετύπους. Γιατὶ τόσο ἀπὸ τίς θεῖες ιδιότητες καὶ παρὰ τίς ἀρηγτικὲς δικῆς του ἐμπειρίες, τὸ ἀνθρώπινο ὄν εἶναι ἔτοιμο νὰ ἀνοίχῃ στὸ βασικὸ χριστιανικὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ Πατέρα καὶ τῆς τριαδικῆς Του ζωῆς, ζωῆς στὴν ὁποία μᾶς συνάπτει γιὰ πάντα ἡ Χάρις, καθιστώντας μᾶς υἱοὺς ἐξ υἰοθεσίας αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ. Γιὰ κάτι τέτοιον θὰ ἦταν ἀρκετὸ ἂν λαβαίναμε ὑπόψη τὸ γεγονός ὅτι κάθε ἄνθρωπος φέρει μέσα του, μὲ τρόπο ἔμφυτο, τέτοιους λίθους στηρίξεως καὶ ἔχει βασικὰ τὴν ἐπιθυμία νὰ συμμετάσχῃ στὴ ζωὴ τοῦ Θεοῦ.

Βιβλιογραφικὸς ὁδηγὸς

Ἡ Βιβλιογραφία ποὺ παραθέταμε συγκεντρώνει τίτλους ποὺ στηρίζουν τὸ ἄρθρο μας καὶ διευρύνουν τοὺς ὀρίζοντες τῆς ἔρευνας στοὺς ἐφήβους καὶ τοὺς νέους. Μνημονεύονται καὶ παλαιότερες δημοσιεύσεις στὰ ἑλληνικὰ γιὰ νὰ δειχθεῖ ἡ ἔγκαιρη διερεύνηση τῆς παιδικῆς θρησκευτικότητος στὴν χώρα μας. Ἡ πρόσφατη βιβλιογραφία προσανατολίζει ὡς πρὸς τίς νέες τάσεις στὴν ψυχολογικὴ προσέγγιση τῆς θρησκευτικῆς ἀναπτύξεως τῶν παιδιῶν καὶ τῶν ἐφήβων. Δὲν ἦταν στίς προθέσεις τῆς σημερινῆς παρουσιάσεως ἡ πλήρης ἐπεξεργασία τῶν βιβλιογραφικῶν δεδομένων. Θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ συμπεριληφθοῦν καὶ ἄλλες μελέτες συναφεῖς μὲ τὸ θέμα ποὺ ἐξετάζουμε. Ἀρκεσθῆκαμε στίς ἀπολύτως χρήσιμες παραπομπές.

ALLPORT G. W., Τὸ ἄτομον καὶ ἡ θρησκεία

του, Ἀθήναι 1960, κεφ. Β' Ἡ θρησκεία τῆς νεότητος, σ. 51-80.

BENDALY Costi, Images parentales et attitudes religieuses. Διδακτορικὴ διατριβὴ ποὺ ὁ συγγραφέας τῆς, ὀρθόδοξος Λιβανέζος, ὑπέβαλε καὶ ὑποστήριξε στὸ Πανεπιστήμιον Jean-Moulin (Lyon III) τὸ 1982. Μικρὴ ἀνάλυση δημοσίευσε τὸ «Service Orthodoxe de Presse» (S.O.P.) στὸ τεῦχος 66, Μάρτιος 1982, σ. 6).

BISSONNIER H., «Psychologie de la catéchèse», στὸ Univers de la Psychologie, Paris, Éd. Lidis, 1978, τ. 4, σ. 337-349.

BORNEMAN Ernest, Zur Frage eines Lehrbuchs der sexuellen Entwicklungspsychologie, περ. «Sexualpädagogik», 7, September 1979, 3, σ. 28-30.

CHIRBAN John T., Human Growth and Faith: Intrinsic and Extrinsic Motivation in Human Development, Washington D. C., University Press of America, 1981, 213 σ. Κριτικὴ παρουσίαση τοῦ βιβλίου ἀπὸ τὴν Vasiliki Eckley στὸ περ. «The Greek Orthodox Theological Review», τ. 28, Φθινόπωρο 1983, τεῦχος 3, σ. 293-296.

EPIKΣON Ἔρικ, Ἡ παιδικὴ ἡλικία καὶ ἡ κοινωνία, Ἀθήνα, Ἐκδ. Θ. Καστανιώτη, 1975, κεφ. 7 Οἱ ὀκτὼ ἐποχὲς τοῦ ἀνθρώπου, σ. 259-288.

FOWLER James W., Stages of Faith, The Psychology of Human Development and the Quest for Meaning, New York, NY, Harper and Row, 1981. Κριτικὴ παρουσίαση τοῦ βιβλίου ἀπὸ τὸν Steven S. IVY στὸ περ. «The Journal of Pastoral Care», τ. 36, 1982, 4, σ. 265-274. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καὶ ἡ ἀπὸ τὸν Dennis D. SCHURTER χρησιμοποίησις τῶν «σταδίων τῆς πίστεως» ποὺ προτείνει ὁ FOWLER, γιὰ τὴν διαποίμανση τῶν διανοητικῶν καθυστερημένων. Βλ. ἄρθρο του στὸ ἴδιο περ. τ. 41, 1987, 3, σ. 234-240.

—, «Theologie und Psychologie in der Erforschung der Glaubensentwicklung», περ. «Concilium» τ. 18, Ἰούνιος-Ἰούλιος 1982, 6-7, σ. 444-447.

GIRGENSOHN K., Der seelische Aufbau des religiösen Erlebens, Leipzig 1930 (1921).

GOLDMAN Ronald, Religious Thinking From Childhood to Adolescence, London, Routledge, 1964.

GRUEHN W., Ψυχολογία τῆς θρησκείας, Ἀθήναι

1938, κεφ. Ε' Γενετική Ψυχολογία τῆς θρησκείας, σ. 154-162.

HENKES R., la foi des jeunes de 12 à 17 ans, «Nouvelles Feuilles Familiales» 1978, 4, σ. 23-33.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ Εὐαγγέλου Δ., Στοιχεῖα καὶ περιεχόμενο τοῦ χριστιανικοῦ βιώματος, Ἀθήνα 1979, 18 σ. (ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ περ. «Ὁ Ἐφημέριος»).

ΘΕΡΜΟΥ Βασίλη, «Ὡδὴ Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας» — Ψυχολογικὸ ἐπίμετρο γιὰ τὴ διδασχῆ, περ. «Σύναξι», τεύχος 14, Ἀπριλίου - Ἰουνίου 1985, σ. 103-105 (ἀνιχνεύει στὶς σχέσεις Θεοῦ-ἀνθρώπου τὸ μόντελο τῆς πατρότητος, πατερναλισμὸ).

JACQUEMONT P., Quand les enfants nous parlent de Dieu («Les enfants de 8-13 ans et la foi chrétienne»), Paris 1978, 96 σ.

KOHLBERG Laurence, «Stage and Sequence: The Cognitive-Developmental Approach to Socialization», στοῦ N. D. Goslin (ed.), Handbook of Socialization, Theory and Research, Chicago, Rand McNally, 1969.

KARAGIORGOS Chr., Attitudes et conceptions religieuses chez les adolescents grecs de 16 à 18 ans, Réflexion sur une enquête, Strasbourg 1978. Τὶς τελικὲς τοῦ διαπιστώσεις ὡς πρὸς τὶς θρησκευτικὲς θέσεις καὶ ἀντιλήψεις τῶν ἐφήβων 16 ἕως 18 ἐτῶν στὴν Ἑλλάδα, ἐδημοσίευσε στὸ περ. «Ἀνάπλασις», τεύχος Μαΐου - Ἰουνίου 1987, σ. 21-28.

KOULOMZIN S., Our Church and our Children, St. Vladimir's Seminary Press 1975, Appendix: Guidelines for preparing a church school Curriculum, σ. 131-156.

KOPNAPAKH I. K., Ἡ ἐπίδρασις τοῦ θρησκευτικοῦ συμβόλου ἐπὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ ἐφήβου, Μεθοδικὴ θρησκευτοψυχολογικὴ ἔρευνα: ἐπὶ ἐφήβων μαθητῶν, Θεσσαλονίκη 1968.

KOΦΙΝΑ Στ., Ἡ θρησκευτικὴ ἀνάπτυξη τοῦ παιδιοῦ, «Ἐκλογὴ» Θεμάτων Κοινωνικῆς Προνοίας ἀρ. 48, Ἀπρίλιος 1979, σ. 10-14.

ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ Π., Ἡ κοινωνικὴ καὶ θρησκευτικὴ κατάστασις τῶν ἐλλήνων φοιτητῶν (ἔρευνα)· δημοσιεύτηκε σὲ συνέχειες στὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἔσθια» τῶν ἐτῶν 1976-1978 καὶ κυκλοφόρησε αὐτοτελῶς σὲ βιβλίον.

ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΗ Ι. Σ., Ψυχολογικὴ ἀνάπτυ-

ξις τοῦ παιδιοῦ, Δεδομένα πρὸς παιδαγωγικὴν ἀξιολογήσιν, Ἀθήνα 1968.

MERRITT David R., Studies on the Religious Development of Children — Some Notes on Early Explorers, εἰσήγησις σὲ συνάντησις στὸ Οἰκουμενικὸ Ἰνστιτούτο τοῦ Bossey ἀπὸ 27 Μαΐου ἕως 1 Ἰουνίου 1979 μὲ θέμα «Ἐὰν μὴ γένητε ὡς τὰ παιδιά — Πρὸς μία θεολογικὴ κατανόησις τῆς παιδικῆς ἡλικίας», 14 πολυγραφημένες σελίδες.

METRIKA, Ἑταιρείας Μελετῶν Ἀναπτύξεως Ἐπιχειρήσεων καὶ Ὄργανισμῶν. Ἀποτελέσματα ἐρευνῆς τῆς, ποὺ ἔγινε μεταξὺ τῶν κατοίκων τῆς πρωτεύουσας, ἀναφερόμενα στὴν θρησκευτικὴ ἐδημοσίευσαν στὴν «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» τῶν 16.3, 1.4, 16.4 καὶ 1.5.1980. Βλ. καὶ εἰδικὴ ἔκθεσις τῆς Ἑταιρείας.

ΜΩΡΑΪΤΟΥ Δ. Κ., Συμβολαὶ εἰς τὴν ἔρευνα τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς τῶν νέων μας, Ἐν Ἀθήναις (τύποις «Φοίνικος») 1931, ε' + 26 σ.

—, Θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ ἀγωγή, Ἀθήνα 1935 (στὸ τέλος ὀλίγα τινα περὶ τῶν ψυχολογικῶν τοῦ ἐρευνῶν ἐπὶ τῆς θρησκευτικότητος τῶν ἐν τῷ Πειραματικῷ Σχολείῳ τοῦ Π.Α. φοιτῶντων μαθητῶν καὶ τῶν μεθόδων δις ἠκολούθησαν).

—, Ἐρευναὶ ἐπὶ τῆς θρησκευτικότητος τῶν μαθητῶν, Ἀθήνα 1936, η' + 95 σ.

—, Ἐρευνα ἐπὶ τοῦ κύκλου τῶν θρησκευτικῶν παραστάσεων παιδιῶν 6-8 ἐτῶν, περ. «Θεολογία», 35, Ἰαν.-Μάρτ. 1964, 1, σ. 17-25.

ΝΗΣΙΩΤΗ Ν., Παραδόσεις Ψυχολογίας τῆς Θρησκείας, Ἀθήνα 1978, σ. 95-97.

ROY Léon, λῆμμα «Παίδι», στὸ Λεξικὸν Βιβλικῆς Θεολογίας, Ἀθήνα, Ἐκδ. «Ἄρτος Ζωῆς», 1980, στῆλις 755-757.

TOMΑΣΙΔΗ Χριστόδουλου Χ., Εἰσαγωγή στὴν Ψυχολογία, Ἀθήνα, Ἐκδ. «Δίπτυχο», 1982, «Θρησκευτικὰ συναισθήματα», σ. 511-516.

VERGOTE A., Psychologie religieuse, Bruxelles 1966, deuxième partie: Esquisse d'une psychologie religieuse génétique, σ. 287-320.

Παρακαλοῦνται ὅσοι ἀποστέλλουν ταχυδρομικὰς ἐπιταγὰς πρὸς τὰ περιοδικὰ «Θεολογία», «Ἐκκλησία» καὶ «Ἐφημέριος», νὰ σημειῶνουν καὶ τὴν αἰτία τῆς ἀποστολῆς.

Ε Π Ι Κ Α Ι Ρ Α

«Καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη!»
ἢ
«Καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη;»

ΣΤΟΝ ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΟ κόσμο 800 εκατομμύρια ἄνθρωποι ζοῦν σὲ ἀπόλυτη φτώχεια καὶ στέρηση, ἐνῶ 500 εκατομ. ὑποσιτίζονται. Πολλὰ εκατομμύρια δὲν ἔχουν πρόσβαση σὲ ἀσφαλὲς πόσιμο νερὸ καὶ δὲν διαθέτουν τὸ ἀπαραίτητο εἰσόδημα γιὰ ν' ἀγοράσουν τροφίμα.

«Καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη!»

Ὑπολογίζεται ὅτι ὑπάρχουν πάνω ἀπὸ 50.000 πυρηνικὲς κεφαλὲς στὸν κόσμο. Ἡ συνολικὴ ἐκρηκτικὴ ἰσχὺς τοῦ παγκοσμίου πυρηνικοῦ ὀπλοστασίου εἶναι περίπου ἴση μ' ἓνα εκατομμύριο φορὲς τὴν ἐκρηκτικὴ ἰσχὺ τῆς βόμβας τῆς Χιροσίμα, πὸν ἦταν 13 χιλιοσίωντων.

«Καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη!»

Σύμφωνα μὲ πρόσφατὴ μελέτῃ τοῦ ΟΗΕ, τὸ παγκόσμιο ὀπλοστάσιο συμβατικῶν ὕλων περιλαμβάνει περισσότερα ἀπὸ 140.000 ἄρματα μάχης, 35.000 μαχητικὰ ἄεροσκάφη, 21.000 ἐλικόπτερα, 1.100 μεγάλα πολεμικὰ σκάφη ἐπιφανείας, 700 ὑποβρύχια ἐπιθέσεως. Μετὰ τὸ Β' Παγκόσμιο πόλεμο οἱ νεκροὶ ἀπὸ τὶς συρράξεις στὴν ὑδρόγειο εἶναι 20.000.000!

«Καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη!»

Οἱ ἀναπυγμένους χώρες ξόδεψαν 20 φορὲς περισσότερα χρήματα γιὰ στρατιωτικὲς δαπάνες ἀπὸ ὅσο γιὰ οἰκονομικὴ βοήθεια. Γιὰ κάθε στρατιώτῃ, ἢ μέσῃ παγκόσμια στρατιωτικῇ δαπάνῃ εἶναι 20.000 δολάρια. Γιὰ κάθε παιδί σχολικῆς ἡλικίας, ἢ μέσῃ δημόσια ἐκπαιδευτικῇ δαπάνῃ 380 δολάρια!

Σὲ κάθε 100.000 ἄτομα στὸν κόσμο ἀναλογοῦν 556 στρατιῶτες, ἀλλὰ μόνο 85 γιατροί.

Τὸ ἓνα πέμπτο τῶν δαπανῶν ἐνὸς ἔτους γιὰ τοὺς ἐξοπλισμοὺς θὰ μπορούσε νὰ ἐξαλείψει τὴν πείνα στὸν κόσμο ὡς τὸ ἔτος 2.000 μ.Χ.

Ἄραγε πότε ἴδωι οἱ ἄνθρωποι θὰ ἐγκολπωθοῦν τὸ «Καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη»;

Μήπως «παρὰ τέσσερα»;

Οἱ ΑΓΓΕΛΟΙ στὸν ὕμνο τους «δόξα ἐν ὑψίστοις» ὕμνοῦν τὸ Θεὸ πὸν ἐκδηλώνεται μὲ τὴν ἀγάπῃ καὶ τὴν εὐμένειά Του γιὰ τὸν ἄνθρωπο (εὐδοκία) καὶ φέρνει σὰν καρπὸ εὐχνο τὴν ἀγάπῃ καὶ τὴν εἰρήνῃ ἀνάμεσα σι τοὺς ἄνθρώπους. Ἡ μελωδία τοῦ Ὑμνου προκαλεῖ στὴν ψυχὴ τοῦ θνητοῦ τὸ εὐχνο τοῦ αἰωνίου.

Στὸν αἰῶνα τοῦ ἐπιστημονισμοῦ πὸν ζοῦμε (μολογῶντι ὁ Ὑμνος τῶν ἀγγέλων ἔχει —μὲ τὴ θεολογικὴ του σημασία— πραγματοποιηθεῖ, ἔχει ἐπέλθει δηλαδὴ εἰρήνῃ μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων) ἡ εἰρήνῃ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων παραμένει ἀσύλληπτο νοσιάλγημα τῶν ὀρθοφρονούντων.

—Τὶ ἀκόμη πρέπει νὰ συμβεῖ γιὰ νὰ λυπηθοῦμε τοὺς... ἑαυτοὺς μας καὶ τὶς ἀνυποψίαστες ἐπερχόμενες γενιές;

Μήπως περάσαμε τὰ ὄρια κι αὐτοῦ τοῦ «παρὰ πέντε»;

Οἱ οὐρανοὶ —ποιόν;— ἀστέρα.

«Οἱ ΠΟΙΜΕΝΕΣ τὸ θαῦμα, οἱ Μάγοι τὰ δῶρα, ἢ γῆ τὸ σῆλαιον, οἱ οὐρανοὶ τὸν ἀστέρα...».

Ἀμόλυντοι τότε οἱ οὐρανοὶ ἀπὸ τὴν ἐπίβουλη διάθεσή μας πρόσφεραν ἓνα λαμπρὸ ἀστὲρ τοὺς στὴ μέγιστῃ ὑπόθεσῃ τῆς λυτρώσεως.

—Ἄν σήμερα, 1987 (κατὰ πόσο ἄραγε «σωτήριον» ἔτος), γεννιόταν ὁ Χριστὸς ποιόν ἀστέρα θὰ πρόσφεραν οἱ οὐρανοὶ στὴ φάτιν του; Ἐχομε ἀφήσει ἀκέραιο κανένα —ἄς συγχωρηθῇ ἢ ἀπαιτούμενη ὑπερβολή— ἀπὸ τὶς μύριες ὅσες πυρηνικὲς δοκιμές; Κι ἂν ἔχει «περισσέψει» ἢ μᾶλλον γλιτώσει κάποιο ἀστὲρ, ποιὰ λαμπρότητα θὰ προσφέρει στὸ Γεγονός; Μήπως τὴν ἀκτινοβολία τῶν πυρηνικῶν ὀπλοστασίων, μὲ τὴν ὁποία γεμίσαμε τὰ σύμπαντα;

Τὶ εἶναι ἀγάπη;

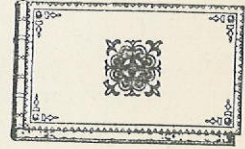
ΣΤΗ ΓΟΗΤΕΙΑ τῶν ἡμερῶν αὐτῶν, διακρίνεται ἡ πορεία τῶν σοφῶν τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τὴ Βηθλέεμ. Ανθρωπικὴ ἢ στροφή τῆς ψυχῆς μας πρὸς τὸ σημεῖο πὸν διαδραματιστῆκε τὸ κοσμοϊστορικὸ γεγονός τῆς Θείας Γεννήσεως. Μέσα στὴ φτωχικὴ φάτιν, πραγματοποιεῖτο ἢ συνάντησῃ τῆς αἰωνιότητος μὲ τὸ χρόνο.

Μπροστὰ στὸ ἱερὸ σύμπλεγμα τῆς Θεοτόκου μὲ τὸν «νηπιόσαντα Θεὸν» ἄς ἀποδέσουμε καὶ ἐμεῖς τὰ δῶρα τῆς ἀγάπης μας. Ὅχι χρυσάφι μὲ λίαν εὐνο καὶ ἀδελφικὰ αἰσθήματα στὸν ἄνθρωπο. Τὸ δεύτερο ἐγγύθη γιὰ τὸ πρῶτο... Ἡ χριστιανικὴ ἀγάπῃ εἶναι (κατὰ τὸν Παλαμᾶ) «λατρείας προσφορὰ εὐλαδική». Ἡ θυσία εἶναι τὸ φυσικὸ σῆμα τῆς ἀγάπης. Ἀγάπῃ εἶναι ἢ ἐπιστήμη νὰ κάνεις τὸν ἄλλο εὐτυχιμένο.

—Πῶς καὶ πόσο ἄραγε τὸ σταθμίζουμε αὐτό;

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Ο ΑΓΙΟΣ ΣΙΜΩΝ
Ο ΑΘΩΝΙΤΗΣ
Έκδ. «ΑΚΡΙΤΑΣ»

Μέσα στο καλοκαίρι που πέρασε, Ιούλιος 1987, κυκλοφόρησε ένας ωραίος, έγχρωμος τόμος, 21Χ28, αφιέρωμα τιμής, ιστορικής παρουσίας και αποτίμησης έργου στον «περιλάλητον και πανυπέριτον» κτίτορα της Ίερας Μονής Σίμωνος Πέτρας του Αγίου Όρους.

Η έκδοση είναι άληθινό μνημείο αγάπης και μόχθου, που για να ολοκληρωθεί συνεργάστηκαν, άξιοι πανεπιστημιακοί δάσκαλοι, λόγιοι και ειδικοί, όπως ο Καθηγούμενος της Ίερας Μονής Σίμωνος Πέτρας Αρχιμ. Αιμιλιανός, ο Ιωάννης Ταρνανίδης, ο Εύθύμιος Σουλογιάννης, ο Π. Β. Πάσχος, ο Γρ. Θ. Στάθης, ο Ίερομόναχος Ίουστίνος, ο Νίκος Νικολάου, ο Ντόρης Παπαστράτου, ο αρχαιο-

Αθως, ο κυματοθραύστης και καταλύτης συγχρόνως των μεταφυσικών αλλά και των κοινωνικών άδιεξόδων της σύγχρονης Έλληνικής κοινωνίας.

Ο τόμος αυτός, πλούσιος στα περιεχόμενά του και σφαιρικός στην παρουσίαση του αντικείμενου που σκιαγραφεί, περιλαμβάνει το βίο του Όσιου Σίμωνος, πρώτου κτίτορα της Ί. Μονής Σίμωνος Πέτρας, επίσης το βίο και την πολιτεία του Όσιου, από τον Καισάριο Δαπόντε, ανέκδοτο έγκώμιο του Αγίου Νικοδήμου στον Όσιο, ύμνογραφικά και μουσικολογικά στον Όσιο, καθώς ανάλυση στις παραστάσεις και στις σκηνές από τον κτίτορα της Σιμωνόπετρας.

Όπως γράφει στο προλογικό του σημείωμα ο Καθηγούμενος της Σιμωνόπετρας, Αρχιμ. Αιμιλιανός, ο Όσιος Σίμων, «τιμάται ως πρακτικός διδάσκαλος της πνευματικής τελειότητας και ως διά πείρας θεολόγος». Έτσι ακριβώς, δηλαδή όπως παρουσιάζεται και γνωστοποιείται σ' αυτό το λεύκωμα - αφιέρωμα. Πού ή έκδοσή του με τις έπιστημονικές εργασίες, τις έρευνες και την καλλιτεχνική ευθύνη της παρουσίασης, δικαιώνει τις προσδοκίες και των συγγραφέων και του εκδότη και των αναγνωστών, όσο απαιτητικοί και άν είναι.

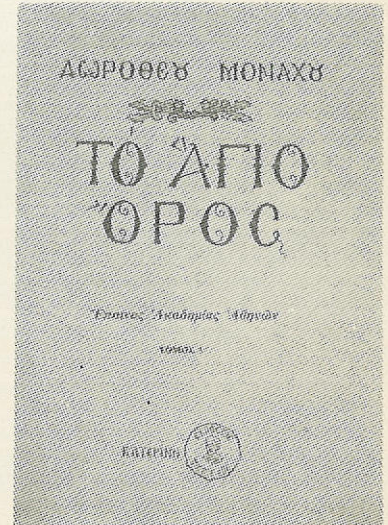
★

ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

ΜΟΝΑΧΟΥ ΘΕΟΚΛΗΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΑΤΟΥ. «Διάλογοι της νεεράς προσευχής. Β' Έκδοση. Διάλογοι στον Άθω. Έκδοση «ΑΣΤΕΡΟΣ». Αθήνα 1983, σελ. 216.

★

ΔΩΡΟΘΕΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ. «Το Άγιο Όρος. Μήση στην ιστορία και τη ζωή του». Έκδοση «ΤΕΡΤΙΟΣ». Κατερίνη 1986. Τόμοι δύο πολυτελείς, σελ. 800.

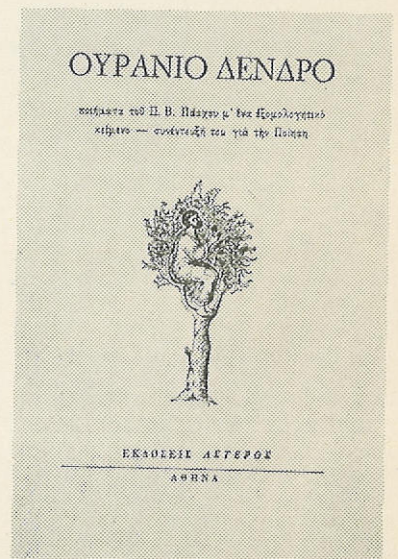
★

Π. Β. ΠΑΣΧΟΥ. «Ουράνιο δένδρο». Ποιήματα του Π. Β. Πάσχου μ' ένα έξομολογητικό κείμενο - συνέντευξή του για την ποίηση. Έκδοση «ΑΣΤΕΡΟΣ». Αθήνα 1985. Σελ. 104.

λόγος - μουσειολόγος Στ. Παπαδόπουλος και άλλοι τεχνικοί.

Πρόκειται για έργο μνημειακό, που ενισχύει την προσφορά και τους αγώνες του Αγίου Όρους, στο να καθίσταται ολοένα και περισσότερο ο Αγώνιμος

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Τοῦ π. ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΑΛΕΒΙΖΟΠΟΥΛΟΥ
Δρ. Θεολ., Δρ. Φίλος., Γραμματέως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου

6. Οἱ συνέπειες γιὰ τὸ μάθημα τῶν θρησκευτικῶν στὰ σχολεῖα.

Στὴ χώρα μας ἐπικρατεῖ κάποια παρεξήγησι σχετικὰ μὲ τὸ μάθημα τῶν θρησκευτικῶν στὰ σχολεῖα. Δίδεται ἢ ἐντύπωσι πὼς ἡ ρύθμισι ὄλων τῶν ζητημάτων πού σχετίζονται μ' αὐτὸ τὸ μάθημα ἀνήκει στὴν ἀρμοδιότητα τοῦ κράτους. Αὐτὸ εἶναι λάθος, γιατί τὴ θρησκευτικὴ ἀγωγή τῶν παιδιῶν τὴν καθορίζουν οἱ γονεῖς τῶν· τὸ κράτος ἀπλῶς σέβεται αὐτὸ τὸ δικαίωμα τῶν γονέων καὶ μὲ τὸ μάθημα τῶν θρησκευτικῶν ἐκπληρώνει ὑποχρέωσι ἀπέναντι τῶν πολιτῶν του, πού ἀπαιτοῦν ἀπὸ τὸ κράτος νὰ τοὺς παράσχη τὴ δυνατότητα νὰ μορφώσουν τὰ παιδιά τους μὲ βάσι τὴ θρησκευτικὴ τους συνείδησι, πού προσδιορίζει τὴν προσωπικότητά τους.

Αὐτὸ φυσικὰ δὲν δίνει τὸ δικαίωμα σὲ μεμονωμένες περιπτώσεις ἑτεροδόξων παιδιῶν ν' ἀπαιτήσουν ἀπὸ τὸ κράτος ἰδιαίτερη μεταχείρισι καὶ δυνατότητα παραχώρησι καὶ σ' αὐτοὺς μαθήματος θρησκευτικῶν σὲ ἀρμονία μὲ τὴ δική τους θρησκεία· μποροῦν ὅμως ν' ἀπόσχουν ἀπὸ τὸ θρησκευτικὸ μάθημα τοῦ σχολείου καὶ νὰ λάβουν τὴ θρησκευτικὴ τους ἀγωγή στὰ πλαίσια τῆς κοινοτικῆς ζωῆς τῆς θρησκείας των. Εἶναι δηλαδὴ κάτι ἀνάλογο μὲ τίς περιπτώσεις πού ἀναφέρθηκαν στίς «Ἡμερίδες» γιὰ τίς ὁποῖες κάνομε λόγο: Ἕνας μουσουλμάνος δὲν μπορεῖ ν' ἀπαιτήσῃ ἀπὸ τὴν διεύθυνσι τῶν φυλακῶν ἰδιαίτερη διαίτα· μπορεῖ ὅμως νὰ κάνη ἐπιλογὴ ἀπὸ τὰ φαγητὰ πού προσφέρονται· ἕνας Ἑβραῖος ἢ ἕνας Ἀντθεντιστὴς τῆς ἐβδόμης ἡμέρας δὲν μπορεῖ ν' ἀπαιτήσῃ ἀπὸ τὸν ἐργοδότη του ἢ ἀπὸ τίς στρατιωτικὲς ὑπηρεσίες (ἂν εἶναι στρατιώτης) νὰ ἀπόσχῃ ἀπὸ τὸ καθήκον του τὸ Σάββατο γιὰ λόγους θρησκευτικῆς συνειδήσεως ἢ συντριπτικὴ πλειοψηφία παίζει ρόλο ρυθμιστικὸ!

Τὸ νὰ προδῇ τὸ κράτος σὲ ἐνέργειες πού μαρτυροῦν πὼς ἐκλαμβάνει τὴ θρησκευτικὴ ἀγωγή στὰ σχολεῖα δικό του δικαίωμα, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ θέλησι τῶν γονέων, αὐτὸ ὀδηγεῖ σὲ παραβίασι στοιχειῶδους ἀνθρωπίνου δικαιώματος τῶν γονέων καὶ μετατρέπει τὸ κράτος σὲ ὀλοκληρωτικὸ, πού ἐπιζητεῖ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἰδεολογία του ἢ τίς δικές του ἀντιλήψεις περὶ «πίστεως» καὶ «θρησκείας», τίς ὁποῖες διαμορφώνει ἀνάλογα μὲ τὴν κυβερνητικὴ πολιτικὴ. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι πρέπει πλέον νὰ γίνῃ λόγος γιὰ κρατικὴ Ἐκκλησία, πρᾶγμα πού μᾶς μεταφέρει σὲ ἀνεπιθύμητες ἐποχές.

Μὲ τὸ μάθημα τῶν θρησκευτικῶν στὰ σχολεῖα τὸ κράτος προστατεύει ὄχι τὰ δικὰ του δικαιώματα, ἀλλὰ στοιχειῶδες ἀνθρώπινο δικαίωμα τῶν γονέων, καὶ στὴ δική μας περίπτωσι, τῶν γονέων πού ἐπιθυμοῦν τὰ παιδιά τους νὰ λάβουν ἀγωγή σύμφωνη μὲ τὴ διδασχὴ τῆς

Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Αὐτὸ σημαίνει πὼς τὸ κράτος δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ προσδιορίσῃ τὸ ἀναλυτικὸ πρόγραμμα τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν ἐναντία στὴ βούλησι τῶν γονέων, καὶ στὴ δική μας περίπτωσι, ἐναντία στὸ δόγμα καὶ τὸ ἦθος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ἄν τὸ κράτος ἀπορρίψῃ ἀπὸ τὸ ἀναλυτικὸ πρόγραμμα τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν στοιχεῖα πού ἀνήκουν στὴν Ὁρθόδοξο κατήχησι τῶν παιδιῶν γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴ δική του πολιτικὴ, ἐπεμβαίνει σὲ ζητήματα ξένης ἀρμοδιότητος. Ἄν δὲν φροντίσῃ νὰ πάρουν τὰ παιδιά μας, μὲ τὸ μάθημα τῶν θρησκευτικῶν στὰ σχολεῖα, ὅλα τὰ στοιχεῖα πού θὰ τὰ δοθηθοῦν ν' ἀναπτυχθοῦν σὲ ἐλεύθερες προσωπικότητες μὲ τὴν ἔγνοια τῆς ἐν Χριστῷ ἐλευθερίας (Γαλ. ε' 1), παραβιάζει τὴ βούλησι τῶν γονέων. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ κράτος ὀφείλει νὰ σεβαστῇ τίς ἀπόψεις τῶν ἀρμοδίων φορέων τῆς Ἐκκλησίας μας πάνω στὸ θέμα τοῦ ἀναλυτικοῦ προγράμματος τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν στὰ σχολεῖα.

Οἱ γονεῖς ὀδηγοῦν τὰ παιδιά τους νήπια στὴν Ἐκκλησία. Οἱ μητέρες καλοῦν τοὺς ἱερεῖς νὰ τοὺς διαβάσουν τὴν «εὐχὴ τῆς λεχώνας» καὶ ὀδηγοῦν ἐπίσημα τὰ νήπια στὸ ναὸ γιὰ εὐλογία, ὅταν κλείσουν σαράντα ἡμέρες ἀπὸ τὴ γέννησί τους. Ἐξ ἄλλου ὁ νηπιοβαπτισμὸς εἶναι καθεστὼς στὴν Ὁρθόδοξο Ἐκκλησία. Μ' ὅλα αὐτὰ οἱ γονεῖς παραχωροῦν στὴν Ἐκκλησία καὶ στοὺς ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας δικαιώματα γιὰ τὴ θρησκευτικὴ ἀγωγή τῶν τέκνων τους· ἐκφράζουν τὴ βούλησί τους γιὰ τὴ θρησκευτικὴ ἀγωγή τῶν παιδιῶν τους.

Ἐπομένως μὲ βάσι τὰ κείμενα πού κατοχυρώνουν τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα ἢ Ἐκκλησία ἔχει οὐσιαστικὸ λόγο στὴν κατάρτισι τοῦ ἀναλυτικοῦ προγράμματος τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν στὰ σχολεῖα: τὸ κράτος ὀφείλει νὰ περιορίσῃ τὴν «ἀρμοδιότητά» του, κατοχυρώνοντας ἀπλῶς στὴν πράξι τὸ δικαίωμα τῶν γονέων γιὰ θρησκευτικὴ ἀγωγή τῶν παιδιῶν τους στὰ δημόσια σχολεῖα καὶ δημιουργώντας τίς προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἐκπλήρωσι τῆς ἐπιθυμίας τῶν γονέων.

Ἡ συμβολὴ τῆς Ἐκκλησίας στὴ σύνταξι καὶ τὴν ἔγκρισι τῶν σχολικῶν βιβλίων γιὰ τὸ μάθημα τῶν θρησκευτικῶν ὀφείλει νὰ εἶναι οὐσιαστικὴ καὶ τὸ κράτος ἔχει καθήκον νὰ ἐξασφαλίσῃ αὐτὸ τὸ δικαίωμα τῆς Ἐκκλησίας πού θεμελιώνεται στὴ βούλησι τῶν γονέων. Ὅταν τὸ κράτος ἐπιτρέψῃ τὴν κυκλοφορία στὰ σχολεῖα βιβλίων γιὰ τὸ μάθημα τῶν θρησκευτικῶν, πού δὲν βρίσκονται σὲ ἀρμονία μὲ τὴν πίστι τῆς Ἐκκλησίας καὶ δὲν ἀποβλέπουν στὴν οἰκοδομὴ τῶν παιδιῶν στὴν Ὁρθόδοξο Ἐκκλησία, παραβιάζει στοιχειῶδη ἀνθρώπινα δικαιώματα τῶν γονέων. Πολὺ περισσότερο

Ο ΠΟΡΦΥΡΟΠΟΛΕΩΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ

Τοῦ κ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Γ. ΤΣΕΡΝΟΓΛΟΥ
Φιλολόγου - Γυμνασιάρχου

Εἰς τὸ διπλοῦν τεῦχος τοῦ «Ἐφημερίου», 1 - 15 Ἀπριλίου 1987, σσ. 123 - 125, ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ κ. Σπυρίδωνος Δ. Κοντογιάννη ἐπιμνημόσυνον ἄρθρον εἰς μνήμην τοῦ αἰδιόμου Ἐπισκόπου Πορφυροπόλεως (καὶ ὄχι Πορφυροπόλεως) κυροῦ Ἰωάννου, ἐξάρχου τοῦ Παναγίου Τάφου ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἐπὶ τοῦ ἁρθρου τούτου ἄς ἐπιτραπῆ γὰρ σημειώσω τὰ ἐξῆς, τὰ ὅποια γνωρίζω ἐκ τῆς διετοῦς ἀναστροφῆς μου, 1953 - 1955, μετὸν μακαριστὸν ἄνδρα, ὅτε διετέλουν φιλόλογος καθηγητὴς τοῦ Λυκειακοῦ Τμήματος τῆς δυστυχῶς ἀργούσης σήμερον γεραρᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης.

Ὁ Φώτιος Οἰκονομίδης, κατόπιν παπὰ - Γιάννης καὶ τέλος ἐπίσκοπος Πορφυροπόλεως, δὲν ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπως ἀναγράφεται εἰς τὸ ἄρθρον, καθὼς καὶ εἰς τὸ Μοναχολόγιον τῆς Ἀγιοταφικῆς Ἀδελφότητος. Ἦτο Μαρμαρινός. Διὰ γὰρ γίνω σαφέστερος, ἀναφέρω διὰ τοῦς φιλόστορας καὶ διὰ τοῦς ἐραστὰς τῆς Γεωγραφίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Χώρου τὰ ἐξῆς: Εἰς τὰ παράλια τῆς Προποντιδῆς θαλάσσης, τόσον τὰ θρακικὰ ὅσον καὶ τὰ μικρασιατικὰ, ἔζη μέχρι τοῦ 1922 ἓνας θαυμάσιος Ἑλληνισμὸς, εἰρηνικὸς, φίλεργος, προ-

δευτικὸς, φιλόθρησκος, θαυτάτα ἀφωσιωμένοις εἰς τὴν Μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὰ ἑλληνικὰ ἦθη καὶ ἔθιμα. Μέσα εἰς τὴν Προποντιδα ὑπάρχουν καὶ συστάδες νήσων, κατοικούμεναι τότε ἀποκλειστικῶς ὑπὸ Ἑλλήνων. Πρὸς ἀνατολὰς εἶναι αἱ Πριγκηπόννησοι, ἐννέα τὸν ἀριθμὸν, ἐκ τῶν ὁποίων τέσσαρες αἱ ἐπίσημοι, κατὰ σειρὰν μεγέθους ἢ Πρίγκηπος, Χάλκη, Ἀγτιγόνη καὶ Πρώτη, ἢ πλησιαιτέρα πρὸς τὴν Πόλιν καὶ τὸν Βόσπορον. Εἰς τὸ κέντρον περίπου τῆς Προποντιδῆς εὐρίσκεται ἡ νῆσος Καλόλιμνος, καὶ αὕτη κατοικουμένη τότε μόνον ὑπὸ ὁμογενῶν, εἰς δὲ τὴν δυτικὴν πλευρὰν ἢ συστάς τῶν νήσων τοῦ Μαρμαρᾶ, ἐκ τῶν ὁποίων τέσσαρες αἱ σπουδαιότεραι, κατὰ σειρὰν μεγέθους ἢ Προικόννησος (κοινῶς ὁ Μαρμαρᾶς) μετὰ κωμοπόλεις καὶ χωριὰ ἐπ' αὐτοῦ, κατὰ σειρὰν πληθυσμοῦ τὰ ἐξῆς: Μαρμαρᾶς, Παλάτια, Πρασιό, Ἀφθόνη, Γαλιμῆ καὶ Κλαζάκι, δευτέρα ἢ Ἀλώνη, ἔχουσα ἐπ' αὐτῆς οἰκισμοὺς πέντε, τὸ Πασαλιμάνι, κωμόπολιν ἀξιόλογον, ἔδραν μέχρι τοῦ 1900 τῆς Μητροπόλεως Προικοννήσου, Ἀλώνην, Χουχλιά, Σκουπιὰ καὶ Βόρι, τρίτη ἢ Ἀφυσιά, μετὰ δύο χωριὰ ἐπ' αὐτῆς, τὴν Ἀφυσίαν καὶ τὸ Ἀραπλὰρ καὶ τετάρτη ἢ μικροτέρα Κούταλις, μετὰ

παραδιάζονται τὰ δικαίωματα αὐτὰ ἂν τὸ κράτος ἐπιτρέψῃ σχολικὰ διδλῖα γιὰ τὸ μάθημα τῶν θρησκευτικῶν, ποὺ ἀρνοῦνται τὴν διδασχὴν τῆς Ἐκκλησίας ὅπως αὕτη κηρύσσεται ἀπὸ τοὺς ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας.

Παράδοξο τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας ἔχομε ὅταν τὸ κράτος διορίζῃ διδασκάλους τῶν θρησκευτικῶν στὰ σχολεῖα, οἱ ὅποιοι δὲν εἶναι οὐσιαστικὰ μέλη (συνειδητὰ μέλη) τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀπορρίπτονται ἀπὸ τὴν ὑπεύθυνον ἐκκλησιαστικὴν Ἀρχήν, ὅταν οἱ διδάσκαλοι αὐτοὶ διακηρύττουν πὼς δὲν πιστεύουν στὸν Θεὸ ἢ δὲν ἀνήκουν στὴν Ὁρθόδοξο Ἐκκλησία.

Ἡ θρησκευτικὴ ἐλευθερία παραδιάζεται ἐπίσης ὅταν στὰ σχολεῖα κυκλοφοροῦν ἐντυπα θρησκευτικοῦ περιεχομένου ἀντίθετα ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξο διδασχὴν μετὰ ἀδεία ἢ ἐντολὴ τῶν σχολικῶν Ἀρχῶν ἢ ὅταν ἀπαγορεύεται στὰ σχολεῖα ἢ διανομὴ θρησκευτικῶν ἐντύπων ποὺ ἐκδίδονται ἢ ἔχουν ἐγκριθῆ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία. Κατὰ τὴν ἀποψὶ μας τὸ κράτος παραδιάζει τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερία ὅταν ἀπαγορεύῃ στὸν Ὁρθόδοξο Ἐπίσκοπο τῆς περιοχῆς νὰ ἐπισκέπτεται τὰ σχολεῖα καὶ νὰ νοθεύῃ τοὺς μαθητὰς (μετὰ τὴν συνεργασία τῶν κατὰ τόπους διευθυντῶν τῶν σχολείων, χωρὶς νὰ παρακωλύεται ἢ ὁμαλῆ λειτουργία των) ἢ καὶ τὴν ἐπίσκεψιν ἄλλων κληρικῶν, ποὺ ἔχουν τίς προϋποθέσεις διδασκα-

λίας ποὺ θέτει τὸ Ὑπουργεῖο (πτυχίον ἀνωτάτης σχολῆς), στὰ πλαίσια τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν ἢ τῶν ἄλλων ἐκδηλώσεων ποὺ προβλέπονται ἀπὸ τὸ πρόγραμμα λειτουργίας τῶν σχολείων, πάντοτε μετὰ τὴν συνεργασία τῶν διευθυντῶν τῶν σχολείων.

Μ' ὅλα αὐτὰ ὑπογραμμίζουμε τὴν ἀποψὶ μας: ἀντὶ νὰ ἐρχώμεθα σὲ σύγκρουσι γιὰ ἐπὶ μέρος «συμπτώματα», πρέπει νὰ τεθῆ τὸ ζήτημα στὴν βάσιν καὶ νὰ διεκδικηθῆ ἡ θέσις τῆς Ἐκκλησίας στὰ σχολεῖα μετὰ βάσιν τίς διεθνεῖς συμβάσεις καὶ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα.

Ἡ ἀποψὶ ποὺ ἐξεφράσθη ἀπὸ τὸ προεδρεῖο τῶν Ἡμερίδων γιὰ τίς ὁποῖες κάνουμε λόγο, ὅτι δηλαδὴ στὰ σχολεῖα γίνεται ὁ μεγαλύτερος ἀθέμιτος προσηλυτισμὸς, πρέπει νὰ γίνῃ σεβαστὴ, ὅμως ὄχι: γιὰ τὰ δικὰ μας παιδιὰ, ἀλλὰ γιὰ τὰ παιδιὰ τοῦ προεδρείου, τὸ ὁποῖο ἔχει ὄλο τὸ δικαίωμα νὰ ἀπαγορεύῃ στὰ δικὰ του παιδιὰ νὰ παρακολουθοῦν τὸ μάθημα τῶν θρησκευτικῶν στὰ δημόσια ἢ ἰδιωτικὰ σχολεῖα. Λέμε πὼς ἡ ἀποψὶ αὕτη πρέπει νὰ γίνῃ σεβαστὴ γιατί προφανῶς ἐκφράζει τὸ δόγμα πίστεως ἐνὸς ἀγνωστικισμοῦ! Τὸ ἴδιο ἰσχυρίζομαστε καὶ γιὰ παιδιὰ τῶν ποικιλιωμένων αἰρετικῶν ἢ ἀκόμη καὶ τῶν ἀποκρυφιστῶν, λόγου χάρι τῶν πνευματιστῶν!

μίαν λαμπράν ὁμώνυμον κωμόπολιν ἐπ' αὐτῆς, γενέτειραν πολλῶν διαπρεπῶν ἀνδρῶν, μεταξύ τῶν ὁποίων ὁ πατριάρχης Ἄνθιμος ΣΤ' ὁ Κουταλιανός καὶ ὁ περιβόητος παλαιστῆς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος Παναγῆς Κουταλιανός. Αἱ τέσσαρες νῆσοι ἀπήρτιζον μέχρι τοῦ 1922 τὴν Ἱεράν Μητρόπολιν Προικοννήσου.

Εἰς τὸ Πασαλιμάνι, λοιπόν, τῆς νήσου Ἀλώνης εἶχε γεννηθεῖ τὸ 1910 ὁ Φώτιος Οἰκονομίδης. Κατὰ τὸ 1915, συνεχιζομένου τοῦ Πρώτου Παγκοσμίου πολέμου, ἐγένετο πολυθρήνητος ἐκτοπισμὸς τοῦ πληθυσμοῦ τῶν νήσων τοῦ Μαρμαρᾶ ὑπὸ τῶν Τούρκων, καθ' ὑπόδειξιν τῶν συμμάχων των Γερμανῶν, οἱ ὁποῖοι στρατιωτικῶς, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ ἀπαισίας μνήμης μισέλληγος στρατηγοῦ Λίμαν φὸν Σάντερς πασσά, ἐκυδέρων τότε τὴν καταρρέουσαν Ὄθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν. Ὁ πληθυσμὸς τῶν νήσων τούτων καὶ τῶν παραλίων τῆς Προποντιδῆς διεσκορπίσθη τότε, Ἰούνιος 1915, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὅπου οἱ περισσότεροι ἀπέθανον ἀπὸ τὰς στερήσεις, τὰς κακουχίας καὶ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ ἐξανθηματικοῦ τύφου. Κάπως εὐνοϊκὴ ἦτο ἡ θέσις τῶν προσφύγων, οἱ ὁποῖοι, κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ διωγμοῦ, ἐπρόφθασαν καὶ κατέφυγαν μὲ καΐκια καὶ βάρκες εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς τὰ προάστια τῆς, ὅπου εὗρον περιθάλψιν ἀπὸ τὸν συμπαγῆ Ἑλληνισμόν, τῶν ἑκατοντάδων χιλιάδων ὁμογενῶν τῆς Βασιλευούσης. Ἀργότερα ἢ καταφυγῆ εἰς τὴν Πόλιν ἀπηγορεύθη.

Τὸν Ἰούνιον, λοιπόν, τοῦ 1915 ἡ οἰκογένεια τοῦ Φωτίου Οἰκονομίδου κατῴρθωσε γὰρ καταφύγη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ὁ μικρὸς Φώτιος ἐφοίτησε πρῶτον εἰς Ἀστικήν Σχολήν, δηλαδὴ εἰς ἑλληνικὸν δημοτικὸν σχολεῖον καὶ κατόπι εἰς τὴν ἐν Σταυροδρομίῳ (Πέραν) Κωνσταντινουπόλεως εὐδοκίμως λειτουργοῦσαν καὶ εὐφῆμως γνωστὴν Σχολὴν Γλωσσῶν καὶ Ἐμπορίου.

Τὰ μετέπειτα παραλείπω, ὡς καλῶς ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ συντάκτου τοῦ ἄρθρου.

* * *

Τὸν μακαρίτην ἐπίσκοπον Πορφυροπόλεως Ἰωάννην ἠτύχησα γὰρ ἐπανιδῶ διὰ τελευταίαν φοράν, τριάντα χρόνια μετὰ τὴν παλαιὰν γνωριμίαν, τὴν Μεγάλην Παρασκευὴν 12 Ἀπριλίου 1985, εἰς τὸ Μετόχι τοῦ Παναγίου Τάφου, εἰς τὴν Πλάκαν Ἀθηνῶν, ὅπου παρεπίδημος ἀπὸ τὴν Πόλιν, προέστη κατὰ τὸ αὐστηρὸν πατριαρχικὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τυπικὸν εἰς τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς Ἀποκαθηλώσεως. Εἰς τὸ τέλος τῆς Ἀκολουθίας ἐτέλεσε πρὸ τοῦ ἐπιταφίου, συμπαραστατούμενος ἀπὸ ἱερεῖς καὶ φάλτας, συγκινητικῶν τρισάγιον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν τῶν ἀπ' αἰῶνος κεκοιμημένων ὀρθοδόξων χριστιανῶν. Αἱ στιγμαὶ ἦσαν κατανοητικαὶ καὶ τὸ σιωπηλὸν ἐκκλησιαστικὸν ἔκλαιε. (Εὐχαρίστως παρετήρησα ὅτι ἀπὸ ἐφέτος, Μεγάλην Παρασκευὴν 17 Ἀπριλίου 1987, καθιέρωσε τὸ τρισάγιον πρὸ τοῦ Ἐπιταφίου, εἰς τὸ τέλος τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς Ἀποκαθηλώσεως καὶ ὁ ἔξαρχος ἀρχιεπίσκοπος Ἱεραπόλεως κ. Εἰρηναῖος).

Τότε, λοιπόν, τὸ 1985, μετὰ τὴν Ἀκολουθίαν, εἰσηλθὰ εἰς τὸ ἱερὸν Βῆμα τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Ἀναργύρων τοῦ Μετοχίου, ὅπου ὁ Πορφυροπόλεως Ἰωάννης μόλις εἶχεν ἀπεκδυθῆ τὸν μανδύαν του, καὶ ἔχει-

ρέτιστα τὸν γηραιὸν ἐπίσκοπον μὲ τὸ ἀκμαῖον ἦθος καὶ φρόνημα. Μὲ ἀνεγνώρισεν ἀμέσως, ἐπαινεῖομεν δὲ ἀλλήλους μὲ θαυμάτην συγκίνησιν. Ἀνεσκοπήσαμεν ἐπὶ ἐν τέταρτον ὥρας τὸ τριακονταετές, πλήρες ἔθνηκων θλίψεων, παρελθόν. Ἐνεθυμήθημεν καὶ τὸν προῶτως ἐκλιπόντα, σεπτὸν καὶ ἐπιβλητικὸν ἄνδρα, τὸν ποτὲ σχολάρχην Ἰκονίου Ἰάκωβον τὸν Καππαδόκην (1916-1965). Προέβλεψεν ὅτι καὶ ὁ ἰδικὸς του θάνατος θὰ ἔλθῃ συντόμως, μὴ ἐνεπιστεῦθη δὲ μίαν ὑπερφυᾶ ἐρμηνείαν τοῦ τραγικοῦ φαινομένου τῆς φυγῆς τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὴν κρατῶ εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας μου ὡς προφητείαν ἱεράν. Μετὰ ἀπὸ ἐνάμισυ ἔτος ὁ γηραιὸς καλοκάγαθος ἐπίσκοπος, ὁ πάμπτωχος καὶ ὁμῶς ἀδραμιαῖαν παρέχων πάντοτε φιλοξενίαν εἰς τοὺς ἐπισκέπτας του, δοκιμασθεὶς ὑπὲρ ἄνθρωπον ἀπὸ στυγεράν νόσον, ἔδωκε τὸ κοινὸν χρέος, τὴν 16ῃ Ὀκτωβρίου 1986, καὶ ἀνήλθεν εἰς τὴν ποθεινὴν πατρίδα, διὰ γὰρ τελῆ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν εἰς τὸ ἄνω θυσιαστήριον. Κύριος ἀναπαῦσαι αὐτόν.

Προτοῦ ὑπογράψω τὸ παρὸν ἄρθρον, ἃς ἐπιτραπῆ γὰ εἶπω δύο λέξεις ἐπὶ τῶν ἀρχιερατικῶν προσφωνήσεων, τῶν ὁποίων ἡ χρῆσις δὲν βλέπω γὰρ ἴσταται ὀρθῶς εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ κ. Κοντογιάννη. Εἰς αὐτὸ δημοσιεύεται ἀχρονολόγητος (!) ἐπιστολὴ φοιτητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν, ὅπου ὁ ἐπίσκοπος προσφωνεῖται σεβασμιώτατος, ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ, θεοφιλέστατος. Ἀλλὰ καὶ ὁ συντάκτης τοῦ ἄρθρου ἐκείνου, ὄχι εὐστόχως νομίζω, προσφωνεῖ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἱεραπόλεως κ. Εἰρηναῖον, τοῦ θρόνου Ἱεροσολύμων, σεβασμιώτατον, ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ, ποῦ διὰ τοὺς ἀρχιεπισκόπους τῆς Σιωνιτιδῆς Ἐκκλησίας, (κατωτέρους τῶν μητροπολιτῶν κατὰ τὴν παλαιὰν παράδοσιν), εἶναι πανιερώτατος. Σημειωτέον ὅτι πανιερώτατοι προσεφωνοῦντο μέχρι τοῦ 1900 περίπου καὶ ἔλοι οἱ μητροπολίται τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου, ἀκόμη δὲ μέχρι τοῦ 1921 καὶ ὁ μόνος ἐν Ἑλλάδι μητροπολίτης, ὁ ἱεράρχης τοῦ θρόνου τῶν Ἀθηνῶν. Σήμερον ἢ προσφώνησις τοῦ πανιερωτάτου ἔμεινε μόνον διὰ τοὺς μητροπολίτας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, διὰ τοὺς τιτουλαρίους μητροπολίτας τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου καὶ διὰ τοὺς ἀρχιεπισκόπους τοῦ πατριαρχείου Ἱεροσολύμων. Εἰς τὰς σλαβικὰς ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας αἱ ἀρχιερατικαὶ προσφωνήσεις διαφέρουν.

Τελειῶνω μὲ δύο ἀκόμη λέξεις. Ἐπιμένω ζωηρῶς ἐπὶ τῆς ὀρθότητος τοῦ τίτλου Πορφυροπόλεως καὶ ὄχι Πορφυρουπόλεως. Ἡ ὀνομασία Πορφυρουπόλεως ἀνατρέπει τοὺς νόμους συνθέσεως ὀνομάτων τοῦ Ἑτυμολογικοῦ τῆς ἑλληνικῆς Γραμματικῆς.

Μιχαὴλ Γαλανοῦ

« Β Ι Ο Ι Α Γ Ι Ω Ν »

Τὸν Ἰανουάριον κυκλοφορεῖ σὲ γ' ἔκδοσιν ἀπὸ τὴν Ἀποστολικὴν Διακονίαν, τὸ μνημειῶδες ἔργον τοῦ μεγάλου συγγραφέως. Ἀληθινὸ θησαυρισμὰ γιὰ κάθε βιβλιοθήκη.

Ο ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ ΙΑΚΩΒΟΣ ΩΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΣ

Τοῦ Ἀρχιμ. κ. ΧΡΥΣ. Π. ΑΒΑΓΙΑΝΟΥ, Ἱεροκήρυκος

Ὁ ἀείμνηστος Μητροπολίτης Μυτιλήνης Ἰάκωβος, ὁ ὁποῖος πρὶν λίγο καιρὸ (16.6.87) ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ, διακρίθηκε μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ ὡς ἐξαιρετος λειτουργός. Δὲν ἦταν μόνο ἕνας ἀπὸ τοὺς πρὸ συγχροτημένους θεολογικά Ἱεράρχας, με ἀξιοθαύμαστη ἐπιστημονικὴ κατάρτιση στοὺς τομείς τῆς Ἐκκλ. Ἱστορίας καὶ τῆς Ἀρχαιολογίας¹ ἢ ἀπὸ τοὺς πρὸ δραστήριους σὲ ἔργα κοινωνικῆς εὐποιίας, ὅπως «ἡλίου φαεινότερον» μαρτυροῦν ποικίλα κοινωφελῆ Ἰδρύματα στὶς Μητροπόλεις Σιατίστης καὶ Μυτιλήνης, ἀλλὰ καὶ ἕνας θεμιουργὸς καὶ ἀφοσιωμένος λειτουργὸς στὸ Θυσιαστήριο. Ὑπῆρξε μέχρι τὶς τελευταῖες ἡμέρες τοῦ ἐπιγείου βίου του ζηλωτῆς τῆς θείας λατρείας, τῆς ἐκκλησ. τάξεως καὶ λαμπρότητος, φωτεινὸ παράδειγμα γιὰ τοὺς νεώτερος κληρικούς ὅλων τῶν βαθμῶν. Τόσο πολὺ εἶχε ὁ ἴδιος γευθῆ τὴν ἀφατη γλυκύτητα καὶ τὸ ἀνυπέδλητο μεγαλεῖο τῆς, ὥστε εἶχε ὀρίσει μέσα στὸ πρόγραμμα τῆς ἐπισκοπικῆς του διακονίας καὶ τὴν τόνωση καὶ ἀναζωπύρωση τῆς θ. λατρείας².

1. Ἀκαταπόνητος.

Ἦτο ἀκαταπόνητος. Κατὰ τὶς Κυριακές, τὶς ἑορτές, τὶς ἄλλες ἡμέρες τῆς Θ. Λατρείας, ποὺ ὀρίζει ἢ λειτουργικὴ τάξη τῆς Ἐκκλησίας, ἦτο παρὼν στὸ Ναό.

1. Σύμφωνα μετὰ τὴν Εἰσηγητικὴ Ἐκθεση τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Κ. Μπόνη, μετὰ τὴν ὁποία προτάθηκε καὶ ἐξελέγη τὴν 27η Μαρτίου 1986 ἀντεπιστάλλον μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν «τὸ συγγραφικὸν ἔργον τοῦτο εἶναι καὶ πλούσιον, ἀλλὰ καὶ εὐρύτατον. Ὁ προτεινόμενος Μητροπολίτης δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ λεχθῆ ὅτι ἀνεδείχθη ἰκανώτατος συγγραφεὺς, τοῦ ὁποίου τὰ ἐνδιαφέροντα ἐστρέφοντο εἰς θέματα ἱστορικά, ἀρχαιολογικά, ἀγιολογικά, βυζαντινῆς τέχνης καὶ φυσικὰ θεολογικά καὶ ἐκκλησιαστικά. Ὡς ἔρευνητὴς μελετᾷ, ἀνακαλύπτει καὶ συγγράφει. Τὰ ἔργα του φέρουν τὴν σφραγίδα τῆς προσωπικότητός του, ἐξ ἧς γίνεται ἐμφανὴ καὶ ἡ πρωτοτυπία τῶν ἔργων του. Γνωρίζει ξένους γλώσσας καὶ μάλιστα τὴν γερμανικὴν καὶ ἀγγλικὴν. Ὁβτω πῶς γνωρίζει νὰ χρησιμοποιῆ καὶ τὰ ἀπαραίτητα βοηθήματα τῶν δυτικῶν συγγραφέων. Ἰδιαιτέρως ἐπιστημονικῶς ἀξιὸν νὰ λεχθῆ εἶναι, ὅτι ἡ Λεσβιακὴ Γραμματεία εὗρεν ἐν τῷ προσώπῳ του τὸν ζηλωτὴν θεραπευτὴν, ὅστις ἀφιέρωθη εἰς τὸν πλουτισμὸν ταύτης, δύνامي νὰ εἶπω, ὡς οὐδεὶς ἄλλος». ΠΟΙΜΗΝ, ΝΑ³ (1986) σ. 101.

Κατὰ τὸν Καθηγητὴ δὲ Α. Ἀγγελόπουλο «ὁ Μυτιλήνης Ἰάκωβος, ἂν δὲν ἀναλισκόταν στὴν διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας, θὰ ἐξελάσσοτο σὲ ἕνα διαπρεπῆ ἐκκλησιαστικὸ ἱστορικὸ μετὰ πανεπιστημιακὴ καριέρα»: Τεσσαρακονταετία Ἀρχιερατείας τοῦ Σεβ. Μητρ. Μυτιλήνης κ.κ. Ἰακώβου τοῦ ἀπὸ Σισανίου καὶ Σιατίστης, Μυτιλήνη 1986, σ. 95-96.

2. «Τὸν Θεὸν δέον νὰ λατρεύωμεν μετὰ αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας...». Ἀπὸ τὸν Ἐνθρονιστήριόν του. Τεσσαρακονταετία... Ἐνθ⁴ ἂν. σ. 18. Πρβλ. «Ἱερωργῶν οὐ μόνον κατὰ πᾶσαν Κυριακὴν καὶ ἑορτὴν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἑβδομάδος εἰς τοὺς ναοὺς καὶ τῶν μικροτέρων κοινοτήτων, στηρίζει διὰ τοῦ ἐμπνευσμένου κηρύγματός του τοὺς πιστοὺς καὶ δίδει εἰς τὸν ἱερὸν Κλήρον τὸ παράδειγμα τῆς μετὰ φόβου τελείσεως τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν». Μία εἰκοσαετία ἀρχιερατείας εἰς τὴν Λέσβον. Μυτιλήνη 1979 σ. 10-11. «Παιδικὸς ὄντως ἔρωτος τὸν διέκρινεν καὶ τὸν διακρίνει ὅταν εἰσέρχεται ὡς ἱερωργὸς τοῦ Ὑψίστου

Μαζὶ μετὰ τὸν ἱ. Χρυσόστομο, τὸν ὁποῖο ἰδιαιτέρως ἀγαποῦσε⁵, ἐπανελάμβανε: «Διὰ τοῦτο μάλιστα φιλῶ τῶν μαρτύρων τὰς μνήμας, καὶ φιλῶ καὶ ἀσπάζομαι...»⁴. Ἀκόμη καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια, ὅταν τὸ βάρος τῆς ἡλικίας καὶ ἡ σωματικὴ φθορὰ γίνονταν ὄλο καὶ πρὸ ἐμφανέστερα καὶ ἀπειλητικὰ, δὲν ἐγκατέλειπε τὰ πανηγύρια. Ἀπὸ μέρες πρὶν προγεύονταν τὴν μυστικὴ ἀγαλλίαση τοῦ πανηγυριοῦ, ὅπως μάλιστα γίνεται στὰ νησιά, με θρησκευτικὴ θέριμη καὶ χαρούμενες ἐκδηλώσεις.

Στὶς ἐκκλησ. Ἀκολουθίες ὁ ἀείμνηστος Ἱεράρχης δὲν συμμετεῖχε χωρὶς κόπο. Ἐπὶ ἀρκετὸ χρόνον, ἀνάλογα μετὰ τὴν Ἀκολουθία, κατεπονεῖτο σωματικὰ καὶ ψυχικὰ. Μέχρι τέλους διάβαζε ἢ ἐφαλλε ὅτι ὠριζε ἢ Τάξη γιὰ τὸν Ἀρχιερέα ἐπάνω στὸ θρόνον. Ψαλμούς, Καταδασίες, Ἐξαποστειλάρια, ὠρισμένα Ἰδιόμελα τῆς Μ. Ἐβδομάδος, τροπάρια ἀπὸ τὸν Μικρὸ καὶ Μεγάλον Παρακλητικὸ Κανόνα κατὰ τὸν Δεκαπενταύγουστο κ.κ. Κατόπιν τελοῦσε μετὰ πολλὴ προσοχὴ καὶ κατανύξη τὴν Θ. Λειτουργία. Στὴ συνέχεια μιλοῦσε. Ἐκρήρυττε σὲ ἤρεμο, σαφές καὶ λιτὸ ὕφος, σπανίως μετὰ ἐξάρσεις ρητορικῆς καὶ χωρὶς ἠθικολογικοὺς τόνους καὶ χρωματισμοὺς. Τὸ ὕφος τοῦ κηρύγματός του μετὰ τὴν σοβαρότητα, τὴν ἀκρίβεια τῶν γνώσεων καὶ τῆς διατυπώσεως καὶ τὴν λιτότητά του ἐμοιαζε μᾶλλον μετὰ τὸ σοβαρὸ ἐπιστημονικὸ ὕφος τῶν συγγραμμάτων του. Ὁ λόγος του στὸ Ναό, στὶς αἰθουσὲς διαλέξεων ἢ στὶς συνεδριάσεις τῆς Ἱ. Συνόδου πρόδιδε πάντοτε τὴν κάποια ἀνώτερη ἀκαδημαϊκὴ του παιδεία⁵. Ἐξᾶλλου ἡ ἀρχικὴ του πρόθεση καὶ ἐπιθυμία ἦταν ἢ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ ἢ ὑπηρεσία του ὡς λαϊκοῦ θεολόγου στὸ ἔργο τῆς Ἐκκλη-

εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Θεοῦ. Τὸ τοιοῦτον μόνον εἰς τὸν Ἱεράρχην Ἰάκωβον Κλεομῆρότου ὑπάρχον διεπίστωσα» Χ. Καπνοκάγιας, Ὁμ. Καθηγ. Πανεπ., Τεσσαρακονταετία... Ἐνθ⁶ ἂν. σ. 293. «Ὁ Θεὸς μου! Ἀκόμη ἤχει εἰς τὰ ὄρα μου καὶ δονεῖ τὴν ψυχὴν μου ἐκεῖνος ὁ παλιός, ὁ ἡχος, ἡ μελωδία, ὁ χρόνος καὶ ὁ ρυθμὸς τῆς ψαλμωδίας τοῦ Ἁγίου Σιατίστης. Μετὰ ἄσφογον ἀκρίβειαν, καθὼς εὐρίσκεται τὸ σύντομον «Σὲ τὸν ἀναβαλλόμενον» εἰς τὸ ἀρχαῖον Δοξαστάριον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὡς ἤμην εἰς θέσιν νὰ γνωρίζω, καθὸ προσερχόμενος ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἱεροφαιτῶν, πρὶν καρῶ καὶ χειροτονηθῶ. Κατασυγκεινημένος ὁ Ἱεράρχης μετέδωκε τὴν θρησκευτικὴν καὶ λατρευτικὴν του συγκίνησιν εἰς ἅπαντα τὸν κλήρον καὶ τὸν λαόν, εἰς ὅλους μας. Τότε διεπίστωσα πῶσον θαθείας καὶ θερμῆς ἐνθουσιώδους πίστεως ἄνθρωπος ἦτο ὁ υἱὸς τοῦ Μάρτυρος Ἱερέως Ἀρχιερέως Ἀρχιμ. Ε. Ἐλευθεριάδης, Τεσσαρακονταετία... Ἐνθ⁷ ἂν. σ. 270.

3. Εἶχε φιλοξενήσει στὸ ἐπισκοπικὸ του μέλατρο στὴ Μυτιλήνη τὸν ἐπιφανέστερον μελετητὴ τοῦ ἱ. Χρυσ. τὸν CHRYS. BAUR.

4. Ἱ. Χρυσ. Ἐγκώμιον εἰς τὴν Ἁγίαν Μεγαλομάρτυρα Δροσίδα 692C, ΑΑΠ 26.

5. Οἱ ἀπόψεις του γιὰ τὸν ὄρατὸ λόγῳ ἐκτίθενται στὸ κριτικὸ του σημείωμα γιὰ τὸν Γ. Παπαμιχαήλ «Ἀπαράμιλλος καλλιτέχνης τοῦ λόγου» ΕΚΚΛΗΣΙΑ 23 (1981) σ. 554.

σίας⁶. Ἀκόμη και τελευταία, όταν ἡ ὑποδόσκουσα ἀσθένεια τοῦ κυκλοφορικοῦ τοῦ συστήματος ἐσκότιζε κάποτε τὴν ἄλλοτε φωτεινότετη μνήμη του και ἄμβλυνη τὴν ἐξύτατη κρίση του, πάντοτε προσέθετε λίγα λόγια μετὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Ἱεροκλήρουκ.

Ἀκούραστος, λοιπόν, ἦτο στή Θ. Λατρεία ὁ μακαριστὸς Μυτιλήνης Ἰάκωβος, ὅπως και σ' ὀλόκληρη τὴ ζωὴ του. Παιδαγωγημένος καλά, μπασιμένος στή μουσικὴ χάρη της — ὅπως ὁ ἴδιος ἐξωμολογεῖτο — ἀπὸ τὸν ἀείμνηστο πατέρα του, τὸν ἐθνομάρτυρα ἱερέα Γεώργιο, ἐπηρασιμένος θαθεῖα ἀπὸ τὴν πλοῦσια και μακρὰ λειτουργικὴ παράδοση τοῦ νησιοῦ, εἶχε ἐκτιμήσει και ἀγαπήσει τὴν Θ. Λατρεία, ὅσο λίγοι. Γι' αὐτὸ πέρα ἀπὸ τὴν Θ. Λειτουργία τελοῦσε σχεδὸν πάντοτε σὲ δύο Ναοὺς τὴν Ἀκολουθία τῶν Χαιρετισμῶν, καθημερινά, πρῶτ - βράδου χοροστατοῦσε στὸν Μητροπολιτικὸ Ναὸ κατὰ τὴν Μ. Ἑβδομάδα, σὲ δύο Ναοὺς τελοῦσε τὴν Ἀκολουθία τοῦ Ἐπιταφίου και τὴν περιφορὰ του και κάθε βράδου χοροστατοῦσε στὸν κατὰμεστο Ναὸ τοῦ Προσκυνηματος τῆς Παναγίας στήν Ἀγίασσο κατὰ τὶς Παρακλήσεις τοῦ Δεκαπενταυγούστου.

Μὲ πολλὴ δυσκολία και πολλὴ φυσικὰ διάκριση και σεβασμὸ, τὸν ἐπεισαν οἱ στενοὶ του συνεργάτες λίγους μὲλις μῆνες πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκδημία του νὰ μειώση τὴν λειτουργικὴ του δραστηριότητα. Ὅχι νὰ μὴ πηγαίνει στοὺς Ναοὺς ἀλλὰ τοῦλάχιστον νὰ μὴ λειτουργῆ, ἀπλῶς νὰ χοροστατῆ ἀπὸ τὸν θρόνο περιβεβλημένος τὸν μανδύα, φάλλοντας Καταδασίες (κάποτε σὲ μέλος ἀργὸ φέροντας σὲ δύσκολη θέση τοὺς Ἱεροφάλλτες) ἀκόμη και τὸ Δοξαστικό, ὅπως συνέβη στήν τελευταία του χοροστασία κατὰ τὴν Κυριακὴ τῆς Τυρινῆς στὸν Ἱ. Ναὸ Ἀγ. Νικολάου Πλωμαρίου, και ἀπαγγέλοντας τὸ Πιστεύω και τὸ Πάτερ ἡμῶν... Σίγουρα αὐτὴ ἡ ἔντονη σωματικὴ καταπόνηση στήν Θ. Λατρεία ἀπετέλεσε ἕναν ἀπὸ τοὺς πιὸ σοβαροὺς λόγους πού ἐπέσπευσαν τὸ ἐπίγειο τέλος του. Θὰ ἠμποροῦσε και ὁ ἀοίδιμος Ἱεράρχης νὰ ἰσχυρισθῆ κατὰ κάποιον τρόπον: «Ὁ ζήλος τοῦ Οἴκου σου κατέφαγέ με...».

2. Τυπικός.

Ἀκόμη ὁ ἀείμνηστος Μητροπολίτης Ἰάκωβος ὑπῆρξε πιστὸς τηρητῆς τοῦ λειτουργικοῦ τυπικοῦ τῆς Ἐκκλησίας μας. Μέχρι λεπτομερειῶν. Φρονοῦσε μὲ καύχηση ὅτι ἀκολουθοῦσε τὴν πατριαρχικὴ λειτουργικὴ τάξη, ἔτσι ὅπως ἐφαρμοζόταν ἐπὶ χρόνια πολλὰ ἀπὸ τοὺς προκατόχους του και ἰδίως τὸν ἀπὸ Δυρραχίου Ἰάκωβο, τὸν ἐκτὸς τῶν ἄλλων μουσικώτατο και πολὺ καλλίφωνο Ἱεράρχη⁷. Σὲ σχετικὴ μάλιστα μελέτη του περιέγραφε τὴν ἰδιάζουσα λειτουργικὴ τάξη, ἡ ὁποία ἐτηρεῖτο στή Μητρόπολή του κατὰ τὶς Ἀκολουθίες τῆς Μ. Ἑβδομάδος⁸.

Ἔτσι μέχρι τὶς τελευταῖες λειτουργίες και χοροστασίες του ἡ Ἱ. Ἀκολουθία μὲ τὰ ψαλλόμενα και δρώ-

μενα τῶν λειτουργῶν ἔβαινε ὅπως πρῶτα, ἐπάνω στὰ λειτουργικὰ μοτίβα, ὅπως τὰ διεμόρφωσε ἡ πανάρχαια ἐκκλησιαστικὴ τάξη. Δὲν ἀνεχόταν ὁ πολὺς Ἀρχιερεὺς οὔτε τὴν παραμικρὴ παρέκκλιση, ἀκόμη και ὅταν πιεστικὰ τὸ ἀξίωσαν τὸ θάρρος τοῦ χρόνου και ἡ σωματικὴ ἀσθένεια. Πόση ὦρα, γιὰ παράδειγμα, δὲν στεκόταν ὀρθος στὸν θρόνο κατὰ τὶς Παρακλήσεις τοῦ Δεκαπενταυγούστου μέσα στὸν μυροδόλο Ναὸ τῆς Παναγίας Ἀγιάσου φορώντας στή θράση τοῦ καλοκαιριοῦ τὸν βαρὺ ἀρχιερατικὸ μανδύα...

Κάποτε ὁμως ἡ ζέστη νίκησε τὸν Ἱεράρχη και τὸν ἀνέθεσε στὸν θρόνο χωρὶς μανδύα. Γι' αὐτὸ και στήν ἐκθεσὴ του ἐκείνης τῆς τελετῆς, κατὰ τὴν ὁποία συνέβη ἡ παρατυπία, ἀναγκάζεται νὰ ἐξωμολογηθῆ και δικαιολογήσῃ τὸ παράπτωμά του: Γράφει: «Ὁ Σεβασμιώτατος ἀπὸ τὸν θρόνον διαδάζει τὸν Προσημακόν. Δὲν φορεῖ τὸν μανδύαν, προφανῶς λόγῳ τοῦ μεγάλου συνωστισμοῦ και τῆς ζέστης, πού προκαλοῦν τὰ ἀναμιμένα κηρία και ὅλα τὰ ἠλεκτροφώτιστα κανδήλια, τὰ ἀπλά, τὰ πολύφωτα και οἱ πολυέλαιοι. Ἀρκεῖται εἰς τὸ ἐπιτραχήλιον και τὸ μικρὸν ὀμόφορον»⁹.

Τὸ ἀγνὸ αὐτὸ πάθος γιὰ τὴν εὐπρέπεια τῆς Θ. Λατρίας τοῦ ἀοιδίμου Ἱεράρχου συνετέλεσε ὅστε ὁ πιστὸς και εὐλαθὴς λαὸς τῆς Μυτιλήνης νὰ ζήση στιγμὲς ἀνεπανάληπτου λειτουργικοῦ μεγαλείου και ἐκκλησιαστικῆς μεγαλοπρέπειας. Ἰδίως κατὰ τὶς μεγάλες ἑορτὲς τῆς Ἐκκλησίας μας, κατὰ τὶς Ἀκολουθίες τῆς Μ. Ἑβδομάδος, κατὰ τὴν λιτανεία τοῦ Ἱ. λειψάνου τοῦ πολιούχου τῆς Μυτιλήνης Ἀγ. Θεοδώρου τοῦ Βυζαντινοῦ, κατὰ τὶς ἑορτὲς τοῦ Δεκαπενταυγούστου στὸ παλλεσδιακὸ Προσκύνημα τῆς Παναγίας στήν Ἀγίασσο. Ἡ σεβάσμια, ἡ ὠραία ἱερατικὴ φυσιογνωμία τοῦ κοιμηθέντος πνευματικοῦ μας Πατρὸς ἐδέσποζε ἐπιβλητικὰ στὶς τελετὲς αὐτές. Ἡ ἱεροπρεπέστατη μορφή του γοήτευε τὰ πλήθη. Στὴν περίπτωσή του εἶχε τὴν ἐντύπωση ὅτι ἐπαναλαμβάνονταν κατὰ γράμμα ὅ,τι ἔλεγε ὁ Ἱ. Χρυσόστομος γιὰ τὸν γέροντά του Ἀρχιεπίσκοπο Ἀντιοχείας Μελέτιο, ὅσον ἀφορᾶ τὴν γοητεία πού ἀσκοῦσε στοὺς πιστοὺς ἡ σεπτὴ μορφή του. «Τρυφὴ ἦν μεγίστη τὸ τῆς ἀγίας ὄψεως ἀπολαβεῖν ἐκείνης»¹⁰.

Ἀκαταπόνητος, λοιπόν, ὁ ἀείμνηστος Μυτιλήνης Ἰάκωβος στήν Θ. Λατρεία, ἐνθερμος τηρητῆς τῆς βυζαντινῆς λειτουργικῆς τάξεως, εὐπρεπῆς στήν ἀρχιερατικὴ ἀμφίεση, χωρὶς προκλητικὴ πολυτέλεια, μεγαλοπρεπῆς και ἐπιβλητικὸς χωρὶς καμμία ἐπιτήδευση, φιλόκαλος «μετ' εὐλαθείας». Ἰδίως τὰ τελευταῖα χρόνια, ὅταν εἶχε προνοήσει τὰ βαρῦτμα ἀρχιερατικὰ του ἄμφια, — χρυσοκέντητα ὀμόφορα και σάκκοι, περίτεχνα και ἀρχαῖα ἐπιγονάτια, χάρμα ὀφθαλμῶν, ὀλόχρυσα, ἱστορικὰ ἐγκόλπια, ὅλα σπάνιας και ἀφθαστης τέχνης —, νὰ ἐναποθεθοῦν σὲ προθήκας στὸ Βυζαντινὸ Μουσεῖο, πού εἶχε ἰδρύσει και μάλιστα νὰ παραμεινοῦν ἐκεῖ, ἄφωνοι μάρτυρες τοῦ λειτουργικοῦ του ταλάντου

6. Βλ. Θρησκ. Ἡθ. Ἐγκυκλ. 6,652 λήμμα Ἰάκωβος Μητρ. Μυτιλ.

7. Βλ. περ. ΠΟΙΜΗΝ, ΜΗ (1983) σ. 70.

8. «Ἀρχιερατικὰ χοροστασία κατὰ τὰς ἱερὰς Ἀκολουθίας τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς κατὰ τὴν τάξιν τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου» ΠΟΙΜΗΝ ΚΘ (1964) σ. 115.

9. Ἰακώβου Γ. Κλεομάρτου, Μητροπολίτου Μυτιλήνης, Ὁ Σταυρὸς τῶν Ἱεροσολύμων εἰς τὴν Ἀγίασσο τῆς Λέσβου, Μυτιλήνη 1974 σ. 24.

10. Ἱ. Χρυσ. Εἰς Μελέτιον Ἀρχ)πον Ἀντιοχείας 521 Α, ΑΑΠ 27, 117-118.

και πάθους, ἀχρησιμοποίητα ἀπὸ τοὺς διαδόχους του¹¹.

3. Μ ἐ σ υ ν α ἰ σ θ ῆ σ η .

Προπάντων ὅμως ὁ μεταστᾶς κορυφαῖος Ἱεράρχης τῆς Μυτιλήνης ἐνεσάρκωνε μέσα ἀπὸ τὸ πολὺπλοκο Βυζαντινὸ τυπικὸ, ὅσο βέβαια ἦτο δυνατόν, τὸ ἰδεῶδες τῆς «ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ» λατρείας τοῦ Θεοῦ. Ζοῦσε καὶ ἀπελάμβανε κάθε στιγμή τὴν ἄρρητη ὁμορφιὰ τῆς Θ. Λατρείας. Ἐγνώριζε τὸν νοῦν, τὸν βαθύτερο σκοπὸ τῆς κάθε ψυχρῆς τυπικῆς διατάξεως. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἔνωσε ποτὲ τὴν ἀνάγκη τῆς ἀνακούφισης τοῦ συνταξιούχου λειτουργοῦ. Ἀπεναντίας παρακαλοῦσε τὸν Θεὸ λίγα ἀκόμη χρόνια ζωῆς γὰρ τοῦ ἔδινε γιὰ τὴν λειτουργίᾳ, γὰρ ψάλλη, γὰρ τὸν λατρεύῃ στὸ Ἱ. Θυσιαστήριο. Ἡ Θ. Λατρεία οὐδέποτε τὸν κούρασε!

Διότι ὅ,τι ἔκαμε μὲ ἔκαμε μὲ συναίσθηση. Ὅταν ἔφαλλε ἀπὸ τὸν θρόνο ἔφαλλε ἀποδίδοντας τὰ ἔξοχονόηματα τῶν φαλλομένων. Μολονότι πολλές φορές προσπαθοῦσε γὰρ τὰ ψάλλη ἀκολουθώντας ἀρχαιοπρεπᾶ, ὑποβλητικὰ βυζαντινὰ μέλη, ὅπως κυρίως τὰ εἶχε ἀποτυπώσει στὴ μνήμη του ἀκούγοντάς τα ἀπὸ τὸν γλυκύφθογγο γέροντά του, τὸν ἀπὸ Δυρραχίου Ἰάκωβο, ἐν τούτοις οὐδέποτε τοῦ διέφυγε τὸ νόημά τους. Τὸ περιεχόμενο τῶν ἐκκλησιαστικῶν μας ὕμνων ἀπορροφοῦσε τὴν σκέψη του, ἢ ὅποια καλλιεργημένη, ἐξασκημένη σὲ πολὺχρονη μελέτῃ τῆς ἀρχαίας θύραθεν καὶ ἐκκλησιαστικῆς γραμματείας, μποροῦσε ἄνετα γὰρ τοὺς κατανόη καὶ γὰρ τοὺς ἀπολαμβάνη.

Κάποτε, ὅταν γινόταν πολὺ λόγος γιὰ μετάφραση τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων τὸν ἄκουσαν οἱ συνεργάτες του γὰρ λέγη μὲ λυπημένη καὶ ἀγγώδη φωνή: Νὰ μὴ φτάσω αὐτὸ τὸ κατάντημα... Καὶ δὲν τὸ ἔφτασε! Θὰ θυμοῦνται δὲ οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ διάκονοι, ποὺ ἐκύκλωναν τὸ Θυσιαστήριο τίς ἡμέρες ποὺ ψάλλεται ἀπὸ τοῦ Βήματος τὸ Κοιτάκι: «Ἐπὶ τὸ ὄρος μετεμορφώθη...» πῶς ὁ πᾶλλομος Ἀρχιερεὺς τοῦ μέσου τῆς Ἀγ. Τραπεζῆς προσήλωνε τὸ βλέμμα στὸν ἀπέναντί του Ἐσταυρωμένο καὶ μὲ παλλόμενη φωνή ἔφαλλε τὸ «ἵνα ὅταν σὲ ἴδωσι σταυρούμενον...». Τὰ μάτια τοῦ Γέροντα γέμιζαν δάκρυα.

Μὲ τὴν ἴδια βαθειὰ συναίσθηση καὶ συνείδηση ἐπιτελοῦσε ὅλες τίς ἱ. Ἀκολουθίες, ὅπου προΐστατο. Ἀπαιτοῦσε τὸ ἴδιο καὶ ἀπὸ τοὺς συλλειτουργοὺς του, ἀπὸ τοὺς διακόνους καὶ πρεσβυτέρους γὰρ ἐκφωνοῦν καθαρά, ζωηρά, μὲ τὴν δέουσα κατάνυξη, ἀπὸ τοὺς ψάλλτες γὰρ μὴ καταστρέφουν τὰ ὑπέροχα νοήματα τῶν ὕμνων μὲ τὴν διασύνη καὶ τίς ἄχαρες φωνές, μὲ τὴν ἀσεδῆ ἀβελτηρία των. Καὶ στίς χαρὲς καὶ τίς λύπες τοῦ ποιμνίου του ἢ ἴδια ἱεροπρέπεια καὶ σοβαρότητα τὸν συνῶδευε. Στὸ Γάμο εὐλογοῦσε τοὺς νεονύμφους ἀπὸ τὴν Ὁραία Πύλη. Προηγούμενως ὁ πρωθιερεὺς τελοῦσε τὴν Ἀκολουθία τοῦ ἀρραβῶνος στὸ κέντρον τοῦ Ναοῦ.

Στὴν νεκρώσιμη Ἀκολουθία ἐπίσης ἐπικρατοῦσε μὲ τὴν παρουσία του στὸν θρόνο ἀπόλυτη ἡσυχία καὶ κα-

τάνυξη. Οἱ ἐκφωνήσεις ἐγίνοντο στὸν πιὸ χαμηλὸ τόνο, ὁ δὲ χορὸς τῶν λευχεμονούτων ἱερέων, ποὺ τὸν περιστοίχιζε, ἔφαλλε μὲ μοναδική γλυκύτητα τοὺς ἐξοδίους ὕμνους, μὲ ρυθμὸ, μὲ ὠρισμένο μουσικὸ τρόπο, μὲ σπάνια μουσικὴ ἀρμονία, ποὺ δὲν συναγτᾶται σὲ κανένα ἄλλο μέρος τῆς πατρίδας μας. Ὅταν δὲ κάποιοι περιέργως περὶ τὰ λειτουργικά, ἐντυπωσιασμένοι ἀπὸ τὸ μουσικὸ ἄκουσμα τοῦ χοροῦ τῶν Μυτιληνῶν ἱερέων στὴν κηδεῖα, τὸν ρώτησε πῶς ἐξηγεῖται αὐτὴ ἢ τόσο εὐχάριστη μουσικὴ ἰδιομορφία, πῆρε τὴν ἀπάντησιν, ὅτι τοῦτο ὀφείλεται στὸν ἀείμνηστο Γέροντά του, τὸν ἀπὸ Δυρραχίου Ἰάκωβο. Τὸ μουσικὸ αὐτὸ ὕφος ἀποτελεῖ κληρονομία του. Ἐκεῖνος μὲ τὴν πλούσια μουσικὴ του ἐμπειρία τὸ δίδαξε στοὺς ἱερεῖς του. Καὶ ἔκτοτε παρέμεινε ζωντανὸ στὴ Μητρόπολη Μυτιλήνης.

Ἀπότοκο δὲ αὐτῆς τῆς ἐγκάρδιας παιδιόθεν ἀφοσιώσεώς του στὴν Ὁρθόδοξην λατρεία εἶναι καὶ οἱ Εὐχές, ποὺ κατὰ καιροὺς συντάξε, ὅταν τὸ ἀπαιτοῦσε ἢ ἀνάγκη. Εὐμεγέθης φάκελλος μὲ δικῆς του Εὐχῆς σώζεται στὸ Ἀρχεῖο του. Σ' αὐτὲς ὁ λόγιος Ἱεράρχης διατηρῶντας τὸ γνωστὸ, παραδοσιακὸ των λεκτικὸ ὕφος παρενέβαλε μὲ σεβασμὸ καὶ τίς δικῆς του σκέψεις ενυμένες μὲ τὸν σεμνὸ, ἀγιογραφικὸ ἐκκλησιαστικὸ λόγον. Ὅπως γιὰ παράδειγμα στὴν Εὐχὴ ποὺ ἀνέγνωσε, ὅταν ἐορταζόταν ἡ 20ετία τῆς Ἀρχιερατείας του στὴν Μητρόπολη Μυτιλήνης. Εἶπε τότε ὁ σεπτὸς Ποιμενάρχης:

«Δέσποτα Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ πάσης ὁρατῆς τε καὶ νοουμένης κτίσεως δημιουργός... ὁ καὶ ἐμὲ τὸν ἐλάχιστον κλήσει ἀγία ἐνδεδυμένον τὴν τῆς Ἀρχιερωσύνης χάριν, Ποιμένα καὶ Ἐπίσκοπον εἰς τὴν λογικὴν ταύτην ποιμνὴν καταστήσας, ἐν ἡ ἐπὶ 20 συναπτὰ ἔτη θεία χάριτι διηκονήσαμεν. Αὐτὸς, πανάγαθε Δέσποτα, εὐλόγησον τὰς εἰσόδους εἰς τὴν τρίτην δεκαετίαν, διατηρῶν ἐμὲ τε καὶ τὴν ποιμνὴν ταύτην ἐν πίστει, ἐν ἀγάπῃ καὶ ὁμονοίᾳ. Ἀξίωσόν με γενέσθαι μιμητὴν σου τοῦ ἀληθινοῦ Ποιμένος...»¹².

Μὲ τέτοια αἰσθήματα καὶ διώματα στὴν γεροντικὴ του καρδιά ἔφθασε στὸ τέλος τῆς ζωῆς του ὁ αἰδύμος Μητροπολίτης Μυτιλήνης Ἰάκωβος, ὁ ἀπὸ Σισανίου καὶ Σιατίστης. Μὲ τὸν ζῆλο του, μὲ τὸν εὐλογημένο κόπο του στὸ Ναὸ τοῦ Κυρίου ἀναδείχθηκε ὑποδειγματικὸς λειτουργός, αὐτὸς μὲ τὴν εὐρεῖα σκέψης, μὲ τὸ τεράστιο κοινωνικὸ καὶ συγγραφικὸ ἔργο. Μέχρι τὸ θλιβερὸ τέλος! Ἐνῶ οἱ δυνάμεις τοῦ σαρκίου του τὸν εἶχαν σχεδὸν ἐγκαταλείψει αὐτὸς ζητοῦσε ἀπὸ τοὺς γύρω του γὰρ ἐτομιασθοῦν γιὰ λειτουργίες καὶ χοροστασίες σὲ προσφιλεῖς του τόπους καὶ ναοὺς. Ἀπὸ τὴν κλίην ἀκόμη εὐλογοῦσε, ὅταν δίπλα του ὁ ἱερεὺς προσέφερε τὴν ἀναίμακτη θυσία. Καὶ τὴν προηγούμενῃ τοῦ θανάτου του, μὲ σκοτισμένη τὴν διάνοια, πρὸς τίς τελευταῖες πνοές, ζήτησε ἀπὸ τὸν παριστάμενον συγγενῆ του, συνταξιούχου ἱεροφάλη, γὰρ τοῦ ψάλλη κοντά του, σχεδὸν στὸ αὐτὴ, μία ἀγαπημένη του Δοξολογία.

Αὐτὴ ἦταν καὶ ἡ τελευταία του ἐπιθυμία. Ἡ Δοξολογία! Ὁ ὕμνος ποὺ κλείνει τὸν Ὁρθρον καὶ εἰσάγει στὴν Θ. Λειτουργία. Ὁ ὕμνος τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ στὴ γῆ καὶ τῆς εἰσόδου στὴν «Εὐλογημένη Βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος». Ἀμήν.

12. Μία εἰκοσαετία... ἐνθ' ἂν. σ. 33.

11. Μὲ τὴν ἀπὸ 12 Ἀπριλίου 1983 ἐπιστολὴ του πρὸς τὴν Διεθνήν του Ἐκκλησιαστικοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Μυτιλήνης ὤριξε τὰ ἑξῆς: «Καθιστώμεν ὑμῖν γνωστὸν ὅτι τὰ παραδοθέντα εἰς τὸ Βυζαντινὸν Μοῦσειον πρὸς φύλαξιν Ἀρχιερατικὰ ἡμῶν ἄμφια, ἐγκόλπια καὶ λοιπὰ ἀντικείμενα θὰ παραμείνουν καὶ μετὰ τὸν θάνατόν μου ἀναπαλλοτριώτα. Οὐδεὶς θὰ ἔχει τὸ δικαίωμα γὰρ τὰ ἀφαιρέσει ἢ γὰρ τὰ χρησιμοποίησι» ΠΟΙΜΗΝ ΜΗ (1983) σ. 163.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΤΟΜΟΥ ΛΣΤ' (1987) ΤΟΥ "ΕΦΗΜΕΡΙΟΥ,"

ΠΑΤΕΡΙΚΑ

Κων. Ρ. Ἀθανασιάδης, Οἱ Τρεῖς μέγιστοι Φωστῆρες, σ. 20. — Τὸ ὄψος τῆς ἱερωσύνης, σ. 30. — Ἀρχιμ. Χρυσ. Π. Ἀβαγιανοῦ, Ὁ ἱερός Χρυσόστομος καὶ ἡ ἐποχή μας, σ. 154, 171, 182, 203. — Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, Ὁ ἅγιος Αὐγουστῖνος, σ. 177. — Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ ὁσία Μακρίνα, σ. 193. — Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ ἅγια Θέκλα, σ. 257. — Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ ἅγιος Κυπριανός, σ. 289. — Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκάς, σ. 305. — Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος, σ. 337. — Τοῦ Αὐτοῦ, Ἡ Μητέρα τοῦ Γεννηθέντος Λυτρωτοῦ, σ. 354.

ΕΓΚΥΚΛΙΟΙ

Ἰ. Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας, Πρὸς τὸν ἱερὸν Κλῆρον τῆς Ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, σ. 115. — Τῆς αὐτῆς, Ὁφειλομένη ἀπάντησις μετὰ τὴν τηλεοπτικὴν συζήτησιν περὶ τοῦ Νεμοσχεδίου, σ. 138.

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΑ

Loucien Morren, Ἀπὸ τὸ φῶς στὸ Μυστήριον, σ. 16. — Βαρβάρας Γιαννακοπούλου, Ἀνθιμος Βαγιᾶνος, σ. 40. — Ἀλεξ. Μ. Σταυροπούλου, Ἑβδομάδα ἱερατικῶν κλήσεων, σ. 72. — Σταυρούλας Κάτσου-Καντάνη, Παιδικὴ ἀνάμνηση, σ. 73. — Πρεσβ. Κων. Καλλιανοῦ, Οἱ Κληρικοὶ καὶ ἡ ποίηση, σ. 73. — Ἀλεξ. Μ. Σταυροπούλου, Ἀνάπτυξη. Νέες προοπτικές, σ. 88. — Ἀνάπτυξη. Θεολογικὴ προσέγγιση, σ. 112. — Πρωτοπρ. Νικ. Γ. Σκιαδαρέση, Ἐκκλησία καὶ φυλακές, σ. 119. — Ἀλεξ. Μ. Σταυροπούλου, Περίοδος ἐξετάσεων, σ. 136. Τοῦ αὐτοῦ, Μὲ κραταῖο φρόνημα, σ. 152. — Σταυρούλας Κάτσου-Καντάνη, Ἰωὴλ Γιαννακόπουλος, σ. 153. — Ἀλεξ. Μ. Σταυροπούλου, Δεσμοὶ αἵματος, σ. 168. — Τοῦ αὐτοῦ, Ζήτημα χρόνου, σ. 184. — Ἀρχιμ. Θεοκλήτου Κ. Τσίρικα, Τὰ ἀποτελέσματα τῆς πρώτης ἐξομολογήσεως, σ. 207. — Ἀλεξ. Μ. Σταυροπούλου, Χρόνος γιὰ ὄλους καὶ γιὰ ὅλα, σ. 208. — Τοῦ αὐτοῦ, Μαθήματα ὀρθοφωνίας, σ. 240. — Ἰωάννη Ζ. Οἰκονομίδη, Ζητήματα ποιμαντικῆς στὴν Εὐρυτανία, σ. 268. — Ἀλεξ. Μ. Σταυροπούλου, Θεραπευτικὸς τουρισμός, σ. 272.

(*) Τὰ περιεχόμενα κατήρτισεν ὁ Εὐάγγελος Π. Λέκκος.

— Τοῦ αὐτοῦ, Γυμνάσματα ποιμαντικά, σ. 296. — Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ ποιμαντικὴ τῶν ἁγίων, σ. 312. Τοῦ αὐτοῦ, Ἀλφάβητος καὶ πνευματικὴ ζωὴ, σ. 328. — Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ ὀρθοσκευτικὴ ἀνάπτυξη τοῦ παιδιοῦ, σ. 344, 368.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ

Ἰωάννου Φουντούλη, Ἀπαντήσεις σὲ λειτουργικὲς, κανονικὲς καὶ ἄλλες ἀπορίες, σ. 7, 39, 54, 70, 86, 103, 134, 149, 165, 181, 198, 229, 262, 292, 308, 331, 342, 364. — Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, Οἱ λειτουργικὲς συνάξεις στὴ Θεολογικὴ Σχολή, σ. 322.

ΕΠΟΙΚΟΔΟΜΗΤΙΚΑ

Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, Ἄϊδου καινὰ ποιῶ πάντα, σ. 3. — Μητροπ. Πριγκηποννήσων Δωροθέου (†), Πρωτοχρονιά, σ. 9. — π. Νικ. Γ. Σκιαδαρέση, Ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἀπανθρωπία τοῦ ἀνθρώπου, σ. 61. — Δημοσθένης Σαβράμη, Ὁ Σταυρός, ὡς προϋπόθεσις τῆς Ἀναστάσεως, σ. 104. — Ἀρχιμ. Εὐθ. Ἐλευθεριάδης, Τί μᾶς προσφέρουν ὁ Σταυρός καὶ ἡ Ἀνάστασις; σ. 108. — Πρωτοπρ. Κων. Πλατανίτη, Σκέψεις πάνω σ' ἓνα «ψυχοχάρτι», σ. 110. — Δημοσθένης Σαβράμη, «Πίστι ἀπὸ τὴν καρδιά», σ. 135. — Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, «Τὰ ἄνω ζητεῖτε», σ. 145. — Τοῦ αὐτοῦ, Ἅγιον Πνεῦμα καὶ ποικιλία γλωσσῶν, σ. 161. — Πρωτοπρ. Νικ. Γ. Σκιαδαρέση, Ἀνάστα ἐθνικῆς ὁμοφυχίας, σ. 205. — Ἀρχιμ. Δανιὴλ Ε. Σάπικα, Τὰ ἑλληνικὰ ἤθη, σ. 294. — Ἀρχιμ. Εὐθ. Ε. Ἐλευθεριάδης, Στοχασμοὶ διὰ ψυχοφελῆ καὶ ἀκατάκριτον Θ. Κοινωνίαν, σ. 346. — Πρωτοπρ. Κων. Γερασιμόπουλου, Τώρα ποῦ ξανοίγεσθε στὸ πέλαγος τῆς ζωῆς, σ. 366.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Μητροπ. Γόρτυνος Θεοφίλου, Ἐπιστολὴ πρὸς «Ἐφημέριον» (γιὰ τὴν Ἐκκλησιολογικὴν Σχολὴν Κορίνθου), σ. 8. — Δημ. Φερούση, Ἀποστολικὴ Διακονία, 50 χρόνια, σ. 24, 46, 63. — Χρυσ. Γ. Νεαμονιτάκη, Ἀνθὴ εὐλαβείας στὴν πόλιν τῶν ὀνείρων μας, σ. 27, 279, 299, 316, 335, 350. — Νικολάου Ζαχαράτου, Ὁ φόρος προστιθέμενης ἀξίας (Φ.Π.Α.), σ. 31. — Μητροπ. Κορίνθου Παντελεήμονος, Ἐπιστολὴ πρὸς «Ἐφημέριον» (γιὰ τὴν Ἐκκλησιολογικὴν Σχολὴν Κορίνθου), σ. 45. — π. Κων. Κοραϊσαρίδης, Ἡ ἔννοια τῶν ἐορτῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ σημασία τους γιὰ τὴν πνευματικὴν ζωὴν, σ.

60, 79, 93. — 'Ενός 'Επισκέπτη, Θεία Λειτουργία στο γκαράζ, σ. 87. — 'Αρχιμ. Συνεσίου Κτενῶ, 'Η καμπάνα, σ. 156, 174. — Δημ. Φερούση, 'Ο 'Απ. Παῦλος, πρωτοπόρος τῆς ἐπικοινωνίας, σ. 158, 173, 187, 218, 247. — 'Αρχιμ. Μαξίμου Χρ. Θεοχάρη, Μνήμη ὁσίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ, σ. 166. — Γεωργίου Χρ. Εθυμίου, Χρονικό τῆς ἐθελοντικῆς αἰμοδοσίας στή Θεολογική Σχολή, σ. 169. — Πρεσβ. Γεωργ. Δρ. Χαραμαντῶ, Τά ἐπίσημα ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς τοῦ Μιχ. Γ. Γαλανοῦ, σ. 189, 214, 238. — Γιάννη Σπετσιώτη, Βιβλιογραφικό καὶ ἀρθρογραφικό Δελτίο Βυζαντινῆς Μουσικῆς ἔτους 1986, σ. 190. — Δημοσθ. Σαβράμη, 'Η 'Εκκλησία στήν γερμανική Τηλεόρασι, σ. 199. — Γεωργίου Κασούλα, 'Αθυμία καὶ πόνος κατὰ τὸν ἄγ. 'Ιωάννην Χρυσόστομον, σ. 219, 252, 282, 300, 314, 333, 347. — 'Ιωάννου Δ. Δροῦλλια, 'Η ὄντοτητα τῶν ἁγίων στήν 'Ορθόδοξη Χριστιανική 'Εκκλησία, σ. 234, 263. — 'Αθαν. Χατζοπούλου, 'Η ἐπέτειος βαπτίσματος τοῦ ἱ. Αὔγουστίνου καὶ ἡ πνευματικὴ πατρότητα τοῦ ἁγίου Ἀμβροσίου Μεδιολάνων, σ. 242. — 'Αρχιμ. Εὐθ. 'Ελευθεριάδης, 'Ο Δεκαπενταύγουστος καὶ τὸ Ψαλτήριον, σ. 244. — Δημητρίου Θεοχάρη, 'Ο 'Ιω. Σπ. Ράμφος, ὡς δ/ντῆς τοῦ Θεολογικοῦ Οἰκοτροφείου, σ. 270. — π. Κων. Καλλιανοῦ, 'Ανέκδοτα σημειώματα τοῦ Καισαρίου Δαπόντε γιὰ τὴ νῆσο Σκόπελο, σ. 274. — Δημοσθ. Σαβράμη, 'Η πνευματικὴ ἀναγέννησις τῆς Ρωσίας, σ. 343. — Τοῦ Αὐτοῦ, 'Η οἰκουμενικὴ διάστασις τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, σ. 365. — 'Αθαν. Γ. Τσερνόγλου, 'Ο Πορφυροπόλεως 'Ιωάννης συμπληρωματικὰ στοιχεῖα, σ. 375. — 'Αρχιμ. Χρυσ. Π. Ἀβαγιανοῦ, 'Ο Μυτιλήνης 'Ιάκωβος ὡς λειτουργός, σ. 378.

ΒΙΒΛΙΚΑ

'Αρχιμ. Παντελεήμονος Καθρεπίδης, «Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον...», σ. 14, 44, 57, 76. — Πρωτοπρ. Παναγ. Χ. Σιμιγιάτου, 'Ο 'Απ. Παῦλος ὡς ἐργάτης, σ. 211. — Μητροπ. Σισανίου Ἀντωνίου, Περὶ τὴν θεϊαν Γέννησιν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, σ. 326, 340, 359.

ΑΝΤΙΑΙΡΕΤΙΚΑ

π. Ἀντ. Ἀλεβιζοπούλου, Μισαλλοδοξία τῶν ποιμένων; σ. 23, 78, 92, 121, 155. — Τοῦ αὐτοῦ, «Ὁρησκευτικὴ ἐλευθερία», σ. 167, 298, 311, 332, 374. — Τοῦ αὐτοῦ, Τὸ Σ.Ε.Ε. γιὰ τὸν προσηλυτισμό, σ. 186, 210, 246.

ΕΠΙΚΑΙΡΑ (ΣΧΟΛΙΑ)

1η 'Ιανουαρίου 1987. — Χαῖρε ὃ Καῖσαρ. — Βήματα καὶ ἄλματα... — Νὰ τολμήσουμε; σ. 29. — «'Ετος καλῆς συνεργασίας». — 'Ο μήνας τῶν Πατέρων. — Πράσινα σάβανα, σ. 30. — 'Η «κιθάρα τοῦ Πνεύματος». — Περιμένε ἐναν αἰῶνα... — Δόξα τῷ

Θεῷ. — 'Ετος — ποιῶς — οἰκολογίας; σ. 47. — «'Εκτουρισμός». — Τὸ παγκόσμιο Δικαστήριο. — 'Η κυρὰ τῶν 'Αθηνῶν, σ. 64. — 'Ο συντομότερος δρόμος πρὸς τὸν Θεό. — Διαρκῆς παρόν. — Δόγμα καὶ ἦθος. — «Ὁὐκ ἀρνησόμεθά σε...», σ. 71. — «Μασσαλιώτης τοῦ Χριστιανισμοῦ». — 'Ο Σουλτάνος μᾶς λέει... — 'Η εὐθὴνη μας..., σ. 95. — 'Απὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ «ἤλως προσηλώθη». — 'Η Ἀνάστασις τῶν προβληματισμῶν. — Μέλλον ἐναντίον παρελθόντος. — Κωνσταντινούπολη καλημέρα(;), σ. 128. — 'Η ἀγάπη στὶς φλόγες. — Περὶ οἶνο-πνεύματος. — Τάφων βεβήλωση. — Τὸ ὄρος Γαρίζιν..., σ. 144. — Δυὸ χέρια τοῦ Αἰγαίου. — 'Η ἀπειλὴ τοῦ AIDS. — 'Εταιρία Σαμαρειτῶν. — Τὸ κλάμα τῶν δέντρων στὸ μυρεβλόνησι, σ. 160. — Διαβάσαμε, θυμηθήκαμε, ψιθυρίσαμε... — 1837-1987. — Φλάς λούκ, στάρ, μπούμ, σόου!... — Καθαρὰ καὶ ξάστερα, σ. 175. — Τὸ Α-Δελφικὸ τοπίο. — Caretta- Caretta. — Στὸ σκαμνὶ τὸ Τσερνομπίλ! — 'Η Χανααία στήν Αἴγινα, σ. 192. — Τὸ Φανάρι... ἀκτινοβολεῖ! Ἀντὶ πινακίου φακῆς (καὶ δὴ ... εἰσαγωγῆς). — Δελτίο εἰδήσεων: ἀποτεφρώθη καν...». — «Λεπτομέρειες...», σ. 224. — Τὸ Φανάρι τῆς ἀγάπης. — Μιλᾶμε γιὰ σύνδρομο. — 1000 χρόνια Χριστὸς στή Ρωσία! — 365 «μέρες ναρκωτικῶν», σ. 254. — Ὑπερωρίες τοῦ Σατανᾶ! Wellcome to the World of AIDS! — Ἀνθρώπινο ἐκκρεμές στὸν πύργο τοῦ 'Αιφελ, σ. 255. — Τὰ ρολόγια διψοῦν! — «...μικρὰ μετὰ μεγάλων...». — 'Ελληνικὴ ἡ καρδιά τοῦ Μόντρεαλ. — Ποιὸς γιὰ τὸ Σαραντάριο; σ. 286. — 'Ε, ὄχι κι ἔτσι! — Εἰς Παρισίους! — Ἐν Ἀθήναις! — 'Ο «'Εφημέριος» γιὰ τίς «Πενιές», σ. 287. — 'Η Ἑλλάδα τῶν ἐπαχῶν. — Μονὴ τοῦ ἁγίου 'Ιγνατίου Λειμῶνος. — Κρατούμενοι 4.000.000. — Φωτογραφικὴ μηχανή, μαγνητόφωνο, γιὰλὶ καὶ χρυσάφι, σ. 303. — Κάτω τὰ χέρια ἀπὸ τὰ παιδιά! — Ἑλληνοσώττειρα! — Ὅθ ἦταν ντροπὴ! — Εἶναι κακό; σ. 318. — Μὲ χαρά. — Συγχαρητήρια! — Κλητοί, ναί! Ἐκλεκτοί ὅμως; — Χωρὶς Χριστό! — Ἐν Βρετανία! — Ἐν Ἑλλάδι; σ. 336. — 'Η Παναγία στήν Ἀθήνα! — Τὸ Φανάρι τῶν προσδοκῶν! — Λυδία λίθος! — Ἐξω οἱ ἀρχαῖοι Ἑλλῆνες ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, σ. 352. — «Καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη!». — Μήπως «παρὰ τέσσερα»; — Οἱ οὐρανοὶ — ποιόν; — ἀστέρα; — Τὶ εἶναι ἀγάπη; σ. 372.

ΟΜΙΛΙΑΙ — ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

Μητροπ. Πατρῶν Νικοδήμου, Μηνύματα Δεκαπενταυγούστου, 'Η Μικρὰ Παράκλησις, σ. 4, 36, 52, 67, 83. — 'Η Μεγάλῃ Παράκλησις, σ. 84, 99, 132, 146, 162. — Ἀπὸ τὰς Εὐαγγελικὰς περικοπὰς τῶν Παρακλήσεων τῆς Παναγίας, σ. 163, 178, 194, 226, 258, 290, 305, 324, 338, 355. — 'Αρχιμ. Δημ. Μπεκιάρη, «Προσέχωμεν ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ», σ. 10, 43, 55, 90. — 'Αρχιμ. Τιμοθέου Σακκῶ, Παράλληλοι καιροὶ καὶ προβληματισμοί, σ. 12, 45, 58, 75. — Εὐαγγέλιου Δ. Θεοδώρου, Οἱ Νεομάρτυρες εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀγωγῆς, σ. 34, 50,

66, 82, 98, 130. — Συνεδικῆς Ἐπιτροπῆς Θ. Λατρείας, Ἀναζωογόνηση καὶ δραστηριοποίηση τῆς ἐνορίας: τρόποι καὶ μέθοδοι, σ. 105. — Ἀρχιμ. Δημ. Μπεκιάρη, Πρὸς δόξαν Θεοῦ, σ. 109, 142. — Σπυρ. Δ. Κοντογιάννη, Ὁ Πορφοροπόλεως Ἰωάννης, σ. 123. — Ἀρχιμ. Δημ. Μπεκιάρη, Διακονία λατρείας καὶ ἀφοσιώσεως, σ. 150. — Μητροπ. Ὑδρας Ἰεροθέου, Ἐθυσίασαν τὴν ζωὴν των διὰ νὰ σώσουν τὰς ἱεράς εἰκόνας, σ. 180. — Πρωτοπρ. Γεωργίου Δ. Μεταλληνού, Τὸ ἅγιον Ὄρος καὶ ἡ ὑπαρκτικὴ μας συνέχεια, σ. 200, 230. — Ἀρχιμ. Συμεὼν Π. Κούτσας, «Μνημονεύετε τῶν ἡγουμένων ὑμῶν...», σ. 293, 309.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΥΝ ΤΟΥΣ ΕΦΗΜΕΡΙΟΥΣ

Συντάκτης: Εὐάγγελος Π. Λέκκος: «Τὸ πρόσωπο τοῦ ἱερέως». — Ἐνα πρότυπο Ε.Φ. Ταμεῖο, σ. 32. — Πληροφόρηση. — Στὴν Ἱ. Μητρόπολη Μεσσηνίας. — Τὸ Τριμελὲς Πλημμελειοδικεῖο Ἀθηνῶν. — Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. — Οἱ φυλακισμένοι. — Ἐνοριακὸ Φῶς, σ. 48. — Οἱ εἰσφορὲς στὸ TAKE. — Θέματα ἐκκλησιαστικῆς ἐκπαιδεύσεως. — «Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι», σ. 80. — Αὐξάνονται οἱ συντάξεις τοῦ TAKE. — Θεολογία καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ. — «Βυζαντινὰ σήμαντρα». — Τὸν Βασίλειο Μουστάκη. — Ἡ τοπικὴ ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, σ. 96. — Ἡ μισθοδοσία τῶν Ἱερέων-Ἐκπαιδευτικῶν, σ. 122. — Στὸ πλευρὸ τῆς Ἱεραρχίας. — Ἡ κατάταξη ἱερέως. — Τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ν. Σμύρνης, σ. 176. — Ἱερεῖς καὶ Διάκονοι στὸ πλευρὸ τῆς Ἱεραρχίας. — Ἐπίγρουσα ἐκκλήση: «Ζητεῖται ἱερεύς», σ. 256. — Νὰ ἐπιδειξουν καλὴ θέληση. — Οἱ Κληρικοὶ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Μεσσηνίας. — Τὰ λαϊκὰ στελέχη τῆς ἐνορίας Πορταριάς. — Στὸ νησάκι τῶν Οἰνουσῶν, σ. 288. — Τὸ ἐξωιδρυματικὸ ἐπίδομα. — Γιὰ τὴν ἱεραποστολὴ στὴν Κορέα, σ. 304. — Θέματα μισθολογικῆς ἐξελιξέως. — Τὸ ὄριο ἀποδοχῶν ἱερέων-ἐκπαιδευτικῶν. — Προστάτης ἅγιος τῆς Ἑλλήν. Ἀστυνομίας, σ. 320.

ΝΕΟΙ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ ΤΟΥ TAKE

Στις σελίδες 32, 48, 96, 176.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Π.Β.Π., Μωϋσέως Μοναχοῦ, Ἡ κοινωνία τῆς ἐρήμου καὶ ἡ ἐρημία τῶν πόλεων, σ. 126. — Ν. Θ. Μπουγάτσου, Ἡ πολιτικὴ ζωὴ καὶ σκέψη τῶν Ἑλλήνων Πατέρων, σ. 126. — «Σύναξη», σ. 126. — Γ. Β. Μαυρομάτη, Ἡ θύρα τοῦ ἐλέους, σ. 127. — Ἰω. Δ. Δρούλια, Ἐτυμολογία καὶ ἐνοιολογία τῶν λέξεων πάπας καὶ παπάς, σ. 127. — Νικ. Π. Βασιλειάδη, Πότε «ἐμψυχοῦται» τὸ ἀνθρώπινο ἔμβρυο; σ. 127. — Ι. Μ. Χατζηφώτη, Τὰ προσκηνητάρια τῶν ἐλληνικῶν δρόμων, σ. 159. — Ἱερωνύμου καὶ Σωφρονίου, Βίος τοῦ ἁγίου Ἰλαρίωνα τοῦ Μεγάλου, σ. 159. — Σόλ. Γ. Νινίκα, Οἱ ὀρθόδοξοι ἀδελφοὶ μας τοῦ Βορρᾶ. — Ἀγίου Γρηγορίου Νύσσης, Γιὰ μιὰ καλύτερη ἐπικοινωνία. — Εὐθυμίου Ἱερομονάχου, Χρονικὸ τοῦ Γαλαξειδίου. — Δημ. Σ. Φερούση, Μιχαὴλ Μπακναῖς, ὁ ἀθηναῖος κηπουρὸς, σ. 222-223. — Ἀρχιμ. Φιλ. Φάρου — π. Στ. Κοφινᾶ, Γονεῖς καὶ παιδιὰ. — Ἀλεξ. Μ. Σταυροπούλου, Μορφὲς ποιμαντικῆς διακονίας, σ. 302. — Ι. Ε. Μειμάρη, Κατάλογος τῶν νέων ἀραβικῶν χειρογράφων τῆς Ἱ. Μ. Σινᾶ. — Δωροθέου Μοναχοῦ, τὸ Ἅγιο Ὄρος, σ. 319. — «Σύναξη». — «Σύναξις Εὐγένιος ὁ Αἰτωλὸς καὶ ἡ ἐποχὴ του», σ. 351. — Ὁ Ἅγιος Σίμων ὁ Ἀθωνίτης. — Παρουσίαση βιβλίων, σ. 373.

ΕΙΚΟΝΕΣ — ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

Ὁ Ὄν, σ. 2. — Ὁ ἀρχαῖος πῖθος ἀπὸ τὴν Πέργαμο, σ. 28. — Ἀποστολικὴ Διακονία, 50 χρόνια, σ. 33. — Ὁ Γέροντας Ἀνθιμος Βαγιᾶνος εὐλογῶν, σ. 40. — Ἐκκλησιαστικὲς χορωδίες γιὰ νέους, σ. 49. — «Τὴν ἄχραντον εἰκόνα Σου...», σ. 65. — Εὐγένιος ὁ Αἰτωλὸς, σ. 81. — Αἱ Μυροφόροι πρὸ τοῦ μνήματος, σ. 97. — Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, σ. 129. — «Καὶ καταξίωσον... μεταδαύναι...», σ. 153. — Στιγμιότυπα ἀπὸ αἰμοδοσία, σ. 169. — Σκίτσα Ἄλτα Ἄννα Πάρκινς, σ. 184, 185. — «Χρόνος παντὶ πράγματι...», σ. 209. — Σκίτσο Δ. Μητρόπουλου, σ. 241. — Ἑλληνικὸς βωμὸς, σ. 248. — Ὁ Ἀπ. Παῦλος κηρύσσων, σ. 249. — Ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἐσπερινός, σ. 250. — Μορφὴ Γέροντος, σ. 272. — Παναγία ἡ Κερά, Κριτσὰ Κρήτης, σ. 273. — Τὸ «Μπλε Τζαμί», σ. 280. — Ἀναπαράσταση τοῦ Ἱπποδρόμου, σ. 299. — Ἡ Α.Θ.Π. Πατριάρχης κ. Δημήτριος μετὰ τοῦ Πατριάρχου Μόσχας κ. Ποιμένος, σ. 321. — Τὸ «Ἀξίον ἔστιν» στὴν Ἀθήνα, σ. 353.

♦ ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ Ἀθήναι, Ἰασίου 1 — Τηλ. 72.10.734 ♦

Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Ἰωάννης Μιχαήλ, Ἀριστοτέλους 179, 112 51 Ἀθήναι.

“ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ,”

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΟΙ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1987 ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ ΤΟΥ «ΕΦΗΜΕΡΙΟΥ»

† Ο ΠΑΤΡΩΝ ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ	ΠΡΩΤΟΠΡ. ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΑΛΕΒΙΖΟΠΟΥΛΟΣ
† Ο ΥΔΡΑΣ ΙΕΡΟΘΕΟΣ	» ΚΩΝ. ΓΕΡΑΣΙΜΟΠΟΥΛΟΣ
† Ο ΓΟΡΓΥΝΟΣ ΘΕΟΦΙΛΟΣ	» ΚΩΝ/ΝΟΣ ΚΑΡΑΓΙΑΡΙΔΗΣ
† Ο ΣΙΣΑΝΙΟΥ ΑΝΤΩΝΙΟΣ	» ΚΩΝ. ΠΛΑΤΑΝΙΤΗΣ
† Ο ΠΡΙΓΚΗΠΟΝΗΣΩΝ ΔΩΡΟΘΕΟΣ (†)	» ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Χ. ΣΙΜΙΓΙΑΤΟΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΦΟΥΝΤΟΥΛΗΣ	» ΝΙΚΟΛΑΟΣ Γ. ΣΚΙΑΔΑΡΕΣΗΣ
ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΣΑΒΡΑΜΗΣ	ΠΡΕΣΒ. ΚΩΝ. ΚΑΛΛΙΑΝΟΣ
ΠΡΩΤΟΠΡ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΣ	» ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΧΑΡΑΜΑΝΤΑΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΚΩΝ. Ρ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ
ΑΡΧΙΜ. ΧΡΥΣ. Π. ΑΒΑΓΙΑΝΟΣ	ΒΑΡΒΑΡΑ ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ
» ΕΥΘ. Ε. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΡΟΥΛΙΑΣ
» ΜΑΞΙΜΟΣ ΧΡ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΡ. ΕΥΘΥΜΙΟΥ
» ΠΑΝΤΕΛ. ΚΑΘΡΕΠΤΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΖΑΧΑΡΑΤΟΣ
» ΣΥΜΕΩΝ ΚΟΥΤΣΑΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΘΕΟΧΑΡΗΣ
» ΣΥΝΕΣΙΟΣ ΚΤΕΝΑΣ	ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΚΑΤΣΟΥ - ΚΑΝΤΑΝΗ
» ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΠΕΚΙΑΡΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΤΣΟΥΛΑΣ
» ΤΙΜΟΘΕΟΣ ΣΑΚΚΑΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ Δ. ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ
» ΔΑΝΙΗΛ Ε. ΣΑΠΚΑΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΛΕΚΚΟΣ
» ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ ΤΣΙΡΚΑΣ	ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ Ι. ΝΕΑΜΟΝΙΤΑΚΗΣ
	ΙΩΑΝΝΗΣ Ζ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ
	ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΠΕΤΣΙΩΤΗΣ
	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Γ. ΤΣΕΡΝΟΓΛΟΥ
	ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΕΡΟΥΣΗΣ
	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ